

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KADINLARIN YOKSULLUK DENEYİMİ ve BAŞ ETME STRATEJİLERİ

DERYA BÜŞRA ÇİÇEK

114611029

DOÇ. DR. GÜLHAN BALSOY

İSTANBUL

2018

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KADINLARIN YOKSULLUK DENEYİMİ ve BAŞ ETME STRATEJİLERİ

DERYA BÜŞRA ÇİÇEK

114611029

DOÇ. DR. GÜLHAN BALSOY

İSTANBUL

2018

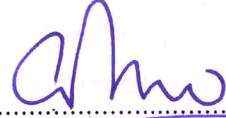
Kadınların Yoksulluk Deneyimi ve Baş Etme Stratejileri
Women's Poverty Experience and Coping Strategies

Derya Büşra Çiçek

114611029

Tez Danışmanı:

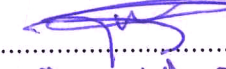
Doç. Dr. Gülhan Balsoy

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi:

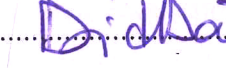
Prof. Dr. Pınar Uyan Semerci

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi:

Doç. Dr. Didem Danış

Galatasaray Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih :

2. Ekim 2018

Toplam Sayfa Sayısı:

100

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Yoksulluk
- 2) Toplumsal Cinsiyet
- 3) Kadın Yoksulluğu
- 4) Sosyal Eşitsizlik

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1)Poverty
- 2) Gender
- 3) Women Pover
- 4) Social İnequality

TEŞEKKÜR

Hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen, bana çevremde var olan insanlara, olaylara, durumlara, duygulara karşı duyarlı bir insan olma hedefini aşıl原因 ve her şeyden önce uzunca dinleyebilmeyi öğreten kıymetli annem ve babama, tez çalışmam sırasında bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren, sabrını ve yardımını eksik etmeyen saygıdeğer tez danışmanım Doç. Dr. Gülhan Balsoy'a, örneklemimi oluştururken yardımcı olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde görev yapan değerli meslek arkadaşım Zehra'ya ve son olarak tez çalışmam sürecinde desteklerini hep hissettiğim arkadaşlarım ve dostlarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Derya Büşra Çiçek

Ekim 2014

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
ABSTRACT	vi
ÖZET.....	viii
BÖLÜM 1: GİRİŞ	1
BÖLÜM 2. YOKSULLUK OLGUSUNA GENEL BAKIŞ	7
BÖLÜM 3. DÜNYA’DA YOKSULLUK.....	16
BÖLÜM 4. TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN DÖNÜŞÜMÜ	23
BÖLÜM 5. YOKSULLUK ve KADINLAR	31
BÖLÜM 6. ARAŞTIRMA VERİLERİ	41
BÖLÜM 7.SONUÇ VE TARTIŞMA	74
KAYNAKLAR	81
EKLER.....	87
EK- A	87
EK-B	88
EK-C	89

KISALTMALAR

UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
HPI	:	İnsani Yoksulluk Endeksi
HDR	:	İnsani Gelişim Raporu
HDI	:	İnsani Gelişme Endeksi
UN	:	Birleşmiş Milletler
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
OECD	:	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
WB	:	Dünya Bankası
BM	:	Birleşmiş Milletler
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü
WHO	:	Dünya Sağlık Örgütü
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü
GDI	:	Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi
GEM	:	Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Ölçüsü

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Gelirlerin Lorenz Eğrisi, 2011-2012

ABSTRACT

Women's Poverty Experiences and Coping Strategies

In this study, how poverty problem is experienced in Turkey, the dynamics about poverty's occurrence and process, were examined in details within the perspective of gender. Also this study focuses on, main assumptions about poverty and disintegration of individual experiences. Trying to understand poverty problem in micro-size is studied. The main question of this study is 'what kind of differences were between the women's and men's poverty experiences?'. To comprehend women's poverty experiences, face to face meetings done with eight women that were taking social aid from public institutions, especially the Ministry of Family and Social Policies. Reaching these individuals provided by social workers of Gungoren Social Care Center which is in the constitution of Ministry of Family and Social Policies. Method of the research is in-depth interview with semi structured questions due to the necessity of individual's detailed transfers. Results have shown that, women's poverty experiences have significant consequences about their psycho-social developments. Apart from poverty's macro and structural reasons, this situation is explained with belief in a just world or feeling of inadequacy by individuals. It is observed that women encounter with social hierarchy and inequalities as a conclusion of poverty. Women could not get any support from family or other relatives and applied to ministries, municipalities and public institutions. Apart from these, minimal manual works done from home, cleaning works, textile mills were the main solution seeking places women applied off. Reorganization of social aids and context of help is necessary for the end of women poverty.

Keywords: *Poverty, Gender, Women Poverty, Social Inequality.*

ÖZET

Kadınların Yoksulluk Deneyimi ve Baş Etme Stratejileri

Bu çalışmada, Türkiye’de yoksulluk sorununun nasıl yaşandığı, yoksulluğu ortaya çıkaran veya derinleştiren dinamiklerin neler olduğu konusu toplumsal cinsiyet perspektifi ile detaylı şekilde incelenmiştir. Çalışma kapsamında yoksulluğa dair toplumdaki temel varsayımlar ile bireysel deneyimlerin nasıl ayrıştığı üzerine odaklanılmıştır. Yoksulluk sorununun mikro ölçekte anlaşılmasına yönelik olarak çalışılmıştır. ‘Kadın ve erkeklerin yoksulluk deneyimleri arasında nasıl farklılıklar vardır?’ sorusu çalışmanın odaklandığı temel noktadır. Kadınların yoksulluk deneyimlerini anlayabilmek için yapılan bu çalışmada Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı başta olmak üzere diğer kamu kurumlarından sosyal yardım alan 8 kadın ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan kişiler ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde yer alan İstanbul içerisinde yer alan bir Sosyal Hizmet Merkezi’nde görev yapan sosyal çalışmacılar aracılığıyla iletişim sağlanmıştır. Çalışmanın araştırma yöntemi olarak kişilerin detaylı aktarımları sağlayabilmesi için yarı yapılandırılmış sorular ile derinlemesine mülakatların yapılması tercih edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, kadınların yoksulluk deneyimlerinin psiko-sosyal gelişimleri açısından önemli sonuçları olduğu görülmüştür. Yoksulluğun yapısal, makro sebepleri dışarıda bırakılarak bu durumun sebebini kişisel yetersizlikleri ya da adil dünya inancı ile açıkladıkları görülmüştür. Kadınların yoksulluk durumu sonucunda toplumsal hiyerarşiler ve eşitsizlikler ile karşılaştıkları gözlenmiştir. Kadınlar yoksullukla mücadele ederken aile ve akrabalık ilişkilerinden destek göremediklerinden bir dış güce ihtiyaç duymuşlar, bakanlıklara, belediyelere ve kamu kurumlarına başvurmuşlardır. Bunun yanı sıra tekstil atölyelerinden alınan, evde yapılan küçük el işleri ya da temizlik işleri kadınların yoksullukla baş etmek konusunda en sık başvurdukları çözüm arayışlarından olmuştur. Kadın

yoksulluğunun yok edilebilmesi için sosyal yardımların ve yardım içeriklerinin yeniden düzenlenmesine duyulan ihtiyaç gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, Toplumsal Cinsiyet, Kadın Yoksulluğu, Sosyal Eşitsizlik

BÖLÜM 1: GİRİŞ

Sosyal bir sorun olarak yoksulluk tarih boyunca hemen her toplumda karşılan bir olgu iken modern toplumda geleneksel yoksulluktan farklılık göstermektedir. Modern yoksulluk tarımın ticari hale gelmesi, kırsalda geçim mücadelesinin sağlanamaması sonucu şehre göç ve şehirleşme süreci ile karakterize olmuştur. (Buğra, 2005, s.2) Geleneksel toplumsal yapının aksine modern toplumda istihdamın düzensizliği ve risk durumlarında sosyal ilişkilerin destekleyici rolünü kaybetmesinin etkisiyle de geçici olmayan yeni bir yoksulluk şekli oluşmuştur. Günümüzün teknolojik gelişmeleri ve küresel dünya düzeninin vaat ettiği ekonomik büyümeye rağmen birçok sosyal imkânı bulunan şehirlerde yeni yoksulluk varlığını sürdürmektedir.

Geçmişten farklı olarak modern, yeni yoksulluğa dair toplumsal zeminde dışlayıcı bir dil söz konusudur. Yoksulluğun ne olduğu, nasıl ölçüleceği, onunla nasıl baş edileceği ile ilişkili sunulan öneriler, geliştirilen politikalar ötekileştirici bu dil üzerinden üretilmektedir. Yoksulluğun, yoksulların tarifi yapılırken olumsuz özellikler yoğun olarak kullanılmaktadır. Yoksullar refah içerisinde yaşayanların hayatlarını tehdit edebilecek, zarar verebilecek korku özneleri olarak tanımlanmaktadır. Kişilerin yoksulluk deneyimlerinden kendilerinin sorumlu oldukları, suçlayıcı bir dil de yaygın olarak kullanılmaktadır. Diğer yandan yoksullara acıma, hayırseverlik algısı da söz konusudur.

Bu çalışma yoksulluğun farklı zeminlerdeki tezahürlerini görmeyi hedeflemiştir. Kent alanında yoksulluğun kadınlar tarafından nasıl deneyimlendiği, kente göçün ve kentin yeni yoksullarının yaşam pratiklerini gözlemlemeyi de amaçlamıştır. Yoksulluğun tahayyül edilirken kadınlar ile özdeşleşen yapısını besleyen unsurların neler olabileceği araştırılmak istenmiştir. ‘Yoksulluğun kadınsallaşması’ kavramı başta olmak üzere kentsel yoksulluk, gecekondulaşma, gettolaşma, yoksulluk kültürü, insani gelişme, ‘varoş’ ve ‘sınıf altı’ (under class) kavramları ele alınmıştır.

Türkiye’deki yoksulluğu çok boyutlu olarak irdeleyen birçok çalışmaya ek olarak bu araştırma konuyu toplumsal cinsiyet perspektifi ile daha bütüncül şekilde ele almayı amaçlamıştır. Kadın yoksulluğunu, mevcut durumunu yansıtanın yanı sıra kadınların yoksullukla baş etme şekillerine de odaklanmaya çalışarak araştırmanın alana katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Yoksulluğun madun bir grubun benzer yaşantıları değil aynı zamanda tekil bir deneyim olduğu varsayılmıştır. Bu sebeple her kişi için farklı dinamiklerin etkili olabileceği düşünülerek araştırma kapsamında derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde kişilerin serbestçe aktarım yapabilmesine izin verilmiştir. Yaşanan durumun hangi yönüne odaklanılmak istenirse herhangi bir yönlendirme yapmadan o konuya ilişkin bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Ek olarak yoksulluğun makro sebeplerini anlamaya yönelik küresel dünya düzeninin mevcut yoksulluk sorununa katkıları araştırılmıştır. Hızı ve mesafeleri kolayca aşmayı vaat eden küresel rekabetin, küreselleşmenin bugün derinleşmeye devam eden toplumsal tabakalaşma konusundaki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra bu çalışma ekonomik hareketlilik artarken devletin rolündeki değişim ve serbest piyasa koşullarının yoksulluk sorununu ile ilişkisi ele almaktadır. Neoliberal politikaların, refah devleti uygulamalarının bir sosyal sorun olarak yoksulluğu ele alış şekli de yine araştırma kapsamında anlaşılmak istenmiştir.

Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler (UN), UNESCO, Bileşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kuruluşların yoksulluğu nasıl değerlendikleri de araştırma da yer almaktadır. Bu kuruluşların verileri de incelenerek Türkiye’deki yoksulluk sorununun dünyadaki yoksulluktan nasıl ayrıştığı da anlaşılmaya çalışılmıştır.

Türkiye’deki adaletsiz gelir dağılımının kadınlar üzerindeki etkilerini anlamak araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Kadınların yoksulluk deneyimlerinin temel belirleyicilerinin neler olduğu, hangi durumlarda

yoksulluğun derinleştiiği araştırılmak istenmiştir. ‘Kadın ve yoksul olmanın oluşturduğu çifte maduniyet ve bu durumun günlük yaşam pratikleri üzerindeki dönüştürücü yönleri nelerdir?’ sorusu da araştırmanın cevaplamaya çalıştığı başlıca sorulardan birini oluşturmaktadır. Kadınların yoksulluğu yaşarken psiko-sosyal gelişimlerinin bu durumdan ne yönde ne şekilde etkilendiklerini gözlemlemeye gayret edilmiştir. Bu konuda kişilerin ruh sağlıklarını anlamaya yönelik herhangi bir ölçek kullanılmamış olup yaşam doyumları, ruhsal dayanıklılık ve mevcut sorunlarla nasıl baş ettiklerine yönelik sorular yönlendirilmiştir. Bu bağlamda görüşmelerde kişilerin gelecek ile ilgili düşünceleri, hayatlarından memnun olup olmadıkları, hayallerinin neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Kişilerin kendilerini nasıl tanımladıkları, koşullarını nasıl değerlendirdiklerini de anlaşılmaya çalışılmıştır. Toplumdaki yoksulluğa ilişkin kalıp yargılar ile bireysel deneyimlerin nasıl ayrıştığı üzerinde durulmak istenmiştir.

Bu araştırma İstanbul’da ikamet eden, yoksulluk deneyimi yaşayan kadınların baş etme stratejilerini ele almaktadır. Araştırma kapsamında Güngören bölgesinde ikamet eden kişilere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde görev yapan Sosyal Hizmet Merkezi vasıtasıyla ulaşılmıştır. Sosyal Hizmet Merkezi’ne çeşitli yardım talepleri ile başvuran, aktif olarak sosyal yardım alan kişilerle bire bir görüşmeler yapılmıştır. Araştırma yöntemi olarak derinlemesine mülakatlar tercih edilmiştir. Örneklemin oluşturulması konusunda cinsiyetleri ve sosyal yardım almalarına ek olarak herhangi bir ölçek kullanılmamıştır. Üst ve alt yaş sınırı aranmamış, yaş aralığı 25-55 şeklindedir. Araştırmanın örneklemi aktif olarak sosyal yardım alan 8 kişiden oluşmaktadır.

Araştırmanın örneklemi oluşturulurken sadece Güngören ilçesinde ikamet eden kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Güngören ilçesinin sosyoekonomik yapısı bu seçim için oldukça önemli olmuştur. İlçe Türkiye’nin hemen her yerinden iç göç almış olmakla beraber dış ülkelerden de gelen farklı grupların yaşam alanı halini almıştır. Yoğun göç almasının en önemli sebeplerinden biri de tekstil sektörünün bölgede yoğunlaşmış olması, orta ölçekli tekstil atölyelerinin sayısının

fazla olması ve işverenlerin ucuz işgücüne kolayca ulaşabildikleri alan olmasıdır. Güngören tekstil merkezi olarak anılmakla birlikte bu işyerlerinde çalışan işçilerin işyerlerine kolay ulaşabilmek için yaşadıkları bölgedir. Bölge de hemen her sokakta, apartman altlarında, bodrum katlarında birden fazla tekstil atölyesi ile karşılaşmanın mümkün olduğu görülmüştür. Kısacası, Güngören ilçesinin tekstil atölyelerini ve buralarda çoğu günü birlik işlerde çalışan ağırlıklı olarak kadın tekstil işçilerini temsil ettiği söylenebilir.

Güngören'in kadın tekstil işçilerini temsil ettiği varsayımının yanı sıra aynı ilçede bir halk kliniğinde psikolog olarak görev yapıyor olmam bu araştırmanın örneklemini bölgeden oluşması konusunda etkili olmuştur. Araştırmanın öncesinde 4 yıldır her gün bu ilçeye çalışmak üzere geliyor olmak bölge halkı ile ilgili tarafımda ayrıntılı gözlem yapabilme fırsatı sunmuştur. Toplum ruh sağlığına yönelik koruyucu, önleyici ve müdahale çalışmalarında yer alıyor olmam birçok bireysel öyküyü dinleyebilme imkânı sunmuştur. Kişilerin aktardıkları yaşam öykülerinde sıklıkla gözlediğim yoksulluk deneyimlerinin benzeşen ve ayrışan tarafları bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki en önemli bireysel motivasyonumu oluşturmaktadır. Bölgede psikolojik destek ve sosyal yardım almak üzere başvuru yapanların neredeyse tamamının kadın olması araştırmanın yoksulluğun toplumsal cinsiyet halini resmetmek istemesi noktasında yönlendirici olmuştur.

Kadınların ruhsal iyi oluş hallerini psikolog olarak desteklemeye gayret ederken bölgede belirgin psikopatolojilerin daha yaygın olduğuna şahit olmak yapısal sorunların neler olabileceği konusunda odaklanmamı sağlamıştır. Bireysel destek süreçlerinde kişilerin olumsuz ekonomik koşullarına bağlı olarak kaygı düzeylerinin çok yüksek olduğu görülmüştür. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan ailelerde kadınların kısıtlı imkânlardan maksimum yarar sağlamaya çalışmaları söz konusudur. Kadınların evi idare eden, düzenleyen rolünün onların bedensel ve ruhsal sağlıkları ve dayanıklılıkları bakımından olumsuz etkilediği gözlenmiştir. Kadınların yalnız yaşamaları, hane reisi olmaları, çocukları için tek ebeveyn olmak, çeşitli sebeplerden çalışmıyor olmak, işsizlik, yaşadıkları kayıplar iyi olma halleri ile ilgili risk durumları olarak sıralanabilir.

Fiziksel yakınmalar, astım, bronşit, mide rahatsızlıkları ve belirtileri hiçbir organik hastalık ile uyuşmayan vücudun strese verdiği tepki olarak açıklanabilecek somatizasyon bozuklukları psikolog olarak yapmış olduğum klinik görüşmelerde sıklıkla karşılaştığım şikâyetlerden olmuştur. Araştırmacı olarak ise sahada yoksulluğun yapısal belirleyicilerini anlamaya çalışırken de kadınların mevcut sorunları ve kendilerine dönük suçlayıcı dili içselleştirdikleri görülmüştür. Kadınların yaşadıkları kronik ekonomik stresi kendi hataları yüzünden görmeleri, öğrenilmiş çaresizlik yaşadıklarını düşündürmüştür. Yukarıda bahsedilen bu durum bu araştırma ile ilgili bireysel motivasyonuma katkı sağlayan yan unsurları oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında Sosyal Hizmet Merkezi vasıtasıyla ulaşılan kişiler ile öncesinde telefon görüşmeleri sağlanmıştır. Görüşmeler kişilerin uygun olduğu vakitlerde, saha notları edinebilmek için ev ziyaretleri şeklinde gerçekleşmiştir. Görüşmelere başlamadan önce kişilere önce sözlü bilgi verilmiştir. Ardından çalışmanın amacını ve yöntemini aktaran bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir. Görüşmeler esnasında kişilerden izin alınarak ses kaydı tutulmuştur.

Görüşmelerde açık uçlu, yarı yapılandırılmış 39 soru sorulmuştur. Araştırma bünyesinde sorulan sorular İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurul'u tarafından araştırmanın etik açıdan uygun olduğu yönünde onaylanmıştır. Sorular öncelikle yaş, medeni hal, eğitim durumu gibi demografik özelliklere odaklanmıştır. Sonrasında yaşam memnuniyeti, günlük yaşam alışkanlıkları ve çevreyle kurdukları ilişki anlamayı amaçlayan içerikler şeklinde düzenlenmiştir. Bazı durumlarda, görüşmenin seyrine göre değişen şekilde tüm sorular sorulamamış, kişinin üzerine daha detaylı aktarmak istedikleri bölümlerde müdahale edilmemiştir. En geniş bilgiye ulaşabilmek için kişinin görüşmeyi yönlendirmesine izin verilmiştir.

Araştırma kapsamında görüşülen kişilere Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde görev yapan Sosyal Hizmet Merkezi üzerinden ulaşılmıştır. Bakanlığa aile, eğitim, sağlık gibi çeşitli sosyal yardımlar konusunda müracaat eden kişilere sosyal hizmet çalışanları tarafından araştırmanın amacı ve kapsamı belirtilerek bu araştırmaya katkı sağlayıp sağlamayacakları sorulmuştur.

Kabul eden kişiler ile öncesinde uygunluk durumları öğrenilerek, randevu alınarak saha notları da alabilmek için evlerinde ziyaret edilmiştir. Kişilere görüşme öncesinde bilgilendirilmiş onam formu yazılı ve sözlü olarak beyan edilmiş olmasına rağmen görüşmemizin amacının bahsettiğimizden farklı algılandığı durumlar söz konusu olmuştur. Yapılan görüşmelerin bakanlıktan aldıkları sosyal yardımın içeriğini belirleme gibi bir durumu olabileceği endişesi veya beklentisi oluşturduğu görülmüştür. Görüşmelerde araştırmacı değil, devletin kendisi gibi hissedilen durumların olduğu gözlenmiştir. Bu durumun araştırmanın kısıtlılıklarından olabileceği düşünülmektedir.

Görüşmeler esnasında sıklıkla görüşmemizin sadece bu araştırmaya katkı sağlayacağını başka bir sonuca neden olmayacağını belirtme ihtiyacı duyulmuştur. İzin istenerek alınan ses kayıtlarının da bazı durumlarda kişilerin kendilerini rahatsız hissetmelerine neden olduğu düşünülmüştür. Bu konuda ki endişeleri yüksek olan kimseler ile görüşülürken ses kaydı alınmamış, sadece notlar tutulmuştur. Diğer yandan ses kaydının alınmadığı ve yazılı notların tutulduğu görüşmelerde kişilerin huzursuz hissettiği görüldüğünde not kaydedişi de sonlandırılmıştır. Bu durumlar için görüşmenin hemen sonrasında gerekli kayıtlar oluşturulmasına rağmen uzun sürebilen görüşme içerikleriyle ilgili detaylı aktarımın bazı durumlarda yeterince sağlanamamış olabileceği ihtimali araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini bakanlıktan sosyal yardım alan kadın müracaatçılardan oluşmaktadır. Bu örneklemin yoksulluğu deneyimleyen tüm kadınları temsil edememesi ve elde edilen verilerin ne kadar genelleyebileceği konusunda da araştırmanın önemli bir sınırlılığının bulunduğu düşünülmektedir. Yukarıda bahsedilen tüm kısıtlılıklara rağmen bu araştırma sosyal yardım alan kişilerin günlük yaşam alışkanlıklarını, mevcut ihtiyaçlarını, kendi durumlarını nasıl değerlendirdiklerini ve gelecekle ilgili beklentilerini toplumsal cinsiyet perspektifi ile detaylı şekilde ele almaktadır.

BÖLÜM 2. YOKSULLUK OLGUSUNA GENEL BAKIŞ

Yoksulluk Nedir?

Yoksulluk sosyoloji, ekonomi ve psikoloji gibi birçok alanın, sosyal bilimlerin odaklandığı bir konu olmuştur. Farklı disiplinlerde çalışılan yoksulluğun ne olduğuna dair farklı açıklamalar dile getirilmiştir. Günlük hayatta ise yoksulluk denildiğinde fiziksel varlığı devam ettirmekte zorlanma, düşük gelir seviyesi, düşük alım gücü en çok akla gelen durumlardır. Yoksulluk üzerine yapılan analizlerin bir kısmı fiziksel yetersizlik veya gıda harcamaları, gıda sepeti, gıda sepeti maliyetlerinin belirlenmesine odaklanmaktadır. Townsend (1962) ise sadece fiziksel ihtiyaçların değil, aynı zamanda psikolojik ihtiyaçlarında sağlıklı bir yaşam sürebilmek için çok önemli olduğunu belirtmiştir. Yoksulluğun herkes tarafından kabul edilebilecek, objektif, kesin bir sınır ya da durum olamayacağına değinmiştir. Yoksulluğu tanımlarken mutlak değil göreceli mahrumiyetin önemli olduğundan, kişiden kişiye ve mekândan mekâna değişiklik gösterebileceğinden bahsetmiştir (Townsend, 1962, ss. 215-219). Mesela çayın temel besleyici değeri bulunmamasına rağmen İngiltere’de yaşayan bazı topluluklar için sosyal hayata katılım açısından önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Benzer şekilde bazı toplumlar için tütün, kahve, içki günlük yaşamın önemli bir parçası olmakta ve bunların olmaması ciddi bir yoksulluk belirtisi kabul edilebilir.

Yoksulluk üzerine yapılan çalışmaların farklı açıklama ve ölçüm yöntemlerini benimsedikleri görülmektedir. Mutlak ve göreceli yoksulluk, gelir yoksulluğu, insani yoksulluk, kronik yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk, çalışan yoksulluğu gibi tanımlar en çok kullanılanlar arasındadır. Bütün bu farklı tanımların amacı yoksulluk olgusunun nedenini anlamak ve yoksullukla mücadele için çözüm stratejileri geliştirmektir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1998’de ilk defa İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI) yayınlamıştır. Bu endekse göre yoksulluğun gelirle kurulan bağlantısı geçerli değildir. Yoksulluk ‘onurlu bir yaşam sürebilme’ halinden mahrum olma olarak tanımlanmıştır. Toplumda ‘onurlu bir yaşam sürebilmek’ ve ‘yapabilirlik’

kavramlarının yoksulluğu tanımlarken temel kriterler olarak ele alınabileceğinden bahsedilmiştir. Semerci ise yoksulluğun hayırseverlikle ilişkilendirilmesinin sorunlu olduğunu söylemiştir. Yoksulluğun hayırseverlik olarak değil, ‘hak ihlali’ olarak alınıp toplumsal yükümlülük, sorumluluk olduğu şeklinde yeniden kavramsallaştırılması gerektiğini vurgulamıştır. Yoksulluğun ‘hak ihlali’ olduğu şeklinde değişen algı ile beraber devlet ve vatandaşların yoksulluk sorununu çözümüne dair gereken sorumluluğu üstlenebileceği düşünülmektedir (Semerci, 2010, ss. 1-10).

UNDP yoksulluğun tanımlanabilmesi için ‘İnsani gelişme’ kavramını önermiştir. Bu doğrultuda 1990 yılında ilk defa insani gelişme raporu (HDR) yayınlanmıştır. İnsani gelişme kavramı özgürlükle ilişkilendirilmiştir. Her insanın kendi potansiyelini bugün ve gelecekte tam olarak gerçekleştirebilme özgürlüğü, ekonomik zenginlik değil, insanların yaşamlarının zenginliği olarak tanımlanmıştır. İnsani gelişme yaklaşımı gelirden ziyade genişleyen özgürlük alanı, sahip olunan seçenekleri artırma, insanların kendi hayatlarını aktif olarak kendilerinin şekillendirebilmesi gibi anlamlara tekabül etmektedir. Sağlıklı, onurlu bir yaşam, kendi kaderini belirleyebilme ve yeterli beslenme, toplumda söz hakkına sahi olmak gibi ölçütlerle kişinin olmak ve yapmak (beinganddoing) konusunda yeterliliğinin desteklendiği durumlar insani gelişme hedefini oluşturmaktadır. (UNDP, 2016, s. 2)

1997’de yayınlanan insani gelişme raporu kişilerin seçimleri ve yapabilirliklerinin genişlemesini insani gelişim olarak belirtmiştir. Uzun, sağlıklı bir yaşam için gereken standartlar, eğitim, güvenilir insan hakları insani gelişme konusunda en önemli belirleyiciler olmuşlardır. İnsani gelişmenin gerçekleşmediği karşıt durum ise insani yoksulluk olarak tanımlanmıştır. Yaratıcı, üretken, uzun, sağlıklı yaşam hakkının olmadığı, onurlu, insanların saygı duyduğu, özgür seçenekleri olmayan durum insani yoksulluğu tarif etmektedir (UNDP, 1997, s.15).

Fukada-Parr gelir göstergelerinden ziyade kişinin sahip olduğu seçeneklerin, yapısal sebeplerin ve politika belirleme konusundaki imkânların yoksulluğu yok edebilmek için daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Politik özgürlük, toplumda var olabilme ve kişisel güvenlik gibi durumları ölçmek zor olacağı için insani yoksulluk kavramının insani gelişme endeksine (HDI) göre daha bilgilendirici olacağını ifade etmiştir. (Fukuda- Parr, S. (1999), s. 100)

Birleşmiş Milletler (UN) tarafından 1976'da Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklar Uluslararası sözleşmesi yayınlanmıştır. İnsan onurunun her insan için eşit ve vazgeçilmez kabul eden sözleşmenin üçüncü bölümünde adil ve uygun işte çalışma hakkı, yaşama ve sağlık standardı tanımlanmıştır. Ek olarak sözleşmede sosyal güvenlik hakkı, ailenin ve üyelerinin (anneliğin, çocukluğun) korunma, zorunlu ilköğretimi sağlama yükümlülüğü ve kültürel yaşama katılım hakları insanca bir yaşam için koşul olarak sunulmuştur.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1990'den beri kalkınmanın sadece ekonomik büyüme ile ilişkilendirilemeyeceğinden bahsetmektedir. Kalkınmanın aynı zamanda yoksulluğu azaltmak ve yok etmek amaçlarının bulunması gerekmektedir. Kalkınma programlarının insani gelişmeyi ölçmek için oluşturduğu insani gelişim endeksi (HDI) her zaman doğru sonuçları verememektedir. Örneğin insani gelişme endeksinin ölçütlerinden olan doğuştan beklenen yaşam süresi her coğrafya için farklılık göstermektedir. Bu durum net bilgi edinebilmek için ölçeklerin her zaman yeterli olmayacağını göstermektedir.

Milenyum Kalkınma Projesi ve Milenyum Kalkınma Hedefleri ise şiddetli yoksulluğu (extreme poverty) ve buna bağlı gelişen insani dramı azaltmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultu da yapılan araştırmalar 700 milyondan fazla insanın şiddetli yoksulluk yaşadığını göstermektedir. Bugün dünyanın en zengin ülkelerinde 30 milyon kadar çocuk yoksulluk deneyimini derin şekilde yaşıyor. (Adams ve Butterly, 2015 s. 10).Ekstrem açlıkla mücadele, evrensel ilköğretim,

sağlık hizmetlerine kolay ulaşım, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi yoksulluğu yok etmek için belirlenen temel hedeflerin arasındadır

İnsani Gelişim Raporu (HDR) 2000 yılında yayınladığı raporunda gelişmekte olan ülkelerde 850 milyon kişinin okuryazar olmadığı, 2,4 milyon kişinin temel sağlık imkânlarına erişiminin, 1 milyar kişinin ise temiz su kaynaklarına ulaşımının olmadığı göstermektedir (UNDP, 2000, s. 9).

Bauman, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 1998'de yayınladığı İnsani Gelişim Raporu' nu referans göstererek dünya nüfusunun en varlıklı yüzde 20'lik kesiminin dünya çapındaki toplam mal ve hizmetlerinin yüzde 86'sına sahip olduğunu işaret etmiştir. Diğer taraftan en yoksul yüzde 20'lik kesimin ise sadece yüzde 1,3'üne sahip olduğu görülmektedir. Bauman bugünün verilerinin daha da kötü olduğundan bahsetmiştir. Bugün en zengin yüzde 20'lik kesim üretimin, toplam kaynakların yüzde 90'nına sahipken en yoksul yüzde 20'lik kesim yüzde 1'ine sahiptir (Bauman, 2013, s. 8).

Bauman yukarıda bahsedilen zıtlıkların sonucu olarak birbirinden tamamen farklı iki ayrı dünyayı tanımlamıştır. Birbiri için 'öteki'leşen gruplar farklı yaşam alanları oluşturmaktadır. Coğrafi olarak ayrışan bu gruplar sosyal olarak da ayrışmaktadır. Zenginler kapalı topluluklar şeklinde, çocuklarını iyi eğitim alabilecekleri pahalı okullara göndererek, daha kaliteli sağlık hizmetleri alarak yaşamlarını sürdürmektedir. Geçmişten farklı olarak, bugün bahsedilen gruplar arasındaki buluşma noktası kırılmıştır. Coğrafi olarak da ayrışmış, kutuplaşmış gruplar birbirleri hakkında çok daha az bilgiye sahip oldukları için 'öteki'ye dair çok daha yoğun varsayım, kalıp yargı ve önyargı geliştirebilmektedir (Bauman, 2013, ss.14-15).

Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun tanımlama şekli nasıl bir mücadele şekli geliştirileceğinin belirlemesi ve yoksulluğu şiddeti de ölçebilmek için oldukça önemlidir.

Yoksulluğun nasıl ölçüleceğine dair tartışmalar beraberinde ‘hangi yoksulluk?’ sorusunu da getirmektedir. Farklı yoksulluk tanımları üç temel temada toplanmaktadır. Bunlar mutlak, görel ve öznel yoksulluktur.

Mutlak yoksulluk (absolute poverty) bireyin yaşamının sürdürebilmesi ve giyinme, barınma gibi en temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan gelir düzeyine sahip olamaması durumudur. (Förster, 1994, ss. 7). Mutlak yoksulluk ölçümü yapılırken bir ailenin, hane halkının ve ya kişinin yaşayabilmesi için gerekli ihtiyaçlar (basic needs) belirlenir ve bu ihtiyaçlar için gerekli en az gelir bütçesi açlık sınırı olarak tanımlanır. Uluslararası yapılan çalışmalarda, günlük tüketim değeri ülkeler arası fiyat farkları sebebiyle dolar üzerinden hesaplanmaktadır. Görel yoksulluk (relative poverty) ise, kişinin insanca yaşayabilmesi için gerekli sosyal, kültürel ihtiyaçlarını karşılayamaması, ‘belirli bir yaşam düzeyine sahip olarak yaşamını sürdürememesi’ halidir. Toplumun ortalama refah düzeyinden ne kadar uzaklaştığı görel yoksulluk tanımı için önemlidir. Görel yoksulluğun ölçümü için yoksulluk sınırı (poverty line) belirlenir. Yoksulluk sınırına yakın gelir düzeyindekiler ise yoksulluk risk gruplarını oluşturmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla mutlak yoksulluk hesaplamaları, gelişmiş ülkelerde ise daha çok görel yoksulluk ölçümü önem kazanmaktadır. Son olarak, öznel yoksulluk (subjective poverty) yaklaşımında ise toplumun kabul edeceği yoksulluk çizgisi önemlidir (Özdek, 2002, ss. 108-109)

Yoksulluğun ne olduğu, kimlerin yoksul sayılabileceği soruları devamında birçok cevabı getirmiştir. Yoksullukla mücadeleyi amaçlayan birçok kuruluş yoksulluğun ölçümüyle yakından ilgilenmiştir. Yoksulluğu ölçmek için gösterilen çaba aynı zamanda yoksulluğun hangi koşullarda ortaya çıktığını da görmezden gelen, sorunu rakamlara indirgeyebilen bir durumu oluşturmaktadır.

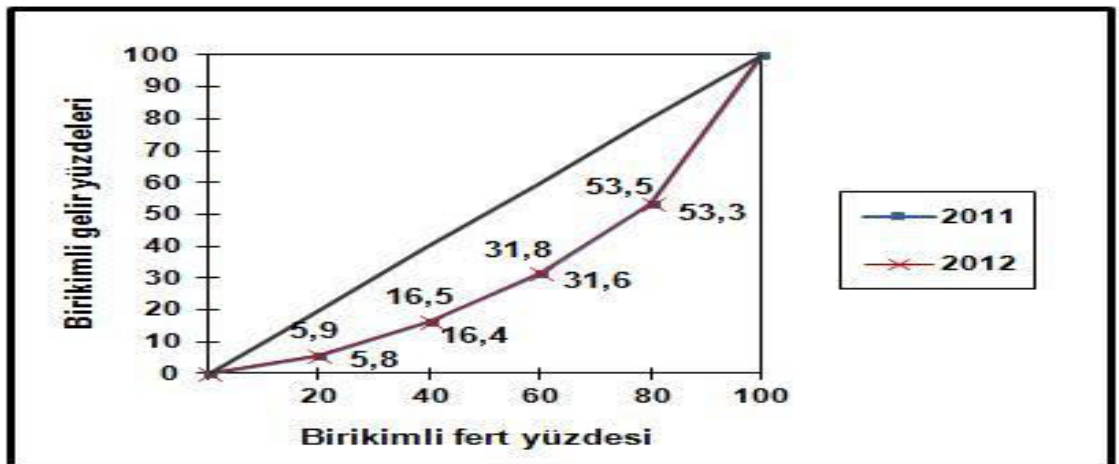
Yoksulluğun ölçülmesi için en sık başvuru yöntem Gini katsayısıdır. Gini katsayısı (gini coefficient) çeşitli kaynakların (gelir, toprak, sermaye vs) kişiler arasında dağılımının dengeli olup olmadığı konusunda ölçüme yarayan

katsayıdır. (Giray, Yorulmaz ve Ergüt, 2016 s.2). Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmeye yarayan Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Katsayının sıfıra yaklaşması gelir dağılımındaki eşitliği, bire yaklaşması ise gelir dağılımındaki eşitsizliğin artmasını ifade etmektedir.

Buna ek olarak, gelir dağılımı eşitsizliği Lorenz eğrisi ile grafik şeklinde gösterilmektedir. Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik çizgisi (gelirin eşit dağılımı) ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın kalan tüm alana oranını göstermektedir. Ülkedeki toplam gelirin gruplar arasında nasıl dağıldığının bilgisini grafik olarak sunar. Gelirin tamamen eşit dağıldığı durum için Lorenz eğrisi 45 derecelik bir doğru şeklini alacaktır. Mutlak eşitlik çizgisinden uzaklaştığında ise (çukur hale geldiğinde) gelir dağılımındaki eşitsizliğin oluşmaya başladığını ifade eder (Peçe, Ceyhan, Akpolat, 2016 ss.137-138)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2012) tarafından gerçekleştirilen gelir ve yaşam koşulları araştırmasının sonucuna ait Lorenz eğrisi grafiği aşağıda gösterilmiştir. Araştırmanın sonucu 2011-2012 yılları arasında Gini katsayısının bir önceki yıla kıyasla 0,002 puan düşerek 0,402 olduğunu tahmin etmektedir. 2011 ve 2012 yılına ait Lorenz eğrilerindeki çakışma ise gelir dağılımında önemli bir değişikliğin olmadığını göstermiştir (TÜİK, 2012).

Şekil 1. Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Gelirlerin Lorenz Eğrisi, 2011-2012

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

TÜİK (2016) verilerine göre Gini katsayısının bir önceki yıla göre 0, 007 puan artarak 0,397 den 0,404'e yükseldiği tahmin edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay artmış olup %47, 2 ye yükselmiştir. En düşük gelire sahip yüzde 20lik grubun ise toplam gelirden %6,2 sine sahip olduğu görülmektedir (TÜİK, 2016).

Yoksulluğu ölçmek konusunda alternatif yaklaşım olarak 'insani gelişim' kavramı kişilerin yaşamlarına dair fırsat ve olanaklara odaklanmaktadır. Bu doğrultu da İnsani Gelişim Endeksi (HDI) sadece ekonomik gelişimi temel almamaktadır. İnsani gelişim için üç temel ölçek söz konusudur. Bunlar: uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi ve eğitime ulaşabilme imkânına sahip olma ve onurlu bir hayat için gerekli kaynaklara erişebilmektir. İnsani Gelişim Endeksine bakıldığında 2015 yılında Türkiye 188 ülke arasından 72. sırada yer almıştır. Yayınlanan verilere göre doğu'da beklenen yaşam süresi 75,5 yıl iken beklenen öğrenim süresi 14,6 ortalama öğrenim süresi ise 7,9 yıldır (UNDP, 2016).

'Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı' raporu Türkiye'de insanların %0.74'ü açlık sınırının, % 17.81'i yoksulluk sınırının altında yaşamakta olduğunu göstermektedir. Aynı raporda kırsal bölgelerde yaşayanların yoksulluk oranı %31.98 iken, kentsel bölgelerde %9.31 olarak belirtilmiştir. (TÜİK, 2008, s. 49). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçları ise Türkiye'de sürekli yoksulluk sınırının %15,8 (10,5 milyon kişi) olduğunu göstermiştir. (TÜİK, 2015)

Gelir dağılımı konusu yoksulluğun önemli göstergelerinden kabul edilmektedir. OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) 2008 yılında hazırladığı raporda Türkiye'yi en yüksek gelir grubunun gelirinin yükseldiği ve en düşük gelir grubunun gelirinin en çok düştüğü üçüncü OECD ülkesi olarak bildirmiştir.

Yoksulluk konusuna ilgi ikinci dünya savaşı sonrası gelişmiş ülke sorunu olarak değil, azgelişmiş ülke sorunu olarak ele alınarak yön değiştirmiştir. Bu değişimde gelişme iktisadı ve Dünya Bankasının bakış açısındaki değişimler etkili olmuştur. Gelişme iktisadı hızlı büyümenin olumlu etkilerinin toplumun tüm

kesimlerini uzun dönemde olumlu etkileyeceğini ileri sürmüştür. 1960'lı yılların sonrasında hızlı büyümeye karşı az gelişmiş ülkelerde hala çok yüksek düzeyde olduğu, yoksulluk sorununa katkı sağlamadığı gözlenmiştir (Şenses, 2001, ss. 35-38).

Dünya Bankası yoksulluk konusuna ilgisi bakımından 1970, 1980 ve 1990'lerde 3 kırılma noktası göstermiştir. 1970'lerde kırsal ve kentsel yoksulluk temel ilgi alanı olmuş, 1980lerde yapısal uyum programları aracılığıyla neoliberal politikaların yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır. 1990'larda ise Dünya Bankası yapısal uyum politikalarının yoksulluk üzerinde olumsuz etkilerinin görüldüğü edilemeyeceğini açıklamıştır. Özelleştirme sonucu artan işsizlik diğer olumsuz etkilere yönelik eğitim ve sağlık alanlarına özel önem verilerek yoksullukla mücadele programları uygulamaya koyulmuştur. Bu dönemde yoksulluğu 'gelişme topluluğunun karşı karşıya kaldığı en acil sorun' olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, yoksullukla nasıl baş edileceği konusunda stratejiler geliştirmeye dair yoksulluk tanımları, ölçümler yöntemleri, saha araştırmaları Dünya Bankası ile birlikte diğer uluslar arası kuruluşların da odak noktası olmuştur (Şenses, 2001, ss. 39-42).

Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

İnsani Gelişme Endeksi (2016) verilerine göre Türkiye nüfusunun yüzde 26,6 lık grubun yüksek, yüzde 59luk grup orta ve yüzde 14,3 lük grup düşük seviye insani gelişme koşullarında yaşamaktadır (UNDP, 2016). Düşük insani gelişme koşulları ise en çok kırsal alanlarda gözlenmiştir. Türkiye'nin kırsal kesimlerinde düşük ve orta seviyede insani gelişim yaygın iken yüksek insani gelişim şartlarına çok nadir olarak rastlanılmaktadır. Yüksek insani gelişim daha çok Marmara Bölgesi ve etrafında yoğunlaşmaktadır. Kırsal alan ve kent alanları arasındaki sosyal eşitsizliğin ciddi boyutlara ulaştığı bu durum kırsal alandan kente göçmek için en önemli sebebi oluşturmaktadır. Kırsal alanda çoğu zaman geçim kaynaklarının sınırlı ve süresiz olması nedeniyle kente yoğun göçlerin yaşandığı

dönemler olmuştur. Bu göçlerin yönünün genellikle ülkenin batı kısımlarına doğru olduğu görülmüştür. Kırsal alandan kente göçün yoğun olması kentte daha düşük oranda var olan yoksulluk sorununun da artışına neden olmuştur (Akder ve Güvenç, 2000, ss. 16-35).

1950’lerde tarım sektöründe başlayan modernleşme hareketi beraberinde kırsal bölgelerde belirgin sayıda fazla nüfusun ortaya çıkması sonucunu getirmiştir. Kırsal alandaki ihtiyacın dışındaki emek 1950’lerden itibaren büyük kentlere göçmüştür. Kırsalda kadınlar kocası veya akrabalarının yanında mevsimli ücretli işçilik yapmakta, ailenin geçimini sağlaması beklenen genç yaştaki erkekler ise önce uzun süreli mevsimlik ardından da temelli göç etmeleri söz konusu olmuştur. Kırdan kente göç konusunda kentin çekici sebepleri kadar kırın itici sebepleri (yoksullaşma, mülksüzleşme)de etkili olmuştur. (Ecevit ve Ecevit, 2002, ss. 277-283)

Köyden kente hızlı göç bu süreçte devletin ve orta sınıfın hâkim olduğu kentsel alanın yeni yoksullarını ürettiği mekân halini almıştır. Kente yeni gelenler barınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere belli alanlarda gecekondu kurmuşlardır. Kentin formel ekonomisine dahil olamadıkları durumlar için ise enformel ekonominin oluşturması şeklinde çözümler üretmişlerdir. Kitleli olarak kente göçen büyük grupların kentte yeni tabakalaşma sisteminin oluşumuna katkı sağladığı görülmüştür.

BÖLÜM 3. DÜNYA’DA YOKSULLUK

Yoksulluğun Küreselleşmesi

Mcluhan yeni dünyayı ilk kez ‘Küresel Köy’ (the global village) olarak tarif etmiştir (Mcluhan ve Marshall, 1989). Küreselleşmenin sağladığı ‘akışkanlık’ (liquidity), ‘hareketlilik’, (mobility) zaman ve mekân kavramlarının değişmesine, sınırların kaybolmasına neden olmuştur. Küreselleşme kavramı tanımlanırken

ağırlıklı olarak ekonomik yönünden bahsedilmektedir. Sermaye, doğal kaynakların, bilginin, organizasyon ve istihdamı da içeren ekonomik ve siyasi hareketlerin küreselleşmesi, birbiri ile bağımlılaşması olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik rekabet milli olanın dışına çıkmakta, uluslararası bütünleme sağlanmakta, dünyanın tamamına yayılmaktadır.

Küreselleşme sürecinde siyasi, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda sınırların ve mesafenin anlamını köklü bir değişime uğramıştır. Bu sürecin aynı zamanda geleneksel öğelerin anlamını yitirdiği, farklı bir bireyselliğin oluşumunu destekleyen, homojen, küresel bir kültürün oluşmasına katkı sağladığı ileri sürülmektedir.

Küreselleşme sermayenin hızlı ve kolayca dolaşabilmesini sağlarken, serbest rekabette gücü zayıf olan gelişmemiş ve az gelişmiş ülkeler için kapitalist üretim biçimin yapısında zaten var olan toplumsal adaletsizliğin derinleşmesine neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere kalkınma, zenginleşme vaadi sunan küreselleşme süreci daha yüksek bir refah düzeyine ulaşma hedefi aksi yönde sonuçlanmıştır. Ekonomik hareketliliği kolaylaştırmak için devletin rolünü azaltarak özelleştirmeyi destekleyen süreçte devletin sosyal yönü zayıflatılmış, serbest piyasa koşullarına öncülük verilmiştir. Sosyal devlet anlayışının yerini özel sektöre devretmesi düşük ve orta gelir grupları için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede 1990 sonrasında ekonomik duyarlılık, mali kırılganlık artmış, krizler yaşanmıştır. Ülkelerarası ve ülkelerin kendi içerisindeki gelir dağılımının eşitsizliği derinleşmiştir. Ekonomik küreselleşme yoksulluğu yok etmemiş, adaletli bir büyüme sağlamamıştır. Bu durum küreselleşmenin dünya için yoksulluk denizini büyüttüğü fakat refah adacıkları oluşturduğu şeklinde yorumlanmıştır. Kentli orta sınıfın bir kısmı daha önce yoksulluk yaşamazken küreselleşme süreciyle birlikte ‘sınıf altı’ (‘under class’) olarak adlandırılan gruba dâhil olmuştur (Demiral, Evin ve Demiral, 2007 ss. 1-9).

Küreselleşme sürecinin derinleştirdiği toplumsal eşitsizlik, yeni yoksulluk tanımlarını ve farklı baş etme şekillerini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda neo-liberal yaklaşımlar üç farklı yoksul grup tanımlamıştır. Birinci grup biraz çabalar iseler piyasa ekonomisine dâhil olabilecek küçük işletmelere sağlanan mikro krediler gibi olanaklardan yararlanıp yoksulluktan kurutulabilecek kişilerden oluşmaktadır. İkinci grup, hedefi sınırlı olan sosyal politikalar ile (gıda yardımları vs) yoksullukları hafifletilebilecekken, son olarak yoksulluğu aşamayacak olan üçüncü gruptan bahsederler. Üçüncü grubun yoksulluk sorunun iktisadi büyümeye bağlı olduğundan bahsedilmiştir (Aktel, Kerman ve Altan, 2007, ss.12-18). Ek olarak, ‘Human development’ kavramı da UNDP tarafından yine bu dönemde yoksulluğa dair yapılan tanımlardan biri olarak ortaya atılmıştır.

Pogge (2006) küresel çağda sosyal eşitsizliğin gittikçe derinleşmesini iki temel soru etrafında sorunsallaştırmıştır. Birinci sorusu ekonomi ve teknolojideki ilerlemenin yoksulluk sorununu çözümlmek yerine nasıl derinleştirdiğidir. Şiddetli ve geniş çaplı yoksulluğun küresel ekonomik büyümeye ve daha önce görülmemiş teknolojik gelişmelere rağmen nasıl devam edebildiğini anlamaya çalışmıştır. İkinci sorusu ise küresel kaynaklarını kendi tarafına akıtan zengin Batı ülkelerinde zenginleşen bir grubun, kendilerinin aksine gün geçtikçe diğer bir grubun yoksullaşmasını ahlaki olarak neden sorgulamadıkları, sorunsallaştırmadıklarıdır. Pogge zengin ve yoksul gruplar arası iletişimin oldukça zayıflamasının eğitim, sağlık gibi temel haklarına ulaşamayan kesimlerin görünürlüğünün nerdeyse yok olduğundan bahsetmiştir (Pogge, 2006, ss. 4-11).

Küresel çağda var olan ağır yoksulluğu deneyimleyen gruplara karşı Batının duyarsızlığını dört gerekçe ile tanımlamıştır. Küresel yoksulluğun bir grup için önemsiz olmasını besleyen varsayımlardan biri yoksulluğun yol açtığı ölümlerin çok kötü olmadığı yönündedir. İlerleyen süreçte muhtemel nüfus fazlalığının daha fazla yoksulluğa ve buna bağlı ölümlere neden olacağı için bu ölümlerin engellemesinin faydalı olmayacağını varsayar. İkinci varsayım ise küresel yoksulluğun oldukça derin olduğunu ve bu devasa sorunu katlanır bir maliyetle çözülemeyecek olmasıdır. Bu bağlamda, küreselleşme sürecinin derinleştirdiği

yoksulluğa maruz kalan grup homojen çok büyük bir kitle olarak değerlendirilmektedir. Bir diğer varsayım ise daha önce yapılan kalkınma yardımlarının başarısız olduğu algısıdır. ‘Para akıtarak’ dünya yoksulluğunun çözülmeyeceğini yönündeki varsayım, hiçbir yapmamanın gerekçesi olarak sunulmaktadır. Son olarak, Dünya Bankası (WB) ve Birleşmiş Milletler (UN) gibi kuruluşların dünyadaki yoksulluğun zaten oldukça azaldığı, hatta kaybolmakta olduğuna dair varsayımın yaygınlığına katkı sağlamasıdır. Yukarıda bahsedilen bu dört varsayımın, zengin ülkelerdeki insanların küresel yoksulluğa karşı edindikleri pasif tutumu açıklamaktadır. Bu noktada Pogge, yoksullukla mücadeleye dair çabaların başarısız olsa bile ahlaki olarak yoksulluğa bizzat neden olmaktan daha önemli olduğuna değinmiş ve temel insan haklarını vurgulamıştır (Pogge, 2006, ss.12-40).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tüm insanları kapsayan dünya adaleti ve barışını sağlayabilmek amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından 1948’de onaylanmış, ilan edilmiştir. Yayınladığı insan hakları evrensel beyannamesi ise aşağıdaki gibidir.

“Her şahsın gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır.” (B.M.G. Kurulu, 1948).

Uluslararası ticarete açılmak ve küreselleşmenin hızlı kalkınma vaadi geliştirmekte olan ülkelerdeki insanlar için fayda sağlayamamıştır. Küreselleşmenin ekonomik fayda vaatlerine karşın Üçüncü Dünya’da artan yoksulluk sosyal eşitsizliği derinleştirmiştir. Bu bağlamda Stiglitz (2002) küresel ticarete sınırların kaldırılması uygulamasının zorunlu kılındığını ve fakir ülkeler için geçerli olduğunu, gelişmiş ülkelerin kendi sınırlarını kaldırmayarak, geliştirmekte olan ülkeler için en elzem olan ihracat gelirinin oluşmasını engellediğini ileri sürmüştür. Bu ortamda küreselleşme sürecine uyum sağlayamamış ülkelerin karşılaştığı

krizlere yönelik uygulanan yapısal uyum politikalarına, kitlesel işsizlik ve kemer sıkma politikalarına ilişkin protestoların olduğunu eklemiştir. Ülkeler arasındaki hizmet, sermaye ve bilginin önündeki ulusal engellerin kaldırılması ile karakterize olan küreselleşme sürecinde uluslararası kuruluşlara ihtiyaç duyulmuştur. Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bunlardan bazılarıdır. IMF, Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) küreselleşmeyi yönlendiren üç önemli kuruluş olarak değerlendirilebilir. Bu kuruluşlar ise G-7'nin(Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Almanya, Kanada, İtalya, Fransa ve İngiltere'de oluşan yedi gelişmiş en önemli sanayi ülkesi) önceliklerini ve faydasını gözetken politikaları izlemektedir (Stiglitz,2002, ss.25-39). Bunun yanı sıra ticaretin gerekli önlemler alınmadan serbestleşmesi, işsizlik, derinleşen yoksulluk ve işini kaybetmeyenler için ise güven duygularının zedelenmesine sebep olmuştur. Yukarıda belirtilen mevcut küresel kuruluşlar her ülkenin haklarına karşı aynı sorumluluğu geliştirmemiş ve eşit faydayı sağlamamaktadır.

Daha önceki dönemlerde 'belirsizlik' ve 'serbestleşme' kavramları iktisadi olarak uzak risk taşıması bakımından kaçınılması gerekenler arasındayken, küresel çağda cazip kılınmıştır. Belirsiz kaynaklara yakın olmak, sezgisel, dürtüsel ve anlık hareketler uzun vadede fırsatların kutuplaşmasına sebep olmuştur. Kutbun bir ucu 'talih'i diğer ucu ise 'sefaleti' temsil etmekte, kontrolsüz, belirsiz hızlı bir akış içerisinde zenginlerin daha çok zenginleştiği, yoksulların ise daha derin yoksullaştığı durumu oluşturmuştur. Devletlerarası azalan fakat devletin kendi içinde artış gösteren eşitsizlik gözlenmiştir. Küresel sermaye düşük ücretlerle çalışabilecek, haklarını koruyacak kurumları bulunmayan 'bakir ülke'ler keşfederek geçici sermayesini oraya yerleştirecektir (Bauman, 2014, ss. 66-69).

Ulusal ekonomilerin sınırlarını aşarak, makro ekonomik düzene geçişi süreci yöneten kurumları da beraberinde getirmiştir. IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü sürecin düzenleyicisi kurumlar olmuşlardır. 1980lerden bu yana, makro ekonomik reformlar, 'yapısal uyum' programları bahsedilen kurumlar

aracılığıyla uygulanması ve ‘emek maliyetlerinin düzenlenmesi (minimizasyonu)’ büyük gruplar için alım gücünü gerilemesine, yoksulluğun ağırlaşmasına neden olmuştur. Bu programlar ‘ekonomik soykırım’ olarak da anılmaktadır. (Chossudovsky, 1999, ss. 37-43).Gelişmekte olan ülkelerde küçük ve orta ölçekli işletmelerin küresel yükselen piyasaya hizmet etmedikçe varlığını sürdürmesi oldukça güçleşmiştir. Küresel ucuz emek gücünün de etkisiyle iç üretim, iç ekonominin parçalanması söz konusudur. Chossudovsky, küresel piyasada bütünleşmiş girişimin ulusal toplumlar arasında ve içerisinde siyasal birliğe değil, toplumsal çatışmalara yol açtığını ileri sürmüştür (Chossudovsky, 1999, ss. 15-21). Bu çatışma zemini küresel ekonomik düzenin beslenmesini sağlamaktadır. Emek maliyetlerinin minimize edilmesi, küresel arz sistemi ve işsizlik büyük bir kesimin yaşam şartlarını zorlaşmasını, yoksulluğun küreselleşmesine nedenidir. Küresel yoksulluğun sebebi olarak insan kaynakları ve maddi kaynakların yetersizliğinden ziyade yukarıda belirtilen küresel ölçekli reform ve uygulamaların etkili olduğu söylenebilir.

Küreselleşme insanların, nesnelerin ve mekânların ‘akış’ halinde olduğu, geçişken bir ‘süreç’ olarak tanımlanabilir. Ritzer (2016) bahsedilen küresel akışı ‘McDonalddlaşma’ kavramı ile ifade etmiştir. Küresel düzende insanların, nesnelerin ve mekânların hareketliliği, akışı sadece hazır gıda alanında değil, toplumsal alanda (din, aile vs) da yaygınlaşması McDonalddlaşma kavramının kullanımını desteklemiştir. McDonalddlaşmanın dört temel özelliği (etkinlik, öngörülebilirlik, hesaplanabilirlik ve denetim) bulunmaktadır. Bir kurumdan diğerine, bir toplumdan ötekine doğru hareketlilik, geçişkenlik küreselleşme ve McDonalddlaşmanın kesiştikleri noktadır. McDonalddlaşmış ve küresel firmalar (FedEx, UPS, DHL vb) nesnelerin dünyada uzun mesafeler yol almasını, akışa dahi olmasını sağlamaktadır. (Ritzer, 1998, ss. 324-330).

Ek olarak, Ritzer ‘glokalizasyon’ ve ‘grobalizasyon’ olarak tanımlanan kavramlar üzerinden küresel ve yerelin karşılaşmasının sonuçlarına dair tartışma yürütmektedir. ‘Glokalizasyon’ kavramının küresel ve yerelin uyum içerisinde etkileşebileceğini, yerellerin de küresel karşısında üretme ve manevra yapma

gücüne sahip olduğundan küreselleşmenin oluşturacağı varsayılan tek tipleştirme, homojenleştirme korkusunu azaltmaya yaradığından bahseder. Globalizasyon kavramı ise küreselleşmenin homojenleştirici olduğundan, yerelin ve bireyin küresel olanın üzerinde etkisinin olmayacağını ileri sürer (Ritzer, 1998, ss.332-334).

Yoksulluğun Makro Belirleyicileri

Küreselleşme süreci ile birlikte insan ve finansal varlıkların hareketlilik kazanması söz konusu olmuştur. Ulusal ekonomilerin küresel piyasa ilişkileri ile bütünleşme durumu açığa çıkmıştır. Küresel rekabet şartlarının oluşması için ulusal üretimin daralması, istihdamın esnekleşmesi ile birlikte bazı coğrafyalar için yoksulluk, işsizlik ve sosyal dışlanma riskleri oluşmuştur. Neo-liberal politikalar büyük sermayeleri desteklemiş, devletin sosyal hizmet rolünü piyasalaştırmıştır. Fiyatların yükselmesine karşı emek girdilerinin düşürülmesi yeni ekonomik sistem yoksulluğun derinleşmesine şekil değiştirmesine neden olmuştur (Yarar,2015, s. 33).Türkiye de1980 sonrası özelleştirme, devletin küçülmesi, mal ve hizmetin en az maliyetle üretilmesi ve benzeri yollarla küresel rekabete dâhil olmaya çalışmıştır. Bahsedilen süreç Türkiye'nin adaletsiz gelir dağılımının derinleşmesi sonucunu ortaya koymuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE-1994) araştırmasında yüzde 1'lik gruplara göre Türkiye genelinde 1.gelir grubu ile 100.gelir grubu arasında 236 kat fark görülmüştür. İstanbul için ise en üstteki yüzde 1'in aylık ortalama gelirinin en alttaki yüzde 1'lik grubun gelirinin 322 katı olduğu, eşitsizliğin İstanbul'da daha büyük olduğu açığa çıkmıştır (Sönmez, 2001, s. 17-18).

Yüksek büyüme hızı gösteren ekonomilere karşı yoksulluğunda hızla artmaya devam etmesi söz konusudur. İktisadi büyüme yoksulluğu azaltmak yerine, gelir uçurumunu daha da büyötmektedir. İnsel (2004) iktisadın küreselleşmesi, liberal iktisat politikalarının yanı sıra teknolojik gelişmenin gelir dağılımı eşitsizliğini ortaya çıkardığını savunmuştur. Geçmişteki klasik sanayi devrimleri 'vasıfsız'

insanları üretim sistemi içerisine dâhil ederken, bugün ekonomik büyüme sadece eğitim seviyesi yüksek, kendini mevcut koşullara uyarlayabilecek bilgi ve yeteneğe sahip insanlara sisteme dâhil olma fırsatı sunuyor. ‘Elektronik kapitalizm’ olarak da adlandırılan bu durum bir yandan insanların daha fazla eğitim görmesi gerektiği mesajını iletirken, diğer yandan eğitimde fırsat eşitsizliği sebebiyle gruplar arası eşitsizliğini derinleştirmektedir. Yeni yoksulluğun temel belirleyenleri arasında eğitim eksiliği olduğunu belirtmiştir (İnsel,2004, s. 145).

Türkiye’nin küresel kapitalizm ile bütünleşme süreci 1980’lerde neo-liberal ekonomik ve politik stratejiler kanalıyla hızlanmıştır. İç piyasanın küçültülmesi ve dışa dönük büyüme amacı ön planda tutulmuş, devletin ekonomi alanındaki rolü daraltılmıştır. Işık ve Pınarcıoğlu(2001) çalışmasında bu dönemde Türkiye’de zenginler ve yoksullar arasındaki farkların gelir uçurumuna dönüştüğünü belirtmiştir. Gelir dağılımı eşitsizliğini belirten Gini katsayısı İstanbul için 1978 de 0.38’den 1984 de 0.43’e ve 1994 ‘de 0.58 yükselmiştir. Çalışmada vurgulanan diğer bir nokta ise yoksullar için koruyucu devletin ortada kalmaması ve zenginler ile aralarında ‘kültürel duvarların’ örülmesi olmuştur. Orta ve üst gelir grupları arasında mekânsal ayrışma ‘içe kapanma ya da kopma’ eğilimi gözlenmiştir. Bu bağlamda 1980 sonrası kente göçen yoksullar ise kentte tutunmak için ‘saldırgan girişimcilik stratejileri’ sergilemişlerdir (Işık ve Pınarcıoğlu ss. 125-127).

Batı’da ‘yuppie’ ler (young urban professional people) olarak bilinen kesim 1980lerde yaşanan değişimlerle Türkiye’de de oluşmuş ve küresel tüketim kültürünün yerleşmesine katkı sağlamı sağlamıştır. Çok kazanan bir ücretli kitleye ek olarak devletten aktörlere devredilen ekonomik ilişkiler içindeki zenginleşme sağlayan kitleler kent yoksullarına dışlayıcı tavrı benimsemişlerdir (Işık ve Pınarcıoğlu ss. 139- 140).

BÖLÜM 4. TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN DÖNÜŞÜMÜ

Kentin Yeni Yoksulları

Geçimlerini sağlayabilmek konusunda kırım itici kentin ise çekici sebepleri bulunmasına rağmen kentin hızlı ve kitlesel şekilde göç edenlerin tamamı formel iş piyasasına dahil edebilmesi mümkün olmamıştır. Bu nedenle kente yeni göçenler akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinin aracılığıyla daha çok enformel iş piyasasına tutunmuşlardır. Kırsaldan kente göç eden bu grup için kent deneyimi ilk olarak kente tutunma (konut edinme) ve burada yaşama (iş bulma) üzerine odaklanmış bir alan olmuştur. Kentte var olabilmek için kişilerin kendilerine ‘gecekondu’, ‘barınak’ inşa etmeleri gerekmiştir. Konut edinebilmek için herhangi bir sermayesi bulunmayan bu grubun gecekonduları, üzerine yapılaştıkları topraklara para ödenmemesi ve sadece kullanım değeri olan barınaklar olması gibi temel özelliklere sahiptir (Erder, 1996, ss. 15-19).

Gecekondulaşmanın merkeze yakın, kent içi çöküntü alanlarına yoğunlaştığı görülmüştür. Kentin içerisinde gelişmesi öngörülmediği için boş bırakılan bu araziler üzerine gecekondu yerleşkeleri hızla oluşmaya başlamıştır. Bu durum, devlet ile özel mülkiyet planlama kurallarını yok sayan gece kondu sakinleri ile kentin yerleşik orta sınıfları arasında gerilimi de beraberinde getirmiştir. Kentte yaşayan yerleşik orta sınıf, köyden yeni gelmiş, kırsal davranışları ve düzensiz, altyapısız konutları ile yeni yoksullara kendi yaşamlarını tehdit eden nitelik atfetmişlerdir. Gecekonduluların kırdan getirdikleri değerlere sıkı sıkıya bağlılıkları kentli orta sınıf için belirgin kaygıları oluşturmuştur.

Şenyapılı (1982) gecekonduda yaşayan ailelerinin benzer özellikler gösterdiğine işaret etmiştir. Bu ailelerin demografik özelliklerine bakıldığında ortalama olarak 4-6 kişiden oluştukları, kadınların 18 yaş ve altında, erkeklerin ise 18-22 yaş aralığında evlendiklerini görülmüştür. Kadınlar ortalama olarak ilk defa 22 yaşında, çoğunlukla toplam 2-4 tane çocuk sahibi oldukları bilinmektedir. Bunun yanı sıra gecekonduda yaşayan ailelerin çocukları ilk jenerasyona kıyasla daha iyi bir eğitim alma imkânına sahip olmuşlar fakat yine de yüksek öğrenim

düzeyine ve yüksek gelir grubuna dâhil olmaları çok nadir rastlanan bir durum olmuştur (Şenyapılı, 1982, ss.237).

Yukarıda bahsedilen dışarıda kalma hali ve dâhil olamamışlık durumu kente yeni göçenlerin hemşerilik ve akrabalık ilişkilerine odaklanmalarını, kendi cemaatlerini oluşturmalarını sağlamıştır. Kente yeni gelen, uyum sağlamakta zorlanan kişiler çoğu zaman dernekler kurarak örgütlenmişlerdir. Derneklerin kurulamadığı durumlar için ise hemşerilik ağları oluşturulmuş, kente uyum sürecinde birbirine uyumu kolaylaştırması hedeflenmiştir (Tekeli, 1996, ss. 23). Kentin hangi bölgesine yerleşileceği başta olmak üzere iş bulmak için de yine hemşerilik ve akrabalık ağlarından yararlanılmıştır. 1960larda devletin gecekondu konusundaki kararsız tavrı yerine yumuşadığı görülmüştür. Yıkım kararının aksine elektrik, su gibi temel hizmetlerin sağlanarak gecekondulaşmanın yasallaşması yönünde olmuştur. Fakat devlet ile gecekonducuların uzlaşması bu kesimlerin kente dâhil olmasını sağlayamamıştır (Şengül, 2001, ss.76-94).

Gecekondu ailelerinin kente tutunma sürecini anlamaya çalışırken üç evreden bahsedilmektedir. Birincisi evre 1950 öncesi, tarımsal teknolojinin emek yoğunundan sermaye yoğun yönetime geçiş ile birlikte kırsaldan kente göç hikâyesini içermektedir. Aile reisinin kente önce kendisinin gelmesi burada vasıfsız, güvencesiz işler ile kente tutunmaya çalıştığı ilk evrede göçmenler kent ekonomisi için istenmeyen unsurlar olmuşlardır. 1950- 1960 liberal döneminde ise endüstriyelleşme sürecindeki kent için gecekondu sakinleri ucuz iş gücü anlamını kazanmıştır. Bu dönemde yetişkin erkekler küçük ölçekli iş sahipleri olmaya başlamış, ilk dönen göçmenlerine kıyasla şehrin tehlikelerine karşı daha rahat baş edebilmişlerdir. Gecekondu popülasyonu bu dönemde politik önem kazanmış, bu bölgelere önemli altyapı yatırımları yapılmıştır. 1960- 1970 döneminde ise gecekondu sakinleri hala ucuz iş gücü anlamında olmaktaydı. Diğer yandan endüstriyelleşen ekonominin, dünya piyasası ile rekabet edememesi sonucu iç piyasaya, orta sınıf ve gecekondu sakinlerine yönelmesi söz konusu olmuştur. Bu dönemde gecekondu sakinlerinin ucuz iş gücü ve iç tüketim piyasası için kritik bir anlamı bulunmasına rağmen kentin onları kabul ettiği, kente dâhil olabildiği ya

da sosyo-ekonomik anlamda dikey bir hareketliliğe rastlanıldığı görülmemiştir. (Şenyapılı, 1982, 238-245)

Kentin Ayrışması

Kent sınıfsal kutuplaşmanın merkezi haline gelmiştir. Ekonominin ulus aşırılılaşması sermayenin kentleşmesine katkı sağlarken bu bağlamda hizmet sektörünün oluşturduğu yeni orta sınıfın da kapsayan ‘zengin gettoları’ ortaya çıkmıştır. ‘Sağlıksız, güvenliği olmayan, kirli’ kente karşı ‘kendi kendine yeten, güvenli’ bölgeler oluşturulmuştur. Kent bir yanda teknolojik gelişme, kozmopolit kültürü içeren iş ve ticaret merkezlerindeki yeni orta sınıf, diğer tarafta ekonomik ve kültürel olarak geri kalmış (enformel işgücünü de temsil eden), kent içi çöküntü alanlarında yaşayan kent yoksulları olmak üzere mekânsal olarak ayrılmıştır.

Diğer yandan kent alanındaki farklı sosyal ve kültürel değerleri içeren grupların muhtemel çatışmalarının yönetilebilmesi için bölgesel örgütlenmenin fonksiyonel olabileceği de ileri sürülmüştür. Etnik grup, sınıf, sosyal statü ve dini esaslara göre gerçekleştirilecek bölge ve mahalle örgütlenmeleri kentin oluşturabileceği çatışmaları indirgemeye yardım edeceğinden bahsedilmiştir. Ayrıca kent içerisinde ayrılan grupların, şehrin imkânlarından yararlanma durumları da farklılık göstermektedir. Düşük gelirli grup sadece yakın çevresi ile ilişki geliştirirken yüksek gelirli ve iyi eğitim görmüş grup kenti, mekânı aktif bir kaynak olarak kullanmaktadır (Harvey, 2003, ss. 79-81).

Ek olarak, kırdan kente göçen kesimin kadınlarının sosyal, ekonomik ve siyasal bağımlılığını azaltan şekilde dönüştürücü etkisinin olmadığı da yapılan araştırmalarda gözlenmiştir. Kentleşme kadının refahını artırmamış, aksine düzenli çalışmaya başlayan kadının iş yükünü ağırlaştırmıştır. Kadınların çalışma hayatında erkek egemen yapı ile tekrar karşılaşmaları söz konusudur. Erkeklerle kıyasla kadınların, güvencesiz, gündelik, enformel işlere yöneldikleri, buralarda iş bulmanın ve çalışmalarının daha kolay olduğu görülmüştür (Şengül, 2001, ss.131-133). Çocuk işçiler ve kadınlar emek pazarında en alt grupta yer almışlardır.

Kentsel alanın dönüşümü konusunda ilk evre, on dokuzuncu yüzyılda başlayan ulus devletinin oluşumu ile modern kentlerin var olmaya başlaması olarak kabul edilmektedir. Toplumsal sınıfların bu dönemden itibaren mekânda belirgin şekilde ayrıştığı görülmüştür. İkinci evre ise sosyal refah devleti politikaları ile giderek zenginleşen gruba yönelik, kentin dışında ‘orta sınıf alt kenti’ olarak adlandırılan ‘yeni bir yaşa tarzı’ sunma vaadi bulunan alt kentleşme dönemidir. Orta sınıf yeni bir yaşam şekline kavuşabilmek arzusuyla kentin dışına gittiğinde, kent merkezi düşük gelir gruplarının yaşamaya başladığı gettolara (etnik gruplar, göçmen grupların) dönüşmüştür. Üçüncü evrede, küreselleşme süreci, neoliberal ekonomi politikalarının da etkisiyle kentlerin sanayisizleşmesi, ‘üretim mekânları’ değil ‘tüketim mekânları’na dönüşmesi söz konusudur. Bu evrede kentin çeperinde yeni alanlar oluşturan üst gelir grubu yenileme projeleri kapsamında kentin merkezine dönmeye başlamıştır. Kentin merkezi kentin dışladığı grupların yaşadığı çöküntü alanları olmaktan, üst gelir grubuna hitap edecek olan ‘soylulaştırma’ projelerine dönüşmeye başlamıştır (Kurtuluş, 2005, ss. 11-16). Kent içi çöküntü alanlarının ‘soylulaştırılması’ kapsamında kentsel dönüşümün girmesi, kent yoksullarının merkeze yakın ucuz konut edinme imkânlarını kısıtlamıştır. Bu kesimin yeniden kentin çeperine yönelmesine neden olmuştur.

İkinci Dünya savaşı sonrasında köyden kente göçün başlamasıyla orta sınıfın kentteki seçkinliği sarsılmıştır. Yeni seçkin alanlar oluşturmak üzere, orta sınıf için ‘korunaklı yerleşkeler’, ‘kapalı cemaatler’, ‘refah adacıkları’ kurulmaya başlanmıştır. Orta sınıf için yeni seçkin mekânlar kamuya kapalı, yüksek duvarlı, güvenli kent içi kaleler ya da kentin yakın uzağında kurulmuş siteler burjuva ütopyası olarak adlandırılmaktadır (Kurtuluş, 2005, s.162). Burjuva ütopyalarında en çok yer alan ifade ‘güvenli yerleşim’ olmuştur. Bahsedilen yeni yerleşimler ‘tehlikeli’ sınıflardan korunmak ihtiyacının yanı sıra sınıflar arası değişen kültürel sermayenin yaşam tarzı yoluyla ifadesini de sağlamaktadır. Bu yerleşkelerden ev alırken seçkin bir cemaate üyeliği, bir yaşam tarzını da satın alma durumu söz konusudur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001, ss.53). Mekânı ayrıştırırken toplumsal

ayrışmanın da güçlendirilmesine katkı sağlayan bu durum kentin içerisinde ‘öteki’ kılınmaktadır.

Psiko-sosyal gelişim açısından yer kimliği (place identity) geliştirebilmek için ‘burası’nın oluşumu ile (kendi yersel kimliği) ‘orası’nın (ötekinin yersel kimliği) oluşumunu da beraberinde getirmektedir. Kimlik bu fark ve karşıtlık yaratma üzerinden şekillenmektedir. Kırdan kente göçenlerin de hemşerileri ile bir arada oluşturdukları, kentin çeperindeki gecekondu yerleşimleri de gettolara dönüşmektedir. Bilgin ve Göregenli (2002) bu topluluğun çokluk olmaktan öteye geçemediğini belirtmiştir. Merkez ve çeper arasındaki farklılıklar iç, dış karşıtlığının bir örneğini oluşturmuştur (Bilgin ve Göregenli 1996, s.51). Gecekondu semtlerinin her biri farklı kimlik özellikleri göstermiş, kentin bütününden kopmuştur. Kentin merkezinin ve çeperinin kendi ‘iç’ ve ‘dış’ını kurması etkileşimi çok zayıflatmış, her grubun kendi grubu ve benzeriyle bağ kurduğu, farklı olan ile bağısız kaldığı durum ortaya çıkmıştır.

Kentin çeperinde yaşayan, alt sınıf (lower class) ve sınıf altı (underclass) grupların yaşadığı bölgeler ‘varoş’ olarak adlandırılmaya başlamıştır. ‘Varoş’ kelimesi aynı zamanda köylü göçmenin deneyimlediği, kent kültürünün karşıtını olan bir alt kültürü de tarif etmektedir. ‘Kente inen varoş’ gibi medya ifadeleriyle de işgalci, şiddeti içeren bir anlamı toplumda yaygınlaşmıştır. Köyden kente ‘kaderlerini değıştirme’ amacıyla gelen, Köyle kent arasında kalmış, kentten kopuk yaşama biçimi, düşük eğitim ve gelir düzeyi de ‘varoş’ olarak adlandırılmaktadır (Kazgan, 1999, s.11)Zorunlu göç ile kente gelen kesimlerin yaşadığı mahalleler ise yine ‘varoş’ olarak anılmakta, tehlike ve suç ile örtüşen anlamında kullanılmaktadır. Birdenbire kitlesel ve zorunlu olarak kente göçen bu grup kentteki en yoksul grubu oluşturmaktadır (Bozkulak, 2005, ss. 240-248). ‘Varoş’ olarak tarif edilen gruplar, bölgeler, insanlar kentte yaşamak için geçinme stratejileri geliştirmeye çabalamış fakat ‘kentli yaşama’ dahil olamamış, kentin olanaklarından yararlanamamıştır.

Bu bağlamda Bauman (2004) yoksulluğu kişinin toplumun ‘normal’ olanının dışına itilmesi olarak tanımlamıştır. Bugün yaşadığımız toplumu tüketim toplumu olarak tanımlamış ve yoksulluk deneyiminin kişinin kendisini küçük düşürme (self mortification), utanma, eksik, yetersizlik ve suçluluk duygularını besleme gibi psikolojik etkilerinden bahsetmiştir (Bauman, 2004, ss. 37).

‘Yeni kentsel kriz’ olarak tanımlanabilecek durum için şehirlerin kendi içerisinde olduğu kadar şehirlerarası büyüyen eşitsizlik durumu da söz konusudur. Yeni kentleşmenin oluşturduğu eşitliksiz ortamın uzun vadede olumlu etkilerinden (büyüyen orta sınıf) ziyade olumsuz (ekonomik ve ırka dayalı krizler) etkileri daha çok gözlenmektedir. Teknoloji, küreselleşme, sanayileşme gibi etmenlerin sonucu oluşan şehirlerarası eşitsizlik ‘kazanan hepsini alır’ şeklinde, avantajları elinde toplayan merkezlere ‘süper star’ şehirler denilmektedir. Süper star şehirlerin kazananları olduğu kadar kaybedenleri de (kaybolan orta sınıf) bulunmaktadır. Bu şehirlerde yoksullar ve mavi yakalılar en dezavantajlı gruplar olmakta ve ekonomik fırsatların sunduğu yukarı yönlü hareketlilikten yararlanamamaktadır (Florida,2018, ss. 30-35). Yeni kentleşmiş bilgi çaığında avantajı elinde bulunduran grup şehirden maksimum faydalanır, en iyi okullara gider, en zengin imkânlarla sahipken, diğerleri daha düşük imkânlarla sahip, sınıf atlama imkânı nerdeyse hiç yoktur.

Harvey (2013) kent alanında servetin ve iktidarın adaletsiz dağılımının neden olduğu, kentin yapısını da dönüştüren kutuplaşmanın sonuçlarından bahseder. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kentin güvenlik kontrollü adacıklardan oluşan parçalara ayrıldığını söyler. Örneğin kentin bir yanında özel güvenlik görevlileri ile muhafaza edilen korunaklı oyun sahaları, imtiyazlı okullar varken diğer yanında kentin su, kanalizasyon, elektrik gibi alt yapı imkânları bile gelişmemiş kaçak yerleşmeler bulunmaktadır. Bu parçaların her birinin ayrı bir devletmiş gibi özerk bir yaşamı içermesi söz konusudur. Bu durum aynı zamanda şehrin sakinleri için her grubun içe kapanması, bireysel yalıtılması, endişe ve nevrozu olarak değerlendirilebilir (Harvey, 2013, ss. 56-58).

Kentin yeni yoksulları işsizlik sorununu geçici değil uzun vadeli, hatta kalıcı olarak deneyimlemektedir. ‘Sınıf altı’, ‘marjinal’ ifadeleri yine bu süreçte küresel dünya şehirlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Yeni sağ ve sosyal demokratlar ise yeni yoksullukla ilgili farklı açıklamalarda bulunmuşlardır. Yeni sağ yeni yoksulluğun geleneksel aile dinamiklerinden uzaklaşma ve tek ebeveynli aile sayısının artmasına bağlı olarak oluştuğunu ileri sürmektedir. Diğer yandan sosyal demokrat yaklaşım ise sosyoekonomik dışlanmışlık ve kapitalist sistemin dönüşümünü yoksulluğun sebebi olarak bahseder. Piyasa güçlerinin, eğitim ve sağlık olanaklarına erişim gibi temel kamu hizmetlerinin yetersiz oluşu, kişilerin hayatlarını şekillendirmede etkili olan yoksulluk şartlarını beslediğini savunur (Gül, 2008, ss. 115).

Toplumsal Sınıflandırma

Gelir dağılımdan en altta bulunan grup ‘sınıf altı’ (under class) olarak adlandırılıp, topluma dâhil olamayacaktır. Toplumun diğer üyelerinin sahip olduğu haklara sahip olamayan, ‘içerideki yabancı’dır. ‘Sınıf altı’ tüketim üzerine kurulu ekonomik düzeni tehdit edebilecek ‘tehlikeli’, asayiş sorunu yaratabilecektir. Bu sebeple ‘görünmez’ ve ‘ikincil’ kılınmak istenendir. Bu bağlamda Bauman ‘Sınıf altı’nı topluluk değil bir kategori olduğunu vurgulamıştır. Yoksulluk deneyiminin, ‘sefaletin’ bir araya getirmesi değil, bölmesi, yalnızlaştırması söz konusudur. Kişilerin bireysel hataları yüzünden düştükleri bu durum için bireysel olarak mücadele etmeleri beklenir (Bauman, 2013, ss.188-190).

Orta ve üst sınıfa göre yoksullar ‘hak eden’ ve ‘hak etmeyen’ olarak sınıflandırıldığı ve mevcut durumdan kendilerinin sorumlu olduğuna dair algı görülmektedir. Diğer yandan yoksulların bulundukları durumdan toplumsal hiyerarşileri nasıl gördüklerinin üzerinde durulması gerekmektedir.

Toplum hiyerarşinin oluşumu ve sürdürülebilmesi için ayrımcılığa ihtiyaç duyulur. Ayrımcılığın mağdurları toplumsal cinsiyet, dini inanç, mezhep, etnik

köken vb. grup kimlikleri olabilmektedir. Göregenli (2012) örneğin kişinin Kürt, yoksul ve kadın olduğu için birden fazla özelliği sebebiyle ayrımcılığa maruz kalabileceğini aktarmıştır. Kişinin herhangi bir gruba aidiyeti sebebiyle deneyimlediği ayrımcılık durumunun, kendi dışında başka bir gruba karşı ‘öteki’ duygusunu yok etmediğinden bahsetmiştir. Göregenli aynı kişi ‘ötekiler’i kendi aşağısına koyabiliyor ve ayrımcılık yapabiliyor olmasının altını çizmiştir (Göregenli, 2012, ss. 63). Ayrımcılık mağdurları dâhil olmak üzere ayrımcılığı mağdurun davranışları ve tercihleri sonucu ‘hak ettiği’ inancıyla meşrulaştırılabiliyor. Bu doğrultu da çalışmanın odaklanmak istediği yoksulluğu deneyimleyen kadınların da bu bağlamda kendilerini ve ‘ötekiler-onlar’ı nasıl gördükleri araştırmanın üzerinde durmak istediği diğer önemli noktayı oluşturmaktadır.

Toplumsal sınıflandırmayı, toplumda kaynakların farklı gruplar içerisinde eşitsiz dağılımını açıklamaya çalışan pek çok yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri, bahsedilen eşitsiz dağılımın sebebinin toplumdaki her bireyin farklı yetenekler ile doğmuş olması şeklinde açıklamaktadır. Bir diğer yaklaşım, yaşamın şiddetli bir rekabet ortamı olduğunu ve bu ortamda daha fazla çabalayanın daha başarılı olduğunu ileri sürmüştür. Eşitsizliğin piyasanın ‘görünmez el’ dediği bir gücü tarafından oluşturulduğunu söyleyen yaklaşımda söz konusudur. Toplum içerisinde avantajı veya dezavantajı elinde bulundurma hali aileden aktarılmaktadır görüşü ise bir diğer açıklama şeklidir (Grusky, 2014, ss.73-76).

Smith(2006) ise insanlar arasındaki doğal yetenek farklarının oldukça az olduğunu, farklı mesleklerdeki insanların zekâ farklılıklarının olmadığını, bu durumun ilerleyen yıllarda iş bölümünün nedeni değil sonucu olduğunu belirtmiştir. Bahsedilen farklılıkların doğadan değil, gelenek, eğitim ve alışkanlıktan kaynaklandığını söylemiştir. Smith’e göre hayatın erken döneminde insanlar birbirine çok benzemekte, farklı mesleklerde istihdam edilmeye başladıktan sonra ise doğal yetenek farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Takas, değiş tokuş söz konusu olmasaydı herkes kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılamak, aynı

işleri yapmak zorunda kalacaktı. Yetenek farklılıklarının oluşumunu destekleyen istihdam farklılıkları oluşmayacaktı (Smith, 2006, ss. 17).

BÖLÜM 5. YOKSULLUK ve KADINLAR

Kadınların Yoksulluk Deneyimi

Bugün dünyada 1,3 milyar insan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu rakamın yüzde 70'ini ise kadın nüfusu oluşturmaktadır (TPD, 2010).Yoksulların kim olduğu soruna cevap olarak da yaygın olarak akla ilk gelen kadınlar olmaktadır. Kadınların seçenekleri ve fırsatlarının önündeki kuvvetli bariyerler yoksulluğun kadınsallaşmasına neden olmaktadır. Yoksulluk sorununu ele almak üzere yapılan çalışmalar genellikle gelir anketlerine ve hane halkı tüketimine odaklanırken kadınların yoksulluk deneyimiyle ilgili bilgi sunmamaktadır (Fukuda-Parr, 2999, ss. 101-102).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (GDI) ve Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Ölçüsü (GEM) kadınlar ve erkekler arasındaki seçenek ve fırsat eşitsizliğini göstermek için kullanılmaktadır. Toplumda var olan cinsiyet eşitsizliğinin görünürlük kazanabilmesi için bahsedilen ölçümler oldukça önemlidir. Devletlerin ve diğer kuruluşların konuyla ilgili iç görü geliştirebilmesi ve kadın ve erkek arasındaki mesafeyi görebilmesi için faydalı olmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi üreme sağlığı, güçlendirme ve işgücü piyasası olmak üzere üç alanın verilerine dayanılarak oluşturulmaktadır. Anne ölüm oranı, ergen doğurganlığı, parlamentondaki koltuk sayılarının cinsiyete göre dağılımı ve orta ve yüksek eğitime devam etme oranı bahsedilen endeksin kullandığı ölçüm alanlarıdır. Bu noktada endeksin 'boş zamanların kullanımı' gibi bir alt alanı oluşturmayışı eleştiri konusu olmuştur.

Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Ölçüsü (GEM) verilerine göre Türkiye 109 ülke içerisinde 101. Olmuştur (UNDP, 2009). Bu gerçeklik göz önünde bulundurulduğunda cinsiyet eşitsizliği Türkiye için öncelikli bir toplumsal sorun olarak ele alınmalıdır. Bu çalışma ise herhangi bir ölçü aracı kullanmadan, birbirinden farklı kadınların yoksulluğu deneyimleme şekillerine odaklanacaktır. Kadınların yoksulluk deneyiminde ne tür farklılıkların olduğu anlamaya çalışmak çalışmanın temelini oluşturmaktadır (UNDP,2009). ‘Yoksulluğun kadınsallaşması’ kavramını Pearce ilk defa 1978’de kullanmıştır. Peterson(1987) ise yoksul popülasyonda oluşmuş cinsiyetleşmiş dezavantajın ardındaki sosyal ve ekonomik faktörleri sorgulamıştır. Kadınlar arasındaki yüksek yoksulluk oranının kadının öncelikli sorumluluğunun çocuk bakımı olduğuna ilişkin yaygın toplumsal algı sebebiyle kaynaklandığını ileri sürmüştür. Kadın yoksulluğunu derinleştirmen diğer etmen ise işgücü piyasasıdır. Özetle, ‘yoksulluğun kadınsallaşması’ ile ilgili yapılan çalışmalar 3 alana odaklanmaktadır: değişen aile yapısı (yüksek boşanma oranları, evlilik dışı doğumlar), işgücü piyasası ve refah programları (Peterson, 1987, s. 330).

Kadınların işgücü piyasasına katılımları giderek artmakla birlikte yoğun olarak mavi yakalı işlerde çalıştıkları görülmüştür. 1950’lerde evli kadınların yüzde 20’si çalışırken 1980’lerde bu durum yüzde 50’ye ulaşmıştır. Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Organizasyonu (OECD) 2015 verilerine göre endüstri sektöründe çalışan erkeklerin oranı yüzde 30 iken, kadınlar için yüzde 15 olduğu tahmin edilmektedir. Hizmet sektöründe bu durum değişiklik göstermektedir. Hizmet sektöründe çalışan kadın ve erkeklerin görünürlüğü arasındaki fark azalmakta, sektörde yüzde 45 oranında kadın çalışırken, yüzde 50 oranında erkek çalışmaktadır (OECD, 2015).

Peterson iş gücü piyasasındaki cinsiyet eşitsizliğini açıklamak için ‘ikili emek piyasası’ hipotezini ortaya atmıştır. Bu hipotez yapılan işlerin birincil ve ikincil sektörün herhangi birine dahi olduğundan bahsetmektedir. Sistem içerisinde bir sektörden diğerine geçişin önünde kuvvetli bariyerler bulunmakta ve bu geçişin zorlu olduğuna işaret edilmiştir. Birincil sektör iyi ücret, iş güvenliği gibi iyi

Çalışma koşulları sunarken ikincil sektör düşük ücretler ve kötü çalışma koşulları vaat etmektedir. Kadınlar ise ağırlıklı olarak iş güvenliğı bulunmayan, düşük ücretli, ikincil sektör çalışanlarıdır. Bu koşullarda çalışan kadınların sonuç olarak yoksulluk durumundan tamamen kurtulmaları neredeyse imkânsızlaşmaktadır (Peterson, 1987, ss. 332-333).

Chant (2006) ise ‘yoksulluğun kadınsallaşması’ kavramını kullanırken kadın yoksulluğunun erkeklere kıyasla daha derin, uzun süreli hatta bazen kalıcı olabileceğine işaret etmiştir. Erkeklerin yoksulluk deneyimi ile karşılaştırıldığında kadınların bu durumdan kurtulması çok zor olduğunu belirtmiştir. Ek olarak, ‘yoksulluğun kadınsallaşması’ olarak tarif edilen durum için bu kavram ile hane reisi kadın sayısındaki artış arasında bağlantı kurulmuştur. Hane reisliğinin kadınsallaşması, mevcut dezavantajın çocuklara da aktarımı bahsedilen kavram çerçevesinde tartışılan konuları oluşturmaktadır. Yoksulluğun nesiller arası aktarımı ise onunla mücadele etmek açısından durumu oldukça zorlaştırmaktadır (Chant, 2008, ss. 167).

Yoksulluğun kadınsallaşması kavramı yukarıda bahsedilen şekliyle farklı olarak yorumlanabilmektedir. Kavramın ‘hane reisi kadın’, kadınların hane reisi olduğu durumlar için kuvvetli vurgu yapıyor olması eleştiri sebebi olmuştur. Kadın yoksulluğunun ve hane reisi kadınların artış göstermesi durumlarının ilişkilendirilmesi, kadınların hane reisi olmasını patolojikleştirdiğı iddiası ile eleştirilmiştir (Angeles, 2009, ss. 294). Medeiros ve Costa (2006) kadınlaşmanın bir süreç olduğunu ve dolayısıyla zamanla değışim gösterebileceğini ileri sürmüştür. Diğer yandan derin yoksulluğun ise belirli zamanda karşılaşılan bir durum olduğunu belirtmiştir (Medeiros ve Costa, 2006, s. 3). Rodenberg ise ‘yoksulluğun kadınsallaşması’nı ‘kazan-kazan senaryosu’ olarak tanımlamıştır. Cinsiyet eşitsizliğı ve ekonomik gelişme sorunlarına yönelik ortak politikaların eş zamanlı geliştirilmesi ve uygulanması imkânı sağlayabileceğini vurgulamıştır (Rodenberg, 2004, Ss. 4). Chant bu yorumu eleştirmiştir. Cinsiyet eşitsizliğı ve yoksulluğun birbiri ile kesişen dezavantajları olmasına rağmen ikisin de aynı

anda, ortak yöntemlerle yok edilmesinin mümkün olmayacağını söylemiştir (Chant, 2008, ss. 183).

Araştırmalar hane reisinin kadın olduğu durumlar için yoksulluğun daha şiddetli yaşandığını göstermektedir. Diğer yandan ‘hane reisi kadın’ın bir grup olarak tanımlanması homojen bir grubu temsil etmemektedir. *Yoksulluğun kişisel teorisi’ni* ifade ederken Pearce (1978) yoksulluğun sebebi olarak içinde yaşadıkları topluluk ve hane reisliği durumunun belirleyici olmasından ziyade bahsedilen yoksulluğun kişisel öyküsünün bulunduğunu, her durum için yaygın, genel geçer değil kendine has ayrı bir bakışa ihtiyaç olduğunu söylemiştir (Owusu-Afriyie ve Nketiah-Amponsah, 2014, ss. 30).

‘Yoksulluğun Kadınlaşması’ ile İlintili Sorunsallar

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı kullanılmaya başlandıktan sonra eleştiriler de almaya başlamıştır. Bunlarından ilki kavramın kadınlar arası farklılıklara atıfta bulunmayışına yöneliktir. Örneğin yaşlı kadınların genç olanlara kıyasla sosyal ve ekonomik dışlanma riski daha fazladır. Bunun yanı sıra bedensel ya da zihinsel engeli bulunan bir kadın için de farklı ihtiyaçlar söz konusudur. Yoksulluğun kadınsallaşması kavramı yaşa, sağlık durumuna ve diğer dezavantajlara bağlı riskleri dışarıda bırakması bakımından eleştirilmiştir. Bir diğer eleştiri kavramın yoksulluğu açıklarken geliri düzeyini merkeze almasıdır. Ev içindeki günlük yaşam dinamikleri, kaynaklara ulaşım, politik haklar gibi durumların göz önünde bulundurulmadığı savunulmuştur. Oysa kadınların ev ile ilgili sorumlulukları konusundaki eşitsizlik ‘ikincil yoksulluk’ olarak adlandırılmaktadır. Chant, ‘yoksulluğun kadınsallaşması’ yaklaşımının feminist perspektif ile paradoksal ilişkisinden bahsetmektedir. Feminist perspektif geliştirmekte olan ülkelerde kadın yoksulluğunun sebebini erkeklerin varlığı olarak kabul etmektedir. Erkeklerin kadınları yoksullaştırdığını ileri sürmektedir. Diğer yandan ‘yoksulluğun kadınsallaşması’ kavramı ise erkeğin olmadığı durumlarda kadınların daha derin yoksulluk yaşadıklarını belirtir. Erkeğin kadınların

yoksulluğuna olumsuz bir katkı sağlamadığından bahseder. (Chant, 2008, ss. 174-176). Bu bağlamda Chant ‘sorumlulukların kadınsallaşması’ (feminization of responsibility) ve ‘yaşamda kalmanın kadınsallaşması’ (feminization of survival) kavramlarını alternatif olarak sunmuştur (Chant, 2008, ss. 187).

Yoksulluğun kadınsallaşması kavramı sadece yoksulluk yaşayan kadın sayısının fazla olmasını vurgulamamaktadır. Aynı zamanda konuyla ilgili makroekonomik politikaların belirlenmesi açısından da bu kavramın kullanılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Örneğin modern refah devleti uygulamaları cinsiyet ayrımcılığı, ikincilleştirme (subordination) ve ailede eşitsiz güç ilişkisini öncelikli sorunlar olarak ele almaktadır. Esping- Anderson refah devleti modelini uluslararası farkları anlamak amacıyla geliştirmiştir. Üçlü refah rejimi tipolojisi; liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat refah devletleri bu kapsamda yer almaktadır (Kim ve Choi 2013, ss. 348-349).

Yoksulluk ve Çocuk

Kadınlar ve çocuklar aile içerisinde yoksulluktan en çok zarar gören üyeler olmuşlardır. Düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde yaşayan çocuklardan %46 sı açlık sınır altında, (Dünya Bankası tarafından belirlenen günlük 1.90 doların altında) hayatını devam ettirmektedir (UNICEF,2016, ss. 72).

Çocuklar aynı zamanda yoksulluğun yıkıcı etkisinin şiddetli gözlendiği grup olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk kültürünün aile tarafından çocuklara aktarımı gerçekleşmekte ve koşulları değiştirme, imkânları değerlendirme, iyileştirmeye dair inançsızlık, umutsuzluk çocuklar tarafından da içselleştirilmektedir. Toplumda egemen sınıfın ileri sürdüğü yoksulluk algısı kişilerin bireysel yetersizlikleri ve aşağılıkları ile ilişkili olduğuna dairdir (Lewis, 1966, ss. 21). Bir yetişkinden farklı olarak çocukların fiziksel ve bilişsel bakımdan yeterli olmayacakları düşünüldüğünde bu yaklaşım geçerli olmayacaktır. Çocuklar yetişkinler gibi kendi hayatlarını kontrol eden faktörleri belirleyememektedirler. Tam aksine bu faktörlere sadece maruz kalmaktadırlar.

Yoksul ailelerin çocukların işgücü ve gelirine duydukları ihtiyaç, çocuğun okula gitmesinin önünde bir engel olduğu varsayımı görülmektedir. Buğra ve Keyder (2006) çalışmasında bu varsayımın aksine yoksul ailelerin eğitim maliyetlerinin aileye yük olması sebebiyle çocuklarını okula gönderemediklerini ortaya koymuştur. Bu durumun aileler için tercih değil, yoksulluktan kaynaklanan utanç verici bir durum olduğu aktarılmıştır (Buğra ve Keyder, 2005, ss. 10).

Ek olarak yoksulluk kültürünün gözlemlendiği ailelerde çocukların uzun yıllar aile himayesinde, korumasında yaşamlarını sürdürmesi mümkün olmamaktadır. Bunun yanı sıra cinsiyet rollerinin erken yaşta aktarımı (male superiority) ve otoriter anne-baba tutumları görülmektedir. Bu aileler de aile içi dayanışmayı vurgulamak yerine sınırlı kaynaklara ulaşım için kardeşler arası rekabet öne çıkmaktadır. Çaresizlik, umutsuzluk duygularının yoğun olması geleceği planlama değil şimdiye odaklanmaya sebep olmaktadır (Lewis, 1966, ss. 23).

‘Yoksulluk kültürü’ kavramı ilk kez 1959’da Lewis tarafından kullanılmıştır. Lewis yoksulluğun sınıf çatışması, sosyal problem ve akademik çalışma alanı olarak ele alınması gerektiğinden bahsetmiştir. Bunun yanı sıra modern toplumlarda geleneksel toplumlardan farklı olarak yoksulluk sorununun dönüştüğünü söylemiştir. Yoksulların deneyimledikleri kültürel pratiklerin ayırt edici sosyal ve psikolojik sonuçları olduğunu vurgulamıştır. Lewis Londra, Glaskow, Paris, Harlem ve Meksika’da yaptığı yoksulluk kültürü incelemesinde benzerlikler saptamıştır. Kırsal, kentsel alanlar olmaları gibi bölgesel farklılıkları bulunan bu şehirlerin yoksulluk kültürü açısından benzerlikler sergilediğini gözlemiştir. Yoksulluk kültürüne dair gözlemlerinde en önemli benzerliklerin aile yapıları, zaman odaklı oluşları, harcama alışkanlıkları ve değer sistemleri olduğundan bahseder (Lewis, 1959, ss. 15-16).

Yoksulluk kültürü çaresizlik duyguları yüksek, kendini alt sınıf ve aciz olarak kabul eden, kaderci inançları bulunan kişiler ile karakterize olduğundan bahsedilmektedir. Bu kültürde boşanma oranlarının yüksek, hane reisinin çoğunlukla kadın olduğu ileri sürülmüştür. Erken çocukluk döneminden itibaren

benimsenen yoksulluk kültürünü kaynak yokluğu ile ilgili negatif içerikli inançlardan oluşan bir alt kültür olduğu şeklinde tanımlanmıştır. Kişilerin erken dönemde içselleştirdikleri bu inançları değiştirme çabaları olmadığı için kendi çocuklarına da aktardıkları ileri sürülmektedir. Yoksulluk kültürünü benimseyen kişiler kendi aralarında örgütlenme ve iş birliği geliştiremezken, resmî kurumlarla azami ilişkiler geliştirmektedirler. Toplumsal ve siyasal yaşamda aktif olarak rol almamaları, toplumsal olarak aşağılık duygusu, zayıf benlik ve çaresizlik duygusu gibi özellikleri bu alt kültürün tanımı içerisinde yer almaktadır. Diğer yandan Lewis'in yoksulluk kültürü teorisi sert bir şekilde eleştirilmiştir. Yoksulluğun her toplumda aynı kültürel kodları beraberinde getirmeyeceği vurgulanmıştır. Yoksulluğu deneyimleyen farklı grupların dünyanın birçok yerinde örgütlenebildiği, gönüllü organizasyonlara ve siyasi, toplumsal yaşama katıldığı ve kabullenme ve boyun eğme anlayışının sınırlı olduğu ileri sürülmüştür (Güneş, 2010, ss. 13-16). Yoksulluğun bir alt kültürü oluşturduğu varsayıldığında ve bunu psiko- patoloji olarak tanımlamak kınayıcı ve suçlayıcı olabilmekteyken aynı zamanda yoksulluğun yapısal nedenlerini göz ardı etme çabası olarak yorumlanabilir.

Kadının İş Gücüne Katılımı

Modern aile yapısı eve sadece erkeğin değil, kadının da gelir sağladığı şekilde biçimlenmiştir. Kadın ve erkeğin evlilik birlikteliğinden doğan masraflara eşit katkı sağladığı aile yapısında rol paylaşımının da eşit olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Geleneksel ailenin erkek baskın yapısı söz konusudur. Karar verme süreçlerinde kadınları daha etkili olduğu anaerkil (matriarkal) aile yapısında bile erkeğin üzerinde güç kullanılan, erkeği bastıran özellikler insanlık tarihi boyunca hiç görülmemiştir. Bugün ise kadının ekonomik bağımsızlığı tatmin etmeyen evliliklerin bitmesini mümkün kılmaktadır. Yüksek eğitilmiş kadınlar aile gelirinin ortalama yüzde 40'ını kazanmaktadır. Bu durum çift gelirli, çift kariyerli ailelerin ev içi rollerinin de eşit paylaşımını sağlayamamıştır.

Çocuk bakımı ve ev işlerine dair sorumluluklar geleneksel ailede olduğu gibi yine ağırlıklı olarak kadın tarafından yerine getirilmektedir. Dışarıda ücretli çalışan kadının ev de ikinci mesai yaptığı görülmektedir. Düşük sosyoekonomik ekonomik düzeydeki kadınlar ise eğitimlerini tamamlayamamış, düşük ücretli ve prestiji olmayan işlerde çalışmaktadırlar. Bu durumun en önemli nedeni kadının en öncelikli görevinin çocukları ve evi ilgili olduğunu söyleyen geleneksel yapı olduğu söylenebilir. Sunar ve Fişek bu durumu erkeği üstün kılan kuvvetli bir cinsiyet hiyerarşisinin varlığı ile ilişkilendirmiştir (Sunar ve Fişek, 2005, ss. 43).

Yapısal uyum programları, yoksulluğu azaltma stratejileri ve kalkınma hedefleri kadınların artan yoksulluk durumlarını anlamak için çalışmalar yapmaktadır. Çocuk bakımı ve diğer aile içi sorumluluklar kadının kariyerini feda etmesinin başlıca sebeplerini oluşturmaktadır. Ev içerisindeki eşitsiz rol paylaşımını incelemek kadın yoksulluğunu anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Kadının diğerkâmlığı ve erkeğin bireyseldiliği bulunduğumuz toplum için cinsiyet kodlarını temelini oluşturduğu görülüyor. Akademik söylem ve popüler bilinç bu konuyla yakından ilgilenmeye başlamıştır.

Kadınların iş gücüne katılımı durumlarında bile yoksulluktan kurtulamadıkları ‘çalışan yoksullar’ olabildikleri görülmüştür. Düşük ücretli, güvencesi olmayan işler kadın emeğini değersizleştirmektedir (Buğra ve Keyder, 2005, ss 14). Çalışan yoksulluğu daha çok kentsel alanda gözlenmiştir. Kent alanı aşırı kutuplaşmalar için bir merkez halini almıştır. Çalışan sınıfın kentte kendileri gibi enformel sektör çalışanları ile bir araya gelerek gecekondu mahalleri inşa ettikleri ve bu mahallelerde sağlık ve eğitim gibi olanaklara erişimin kısıtlı olduğu bilinmektedir. Yoksulluk durumu içerisindeki kadınların kentte buldukları işler genellikle onların daha iyi koşullara erişmesini sağlayacak nitelikte olmamaktadır. Bu durum yoksulluğun kendini yeniden üretmesini sağlamakta, yoksulluğu kalıcılaştırmakta, ömür boyu devam eden bir yaşam sorun kılmaktadır. Ek olarak değişen aile yapısı geniş aileden çekirdeğe dönmüş, kentte artış gösteren tek ebeveynli ailelerin herhangi bir zorluk durumunda başvurabilecekleri enformel ilişkileri de ortadan kaldırmıştır. Günümüzde aile bağlarının giderek daha da

zayıflaması, ailenin geleneksel bakım verme fonksiyonunun yok oluşu sonucunu oluşturmuştur. Herhangi bir risk durumunda (işsizlik, hastalık vs) kişi ailesi tarafından destek görememekte, ekonomik olarak da güçsüzleşmektedir. Bu bağlamda aileyi temel refah enstitüsü olarak gören sosyal politika söylemi ve hükümetlerin rolünün kişileri değil aileyi desteklemesi gerektiği varsayımı günümüz koşullarında yetersiz kalmaktadır (Buğra ve Keyder, 2005, ss 15-25).

Risk durumlarında ailenin kişiyi destekleyen, koruyucu işlevi değişime uğramıştır. Aile desteğinin sosyal refah mekanizmasının yerini tutması durumu günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Buğra ve Keyder (2006) mevcut bu durumun ‘yeni yoksulluk’ denen kalıcı bir duruma işaret ettiğinden bahseder. Yeni yoksullar kendi durumlarını iyileştirme umudu taşıyamamaktadırlar. Aile desteğinin aktif olmayışı, istikrarlı, güvenli iş imkânlarının azalması kişilerin umudunu yok etmektedir. Ailenin diğer üyeleri, akrabaları da benzer zorluklarla baş ettikleri için birbirlerini destekleyememektedirler. Özetle yeni yoksulluk geçici değil kalıcı özellikler göstermekte, yüksek gelişim oranları ya da daha iyi bir ekonomik performans bu krizi ortadan kaldıramamaktadır (Buğra ve Keyder, 2005, ss. 9).

Yoksulluk kadınlar ve çocuklar üzerinde diğer gruplara göre daha fazla yıkıcı etkiye neden olmaktadır. Bu sebeple yoksulluk ile mücadele etmek üzere uygulanan sosyal politikaların odak noktası kadınlar ve değişen aile yapısı üzerine olabilmektedir. Yoksullukla mücadele konusunda farklı toplumların, uluslararası kuruluşların (IMF, Dünya bankası, OECD, Birleşmiş Milletler gibi) benimsediği farklı anlayış ve politikalar olmuştur. ‘Refah rejimi’, ‘Sosyal devlet’ tipolojisi de Esping-Anderson tarafından geliştirilmiştir. Refah rejimi sosyal problemle ilgili sorumluluğun devlet, iş piyasası ve aile arasında bölümünü ifade eder. Bu kapsamda muhafazakâr, liberal ve sosyal demokrat rejim olmak üzere üç model tanımlanmıştır. Muhafazakâr model ailenin geleneksel yapısının korunması oldukça önemlidir. Liberal modelde piyasanın, sosyal demokrat modelde ise ağırlıklı olarak devletin sosyal politika sağladığı görülmektedir (Esping-Andersen, 1999, ss.35).

Esping-Andersen dekomüdifikasyon (decommodification) kavramından bahseder. Bu kavram kişinin refahın piyasadan bağımsız hale gelmesi demektir. Eğer emek piyasası sadece kişinin temel yaşamsal ihtiyaçları karşılamayı sağlıyor ise kişi kötü çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalmaktadır. Bu durumda devlet sosyal hak anlayışıyla güvence sağlıyorsa, yüksek dekomüdifikasyon sağlanmış oluyor. Sosyal demokratik rejimde yüksek, liberal rejimde düşük dekomüdifikasyon gözlenmektedir. Böylece yaşlılık, hastalık gibi risk durumları başarıyla yürütülmektedir (Petring, 2013, ss. 35).

Gelir kaybı, hastalık, engellilik hali, yaşlılık gibi sosyal risk durumları kişilerin yoksullaşmasına neden olmaktadır. Günümüzde bahsedilen sosyal risklerin yapısı da değişmiş ve bunları anlamak refah devleti krizlerini anlamlandırma açısından önemlidir. Sosyal desteğin olmadığı yapıda yoksulluk kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle çocuklar ve yaşlılar, yalnız anneler ve engelliler kötü risk katmanda yer almaktadırlar. Endüstri öncesi toplumlarda aile risk durumlarını içselleştirerek sosyal koruma sağlarken piyasa bu konuda asla yeterli bir alternatif olmayacaktır (Esping-Andersen, 1999, ss. 36-42)

BÖLÜM 6. ARAŞTIRMA VERİLERİ

Araştırma kapsamında kadınların yoksulluk deneyimleri ve baş etme stratejileri hakkında bilgi edinebilmek ve gözlem yapabilmek için Güngören ilçesinde ikamet eden, aktif olarak sosyal yardım alan kadınlar ile görüşülmüştür. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde görev yapan Sosyal Hizmet Merkezi üzerinden görüşme yapılacak olan kişilere ulaşılmıştır. Çalışmanın örnekleme oluşturulurken bakanlık tarafından düzenli maaş yardımı alınması dışında yaş aralığı ya da diğer özel durumlar gibi herhangi bir kriter aranmamıştır.

Araştırmanın yöntemi derinlemesine mülakat olup kişiler ile yüz yüze bireysel görüşmeler sağlanmıştır. Yapılan görüşmelerin öncesinde kişiler ile

telefon yoluyla irtibat sağlanarak randevu talep edilmiş, ev ziyaretleri dzenlenmiştir. Ev ziyaretlerinin saha notları da alabilme imkânı sunduğu için çalışmaya oldukça önemli bir katkı sağladığı dűřünölmektedir. Grűřmeler sırasında izin alınarak ses kayıtları tutulmuştur. Açık uçlu sorular ile kişilerin mevcut yaşam koşulları, bu koşulları nasıl değerlendirdikleri, beklentileri hakkında dair detaylı bilgi edinilmiştir.

Aktif olarak sosyal yardım alan 8 kadın araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu kadınların yaşları 26-55 aralığında değerismektedir. Kadınların bazıları őrretli bir iřte çalışabilirken bazılarının ise sağlık sorunları veya ocuk, hasta bakımı sağlama gibi özel şartları nedeniyle çalışama durumu söz konusudur. Grűřme yapılan bu kadınların yoksulluk hallerinin eşlerinin durumları ile de bağlantılı olarak geliştiği gözlenmiştir. Eřlerinin cezaevine girmesi, hastalanması veya vefat etmesi kadınların ekonomik olarak aileye kaynak sağlama rolűne geçişine neden olmuştur. Grűřme yapılan kişilerin medeni halleri, eğitim durumları, eř durumları, ocuk sayıları ve benzeri ayrıntılı bilgi EK B’de tablo şeklinde gösterilmiştir.

Yapılan ev ziyaretlerinde evlerin çođunun bodrum katında ve bakımsız, sađlıklı bir yařam için elveriřsiz olduđu gözlenmiřtir. Bir evde koltuk, yatak, masa, sandalye gibi hiçbir eřya bulunmamaktayken, diđer evlerde var olan eřyaların kullanım sűrelerini oldukça ařtıđı grűlműřtur. Bodrum katında evlerden birinde salonun ortadan geçen bir perde ile ayrıldıđı, salonda yer alan koltuk, sehpa ve sandalyelerin ikiye blűndűđű grűlműřtur. Ziyaret esnasında ev sahibinin misafir olduđunu söylediđi fakat yabancı bir dilde konuřtukları için anlařamadıkları belli olan bir aile bulunmaktaydı. Bu kiřinin gelir elde etmek için evin yarısını kiraya verdiđini dűřűndűrműřtur. Grűřme esnasında bu ailenin eve plansız bir řekilde gelmeleri ev sahibini oldukça kaygılandırmıřtır. Ek olarak, grűřmelerin yapıldığı iki evin fiziksel kořulları diđerlerine göre daha olumluydu. Bu evler bodrum katında yer almamaktaydı. Kullanılan eřyalar, temiz ve bakımlıydı. Bu evlerin sakinleri konuyla iliřkin bir soru sorulmamasına ve herhangi bir mesaj verilmemesine rađmen evdeki eřyalarla ilgili açıklama yapma

ihtiyacı hissetmişlerdir. Evde yer alan eşyaların kaymakamlık ve belediye yardımlarıyla alındığından bahsetmişlerdir.

Görüşmeler sırasında çok fazla yönlendirici olmamasına dikkat edilerek kişilere belirli sorular iletilmiştir. Günlük yaşam alışkanlıkları hakkında bilgi edinebilmek için görüşmecilere ‘Evde bir gününüz nasıl geçiyor, neler yapıyorsunuz?’ sorusu da sorulmuştur. Kişiler ağırlıklı olarak evde yaptıkları günlük işlerin yoğunluğundan bahsetmişlerdir. Çocukların, varsa evde hasta aile üyesinin bakımı başta olmak üzere evin temizliği, yemek yapmak, dışarıdaki işleri halletmek en çok verilen cevaplar olmuştur.

‘Uğraşım uğraşıyorum, ama yaptığımız bir şey yok. Gözle görünür şeyler yok.’Günüm koşmakla geçiyor. Hangi işi yapayım, önce hangisine başlayayım. Kendi sağlığımla ilgilenemiyorum. Zamanım yok. Günde 4 defa önce büyük sonra küçük kızım için okula gidip geliyorum.’(Meryem Hanım)

Meryem Hanım (32) sıklıkla ev işlerinin ne kadar yoğun olduğundan, yetişemediğinden yakınmıştır. Bu yoğunluğun aynı zamanda görünür olmayışını da yorucu olarak tarif ediyor. Yapılan işin ölçülebilen somut sonuçlarının olmadığı bu durum için kişileri başarma, tamamlama ve yeterlilik duygularını besleyemediği görülmüştür.

‘Çocuğu okulu getirip götürüyorum. Bulaşık yıka, evi topla, süpür. Misafir varsa onu ağırlıyorum. Bazen misafirlğe gidiyorum El işi varsa onu yapıyorum.’(Gülten Hanım)

‘Çocuklara bakıyorum. Yemek hazırlıyorum. Evin işleri ile uğraşıyorum. Tüm gün öyle geçiyor.’(Sema Hanım)

‘Temizlik, yemek yapıyorum. Eve iş alıyorum. Onlarla uğraşıyorum.’(Türkan Hanım)

Yukarıda verilen cevaplar kadınların ev içinde yoğun mesai yaptıklarını göstermektedir. Bu mesainin zaman ve alan sınırlamasının bulunmaması, belirsizliği kişileri zorlanmasının en önemli nedeni olduğu gözlenmiştir.

Meryem Hanım 11 yıl önce 21 yaşındayken evlenmiş, şuanda 32 yaşında olduğunu belirtmiştir. Yaşları 10, 7 ve 3 olmak üzere 3 çocuğu bulunmaktadır. Evlendiklerinde eşinin ailesi ve iki kardeşi ile aynı evde oturmak zorunda kaldığını, eşinin ailenin en büyük kardeşi olması sebebiyle kardeşlerinin evlendirme görevini kendisinin üstlendiğini anlatmıştır. Geniş aile şeklinde geleneksel yaşamlarının evlenmeden önce aynı şekilde kendi ailesinde de geçerli olduğunu aktarmıştır. Hiç okula gitme fırsatı bulunmamasına rağmen, okuma yazmayı kendi kendine öğrendiği, 11 yaşından itibaren tekstilde çalışmaya başladığını belirtmiştir. Meryem Hanım ile beraber toplam 10 kardeşten 4 tanesi de çalışmaya hayatına yine erken yaşlarda dâhil olmuşlar. Aynı işyerinde çalışan bu kardeşler anne babalarının emekli olmaları için çaba göstermişlerdir. İstanbul'a göç ettikten sonra yine ailesinin bulduğu ve güven duyduklarını belirttikleri bir tekstil atölyesinde yoğun şekilde çalışmaya devam etmişlerdir. Ailesi ile İstanbul'a göç etmelerinden 7 yıl sonrasında eşi ile evlendiğini ifade etmiştir.

Eşinin geçirmiş olduğu ani rahatsızlık sebebiyle ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlamışlardır. Önceki süreçte eşinin evin tüm maddi ihtiyaçlarını karşıladığını aktarmıştır. Meryem Hanım'ın evin maddi sorumluluğu olarak tarif ettiği alanın dışında kalan tüm ev işleri, çocuk bakımı, banka işleri, fatura yatırma vs günlük işlerini kendisinin üstlendiğinden bahsetmiştir. Bu durumu eşinin de çoğu durumunda garipsediği, kendisine yardımcı olmak istediği durumlarda ise yardıma ihtiyacı olmadığını dile getirdiğini ifade etmiştir. Erkeğin sorumluluğun evin dışarısında başladığına ve yalnızca para kazanmakla ilgili olduğuna dair inancı gözlenmiştir. Çevresindeki diğer kadınların, komşuları ve akrabalarının erkeklerden ev işleri gibi konularda destek beklentilerini garipsediğini belirtmiştir.

Meryem Hanım'ın karşılaştığı sorunlarla ilgili yardım arayışlarına girmek, evde ufak tekstil işleri yapmak gibi çözümler üretebildiği gözlenmiştir. Çocuklarının yaşları küçük olması sebebiyle ücretli bir işte çalışamayacağı, fakat dışarıdaki tüm işlerini kendisi halledebildiğini iletmiştir. Eşinin ve çocukların hastane, emeklilik işlerini okuma yazmasının kısıtlı olması ve yaşadığı şehre dair bulunduğu semtin dışında çok az bilgisi olmasına karşın rahatlıkla hallettiğini

belirtmiştir. Ev, çocuklar ve hasta eşi ile ilgili aktarımlarımda zaman zaman zorlansa da yaşamından memnun olduğunu dile getiriyor. Evlenmeden önce de benzer standartlar ve yaşam alışkanlıkları sebebi ile herhangi bir şikâyeti olmadığını ifade etmiştir. *'Mutluyum, zorlanıyorum ama alışmışım. Benim işim görevimmiş gibi...'* şeklinde belirttiği durumu kadınların çocukları ve eşleri için yapmaları gereken fedakârlıklar olarak tarif etmiştir. Diğer yandan bazen kendisini şanssız ve güçsüz hissettiğini, hayatın aslında çok zor olduğunu belirttiği görülmüştür. *'Hayat anlatamayacağım kadar zor.'* derken Meryem Hanım'ın yaşadığı deneyimlerin kendi içerisinde oldukça yorucu olduğu, yoğun depresif duygu içerdiği gözlenmiştir.

Eşinin ani hastalığının Meryem Hanım'ın yaşamı için dönüştürücü olduğu görülmüştür. Felç geçiren eşinin yataktan kalkamadığı için maddi kaynak bulma işi de ev işleri ve çocuk bakımı ile birlikte kendisi tarafından sağlanması gerekmektedir. Eşinin malulen emekli olması konusunda çok uğraş verdiği, konuyla ilgili çıktığı mahkemelerde hâkim ile tartıştığı durumların olduğunu aktarmıştır. Meryem Hanım hâkimin kararı ertelemesine mahkemede tepki gösterdiğini, hastalık sebebi ve geçim sıkıntısı yaşadıkları için süreci hızlandırmasını talep ettiğini belirtmiştir. Kişiler için aynı süreçlerin, benzer şekilde ilerletilmesinden rahatsız olduğunu, herkesin farklı ihtiyaçları olduğunu ve bunlar için ortak çözümlerin uygulamasının doğru olmadığını dile getirmiştir.

Görüşme yapılan kişilerin hepsi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan sosyal yardım almaktaydılar. Yoksulluk durumunu deneyimlemeleri eşleri ile bağlantılı olarak ortaya çıktığı gözlenmiştir. Erkeklerin yaşadıkları ani değişimler kadınların ve çocukların hayatlarının da aniden dönüşmesine neden olmuştur. Yapılan görüşmelerde kişilerin eşleri iki tanesi hasta, iki tanesi vefat etmiş, üç tanesi cezaevinde ve bir tanesi kayıp olduğu görülmüştür. Hastalığın, vefatın ya da ceza almanın sonuçlarına kadınlar maruz kalmışlardır.

‘15 aydır eşim ceza evinde. Her şeyi kendim yapıyorum. Tek başınayım. (ağlıyor) Çocukları yanımda götürüyorum. Çok zor oluyor. Arkamda kimse yok.’(Özge Hanım)

Eşi cezaevinde olan kadınlar bu durumu sosyal çevrenin söylemleri ile baş etmemin zor olacağı düşüncesiyle çevrelerinden kimsenin bilmediğini belirtmişlerdir. Yaşanılan zor durumun ötesinde çevrenin bu durumu nasıl karşılayacağı ve olası söylemlerle baş etmenin zorluğu kişileri endişelendirmiş,

‘Eşim cezaevinde olduğu için kimseye gidip gelmiyorum. Namusumla yaşamak istiyorum. Kimseden laf duymak istemiyorum. Kimse ile konuşmuyorum.’(Gülten Hanım)

‘Komşularım eşimin cezaevinde olduğunu bilmiyor. Bilmelerini istemedim. Eşimi şehir dışında çalışıyor olarak biliyorlar. Açık cezaevinde olduğu için üç ayda bir gelip gidiyor. Komşularda o esnada görüyor. Bir şeyden şüphelenmiyorlar.’(Sema Hanım)

Eşin vefatı, hastalığı ise kişilerin yine yoksulluk durumunu yaşamaları konusunda etkili olduğu görülmüştür. Daha öncesinde ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmayan ailelerin sağlıklarını kaybeden veya vefat eden bir aile üyesi sonucunda yardıma ihtiyaç duymaları söz konusu olmuştur.

‘Ben kendi harçlığımı çıkarıyordum. Eşimde evin borcunu ödüyordu. Aybaşını çok rahat çıkarıyorduk. Hiç kimseye muhtaç olmuyorduk. Ama hastalık olunca zor oldu.’(Meryem Hanım)

‘Eşimden çok memnunum. Bu zamana kadar o bize baktı. Şimdi sıra bendedir. Elimden ne gelirse onu yapıyorum. Sosyal yardım alıyor. Maddi destek çok önemli ama manevi destek de çok daha önemlidir. İnsanlara açılmıyorsun. Bir şey ister gibi düşünüyor herkes.’(Nesrin Hanım)

Hane reisinin erkek olduğu durumdan hane reisi kadın olduğu düzene geçişte kadınların meslek eğitimlerinin de bulunmaması sebebiyle ekonomik olarak zorlandıkları görülmüştür. Ekonomik stresin yanı sıra hane reisi erkeğin

dezavantajlı olduğu bu durumda toplumun geri kalanından farklılaşmanın ve diğeri insanlar tarafından bunun hissettirilmesi söz konusudur.

‘Eşim olsaydı daha rahat ederdim. Belirli bir düzen vardı. O çalışıyor, getiriyor. Sen onu biriktiriyorsun. Evi sen çekip çeviriyorsun. Onun işi getirmek. Şuan gelir yok, gider var.’ (Reyhan Hanım)

‘Bu yardımlar bir gün bitecek ama başımızda bir baba olacak.’ (Sema Hanım)

‘Eşim cezaevine girmeden önce durumumuz çok iyiydi. Hayatımda hiç minibüse, otobüse binmemiştim.’ (Gülten Hanım)

‘Eşim dışarıdayken kiramı, faturalarımızı, her şeyimizi çok rahat karşılıyordu. Tüm masraflarımızı rahatlıkla karşılıyorduk. Üzerine birikim bile yapabiliyorduk.’ (Özge Hanım)

Hane reisi erkeğin hastalığı ya da cezaevine girmesi halinde ortaya çıkan durumlar için kişilerin ekonomik zorluk yaşadıkları görülmüştür. Temel ihtiyaçların karşılanması bile oldukça güçleşebilmektedir. Bu süreçlerde sosyo-ekonomik anlamda ciddi değişiklikler yaşamışlardır. Eşin vefatı sonrasında bir maaş kalması durumunda dahi kişilerin geçimlerini ek işler yaparak sağladıkları görülmüştür. Yapılan görüşmelerde birçok kadının mevcut durumun geçici olduğunu düşündükleri gözlenmiştir. Baba, erkek figürünün tekrar çalışabilir duruma gelmesiyle yaşanan ekonomik sıkıntının ortadan kalkacağı inancı bulunmaktadır.

Görüşmelerde kadınların sağlık durumlarıyla ilgili ortak şikâyetlerinin de olabildiği görülmüştür. Günlük işlerin yoğunluğu ve buna bağlı olduğu belirtilen yorgunluk hali en çok tanımlanan şikâyetlerden olmuştur.

‘Şeker, tansiyon ilaçları kullanıyorum. Eşim vefat ettikten sonra kalp ağrılarım başladı. Vücudumda sıkıntılı zamanlarımda bir şeyler çıkıyor. Alerjik, astım hastasıyım bir de. Çoğu psikolojik ama sıkıntım geçince geçiyor onlarda.’ (Reyhan Hanım)

‘Bekâr iken çok sakindim. Ama şimdi sinirli oldum. Her şey benim sorumluluğumda artık. Ben hep çocukluğumdan beri sıkıntılı, stresliydim. Tarla da vs çalışırdım küçükken. Eşim ölünce daha sıkıntılı oldum.’ (Melek Hanım)

Görüşmelerde stres ve mide rahatsızlığı şikâyetlerinden de sıklıkla yakınılmıştır. Buna bağlı olarak kadınlar kendilerini sağlıklı hissetmediklerini belirtmişlerdir. Eşlerinin vefatı, cezaevine girme ya da hastalanması gibi durumların sonrasında psikolojik rahatsızlık olarak tarif ettikleri halleri ifade etmişlerdir. Kilo kaybı veya kilo artışı da bu hallerde yine ortaya çıkan şikâyetlerdendir. Kişilerin sosyal içe dönük özelliklerinin, fiziksel yakınmalarının arttığı bu dönemlerde yoğun depresif belirtiler tarif etikleri görülmüştür. Umutsuzluk, karamsarlık, çabuk yorulma, uyku şikâyetleri yine görüşmelerde gözlenen hallerden olmuştur.

Kişilerin sosyal destekleri olup olmadığı ve çevre ile kurdukları ilişkileri anlamak için görüşmelerde çevrelerinde görüştükleri kimseler, akraba, komşular da sorulmuştur. Birçok kişi bu soruya akraba ve komşularından bekledikleri desteği göremediklerini belirten şekilde cevaplamıştır.

‘Akrabalar sahip çıkmadılar. Her şeyi kendim yapmak zorunda kaldım. Okullar açıldı, bayram geldi geçti. Nasıl geçiniyorsunuz, ne yiyip içiyorsunuz. Evimin borcu var. Kredi ile aldık evimizi beş yılını ödedik, beş yıl daha borcu var. Kimse bu borcu nasıl ödüyorsun, çocuklarına, hastana nasıl bakıyorsun demiyor.’ (Meryem Hanım)

‘Eşimin ailesi, akrabaları, kendi akrabalarım ile görüşüyorum. Onlarında kendilerine göre dertleri var. Maddi olmasa da manevi olarak desteklerler.’ (Sema Hanım)

‘Çok sıkıştığımda nadiren de olsa 50-100 gönderiyorlar. 300- 400 tl gönderemiyorlar. Herkesin durumu ortadadır. Çok sıkışırsam eşimin ailesine de diyorum. Ufak şeyler. 100 lira civarı hep.’ (Gülten Hanım)

‘Akrabalarımız, hiç kimse destek olmuyor.’ (Özge Hanım)

Yukarıda belirtildiği üzere aile ilişkilerinin koruyucu işlevi gibi bir durum söz konusu değildir. Var olan akrabaların kendi geçim sıkıntıları birbirini yoksulluk durumunda desteklemelerini engelleyebilmekte ya da tamamen iletişimsizlik durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu kişilerin çoğunlukla akraba ve ailelerinde de yoksulluk öyküsüne rastlanıldığı söylenebilir.

‘Herkesle bir selamlaşırım o kadar. Dertleşecek insan kalmadı. Komşuluk yok. Acaba İstanbul’da mı bu sadece böyledir? Başka yerlerde böyle midir? Üst kattaki komşu yabancı ama çok iyidir. Onunla konuşuyoruz bazen. İlk İstanbul’a gelince eşim bana demişti ki ‘İstanbul nasıl bir yer biliyor musun? İstanbul yutuyor insanı.’ Bende ona ‘o beni yutacağına ben onu yutarım’ dedim. İstanbul’a insanlık uğramamış daha. Diyecek bir şey yok. İnsanlık birine bir şey vermek değil. Dediğim gibi manevi destek çok önemli.’ (Nesrin Hanım)

Nesrin Hanım çevresiyle ilişkisinde herhangi bir maddi yardım beklentisi olmadığını belirtme ihtiyacı duymuştur. Akrabaları, komşuları ile kurulamayan ilişkinin kentin yapısından kaynakladığını belirtmiştir. Kentin içerisinde var olmaktan ziyade bir yok oluşu, ‘şehrin yutuşu’ olarak tarif etmiştir. Eşinin hastalığı öncesi akrabalar ve diğer yakınlarıyla sürdürebilir ilişkilerinin olduğunu aktarmıştır. Nesrin Hanım’ın manevi destek görmek şeklinde aktardığı durumun ilişkisel ihtiyaçlarını anlattığı söylenebilir. Toplumsal ilişkilerin içerisinde olabilmenin de temsili olan komşuluk, akrabalık ilişkileri var olabilmek, toplumda var hissedebilmek için oldukça önemli bir yerde durmaktadır.

‘Görüşmüyorum. Eşimi sevmiyorlar. Eşim hastalanınca anladım ki ailem yokmuş. Düşenin dostu yoktur. Arıyorlar çocukları soruyorlar. Bir şey isterim diye korkuyorlar. Hiç destek olmuyorlar.’ (Meryem Hanım)

Akrabaların bazılarının memlekette oluşu, bazen de şehrin uzak noktalarında oturuyor olmalarını yakın, destekleyici ilişkiler geliştirilmesi konusunda engelleyici olmaktadır. Reyhan Hanım düğün, cenaze gibi törenler için bir araya geldiklerini onun dışında uzak oturdukları için akrabaları ile görüşme olanağı bulmadığından bahsetmiştir. Görüşme yapılan kişilerin ifade ettiği üzere

komşuluk ilişkilerinin neredeyse hiç gelişmediği görülmüştür. Apartmanlaşmış yapıda hayatlarını sürdüren bu kişiler için sosyal içe dönük yaşamları olduğu söylenebilir.

‘Kimsenin evine gitmem. Dul olduğum için kimse bizi görmüyor, sevmiyor. Mesafe koyuyorlar. İnsanlar anlamıyorlar.’ (Melek Hanım)

‘Evliliğimde hata yapmadım. Elimden geleni yaptım. Toplum yüzünden boşanamadım. Ailemin ayrıldığını iki yıl sakladılar. Utandılar, kınarlar diye sakladılar. İnsanlarda hemen bir ön yargı var oluşuyor. Evliliğimi annem yüzünden devam ettirdim.’ (Türkan Hanım)

Türkan Hanım eşinden ayrılma aşamasında ve uzun süredir çocukları ile tek yaşadığı için akraba ve komşularının onunla ilişkisinin çok sınırlı olduğunu iletmiştir. ‘Dul’ olmanın sosyal etiketlenme ve dışlanmaya maruz kalmaya, toplumsal ilişkilerin dışında kalmaya tekabül ettiğinden bahsetmiştir. Türkan Hanımın hane reisi olduğu mevcut durumu yakın ilişkilerinin ve toplumun onaylamadığı, hatta kendisini ve ailesini ‘görünmez’ kıldığını düşündüğü görülmüştür.

Türkan Hanım uzun yıllar eşinden şiddet gördüğü için boşanmayı istediğini fakat ailesinin ısrarları üzerine evliliğini devam ettirmek durumunda kaldığını belirtiyor. 15 yıllık evliliği boyunca yoğun şiddet gördüğü bu şiddeti durdurmak konusunda da olası toplumsal reaksiyondan endişe duyduğunu iletmiştir. Özellikle annesinin evliliğini devam ettirmek konusundaki ısrarları şiddete uzun yıllar maruz kalmasına neden olmuş. Görüşmemiz esnasında Türkan Hanım’ın annesi de aynı odada yer almaktaydı. Annesi kendi evliliğinde de sorunlar olduğunu fakat bulundukları topluluk için ayıp, yanlış olarak karşılanması sebebiyle boşanmayı aklından bile geçirmediğini iletıyor. Her hangi bir durumun idare edilmemesi veya hoş görülemediği takdirde erkeklerin şiddeti ile karşılaşmak ailenin bu iki kadını için oldukça normalleşmiş olduğu görülmüştür. ‘Erkekleri biliyorsunuz idare etmezseniz döverler.’ anlayışı şiddet eylemini zihinlerde mantıksallaştırmış, toplumsal zeminde meşrulaştırmıştır. Bu

durum kişileri evlilik konusunda kendi becerilerini (idare edip edememe) sorgulamaya yönlendirmiştir.

Eşinin beş yıl önce bir gün uygulamış olduğu şiddetin çok ileri gittiği, hayati tehlike içerdiği için darp raporu alıp polise başvurduğunu anlatmıştır. Açmış olduğu boşanma davası beş yıldır devam etmekte, eşinin kayıp olması sebebiyle sonuçlanamamıştır. Mahkemenin Türkan Hanım ve çocukları hakkında adres gizliliği, koruma kararı alması güvenliklerinin sağlanması açısından yeterli olamamıştır. İki yılda bir farklı adreslere taşınmak zorunda olduklarını, bulundukları mekânlarda eşine rastlama endişesi taşıdıklarını belirtmiştir.

Uzun yıllar Türkan Hanım'ın ve annesinin evliliklerini kendi çabaları sonucunda sürdürdükleri görülmüştür. Türkan Hanım'ın eşinin evlilik birlikteliğinden doğan çocuk bakımı ve maddi ihtiyaçlar konusunda sorumluluk almadığı öğrenilmiştir. Eşinin aile bütçesine katkıda bulunmamasının yanı sıra kendi öz bakımını da sağlama konusunda Türkan Hanım'dan destek beklediği anlaşılmaktadır. Türkan Hanım eşi ile evliliğini bir çocuğa bakım sağlamada olduğu gibi tamamen verici olmaya benzetmiştir.

Türkan Hanım yaşları 14, 11 ve 6 olan 3 çocuğunun bakımları için çeşitli işlerde çalışmış, sosyal yardımlara başvurarak yaşamını idame etmiştir. Çalıştığı dönemlerde yaptığı işlerden aldığı ücreti eşine vermek zorunda kaldığını aktarmıştır. Evin dışarısında yapılan işten elde edilen kazancın yönetimine müdahale edildiği görülmüştür.

Görüşmeler esnasından Türkan Hanım'ın kendini oldukça net şekilde ifade edebildiği, iletişim becerilerinin oldukça gelişmiş olduğu gözlenmiştir. Bu durum herhangi bir meslek eğitimimi bulunmamasına rağmen evin dışarısında çeşitli işler bulmasına katkı sağladığı düşünülmüştür. Türkan Hanım ağırlıklı olarak mağazalarda satış danışmanlığı, tekstil atölyelerinden aldığı evde yapılabilecek el işleri ve temizlik işleri yaptığını belirtmiştir. Yaptığı bu işlerde işverenlerin kendisini yakın çevrelerine önermesi ile yeni işler bulabildiğini aktarmıştır. Türkan Hanım bir süre önce kendisine yaşadığı semtte küçük bir halı dükkânı

açmış, bu dönemde kendi işini yapmaktan mutluluk duyduğunu anlatıyor. Kısa süre sonra dükkânın kirasının yüksek olması sebebi ile borçlanarak kapatmak durumunda kaldığını anlatıyor.

Türkan Hanım uzun yıllar çalışmasına rağmen herhangi bir birikiminin olmadığını, acil oluşan ihtiyaçlarını karşılayamadığını ifade etmiştir. Daha önce eşinin mahkeme kararı ile gizli olan adresine ulaştığı durumlarda aniden evini taşıması gerekmiş fakat taşınma maliyetini karşılayamamış. Taşınma masrafları için gerekli sosyal yardımın çıktığı süreçte çocuklarının ve kendisinin ruh sağlığının olumsuz etkilendiğini aktarmıştır. Bunun yanı sıra çocuklarının hastalıkları, evdeki bir tamirat işi ya da kendisinin sağlık sorunu yaşadığı ve işe gidemediği benzer durumlar için çaresiz hissettiğini belirtmiştir. Bahsedilen durumlar için sosyal yardım başvurusunda bulunduğu fakat yardımların sonuçlanmasının zaman aldığı için çoğunlukla ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Sosyal yardımların içeriğinin de çoğu durum için nakit para olmaması sebebiyle bahsedilen ihtiyaçlarının tanımını yapmakta ve gerekliliğini kanıtlamakta zorlandıklarını iletmiştir.

Evliliğinde karşılaştığı şiddet ve ekonomik stres ile baş edebilmek konusunda sürekli iş arayışında bulunmuştur. Yaptığı işlerin düşük ücretler ile uzun çalışma saatlerini içermesi ve evde çocukların bakımı, evin günlük işleri de ikincil mesaisini oluşturduğunu belirtiyor. Boşanma kararı aldıktan sonra karşılaştığı ekonomik sıkıntıların yanı sıra ev bulmakta da zorlandığından bahsetmiştir. Ev sahiplerinin durumu öğrendiğinde evlerini kiraya vermek istemediklerini anlatıyor. Şuan oturmakta oldukları mevcut evlerinin fiziksel koşulları oldukça iyi yeni bir binanın ikinci katındaydı. Türkan Hanım bu konuyla ilgili sıklıkla açıklama yapma ihtiyacı hissetmiştir. Daha önceki süreçlerde hep bodrum katlarında, kötü şartlarda oturduğunu, bu evin kendisine belediye tarafından bulunduğunu ve kirasının kendisin ödemediğini aktarmıştır. Daha az mesela bir tane çocuğu olsaydı böyle bir evde oturmayı kabul etmeyeceğini, çocuklarının derslerinde çok başarılı olduğunu söylüyor. Alınan yardımların ancak mutfak masraflarını ve faturalarını karşılamaya yettiğini iletıyor. Bu

bağlamda Türkan Hanım aldığı yardımların en iyi şekilde değerlendirdiğini ifade etmek istediği görülüyor. Sosyal yardımlardan yüksek fayda sağladığını, gereksiz ve ihtiyaç dışı harcamalardan sakındığını kanıtlamaya çalıştığı bu konuyu vurguladığı gözlenmiştir.

Ek olarak karşılaştıkları ekonomik sıkıntılar konusunda çocuklarının ve kendisinin çok gururlu olduklarını, hiç kimseden bir beklentisi olmadığını belirtiyor. Türkan Hanım yapılan görüşme süresince bu süreçte maddi yetersizliğinin yanı sıra desteksiz ve çaresiz hissettiğini, çok yorulduğunu sıklıkla dile getirmiştir.

Kentte tutunmanın ve ilişki ağlarının zayıf olduğundan bahseden kişilerin aynı zamanda şehrin sunduğu eğitim, sağlık ve benzeri imkânlar dolayısıyla memleketlerine dönmeyi düşünmediklerini iletmişlerdir. Görüşme yapılan kadınların hemen hepsinin İstanbul'a göç etme hikâyesinin bulunduğu görülmüştür. Kişilerin memleketlerine daha çok düğün ve cenaze merasimleri dışarısında sürekli orada yaşama arzusuna rastlanılmamıştır.

'Memlekettekilerin durumu da aynıdır. Gidip orda ne yapacağız. Burasının eğitim, sağlık imkânları daha iyi. Yeter ki çocuklarım okusun, biz okuyup bir yere gelemedik, onlar gelsinler.'(Sema Hanım)

Evliliğin ilk yıllarında erkeğin ailesinin yanında yaşama durumun getirdiği zorluklar hemen her görüşmede dile getirilmiştir. Bazıları Nesrin Hanım yedi yıl eşinin ailesi ile aynı evde yaşadığını ve yaşadığı sıkıntıları ayrıntıları ile aktarmıştır. Özge Hanım yine eşinin ailesi ile bir yıl kadar aynı evi paylaşmışlar. Sema Hanım'da eşinin ailesi ile üç yıl birlikte yaşamış, İstanbul'da ayrışabilmek için geldiklerini belirtmiştir.

'Eşimin ailesi ile anlaşılamıyorduk. Bir çocuğumuz üç aylıkken vefat etti. Sonrasında göç ettik. Batman'da her şey ayıptı. Her şey ayıp değildir aslında. Şimdi ki aklım olsa boşanmayı bile düşünürdüm. Kadın köledir oradakilerin gözünde.'(Nesrin Hanım)

‘Adıyaman’a gitmiş olsaydım İstanbul’daki kadar huzurlu olamazdım. Oradaki insanlar ne olup bittiğini ısrarla sorguluyorlar. Burada öyle değil. Burada kapıdan çıkınca hiç kimse durumumu bilmiyor. Bu da bana huzur veriyor.’(Sema Hanım)

‘Asla gitmem bir yere’ diyor. ‘Dul olduğumu kimse bilmiyor. Burada daha rahatım.’(Melek Hanım)

‘Oradaki aile yaşamını, nelerle karşılaşacağımı biliyorum. Çocukların da eğitimleri için Adıyaman’a gitmek istemiyorum.’(Özge Hanım)

Reyhan Hanım memlekette de mülk sahibi olmadıklarını ve yine geçim sıkıntısı yaşacaklarını düşündükleri ile geri taşınmayı düşünmediklerini söylüyor. Şehrin sunduğu eğitim olanakları kişilerin memleketlerine yeniden göç etme konusunda isteksiz olmalarını sağlamıştır. Ek olarak memlekete dönülmesi durumunda toplumda var olan geleneksel ayıp, yanlış algılarının kişileri yargılayıcı, etiketleyici yönü şehir yaşamında bilinmez, görünmez kalmayı tercih etme sebebi olmuştur. Şehrin kişileri ‘görünmez’ kılması dezavantajken bu anlamda bir avantaja dönüştüğü söylenebilir. Kırsal yaşamda yaygın olan toplumsal önyargı ve kalıp yargıların kişilerin yaşamlarını düzenlemede önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Görüşme yapılan kişilerin ikametgâh adresi Güngören Belediyesi sınırları içerisinde yer almaktaydı. Her biri aynı bölgenin farklı semtlerinde oturan kadınlara ‘bu şehirde yaşamaktan, bulunduğunuz mahallede, semtte yaşamaktan memnun musunuz?’ sorusu sorulmuştur. Bu soruya genellikle olumlu cevaplar verildiği görülmüştür. Kişiler Güngören bölgesinde oturmaktan memnun olduklarını, İstanbul’u sevdiklerini iletmışlerdir.

Aileye, akrabalara yakınlık şehrin hangi bölgesinde oturulacağı seçmek için önemli bir kıstası oluşturmaktadır. Görüşme yapılan bu kişilerinde yakın temas halinde bulunmasalar bile birçoğunun akrabalarına ve ailelerine yakın olma ihtiyacı görülmüştür. Yaşadıkları şehirden memnun olup olmadıkları

sorulduğunda kişiler daha çok evlerinin durumlarını tarif etmişlerdir. Evlerine dair şikâyetler, fiziksel eksiklikler ilk akla gelenlerden olmuştur.

‘Memnunum. İdare etmezsem ne yapacağım. Mecburum. Daha yüksek temiz bir yerde oturmak isterdim. Rutubet yapıyor burası. Fare oluyor arka odalarda. Koku çok olduğu için, sürekli camlar açık kalıyor.’ (Özge Hanım)

Kişilerin mekânla kurdukları ilişki daha çok kendi yaşam alanları, evleri üzerinden olduğu gözlenmiştir. Zamanlarını daha çok evde çocukları ile geçirdiklerini söylemişlerdir. Şehirde, yaşadıkları semtlerin dışına çok çıkamadıklarını iletmişlerdir. Kirayı tamamlayabilmek, evin ve çocukların diğer temel ihtiyaçlarını karşılayabilmenin dışında sosyalleşme ikincil hatta çoğu durum için lüks olduğu algısı görülmüştür.

‘Şuan için memnunum. Eşim içeriden çıkınca belki başka yere taşınabiliriz. Zaten gelip gittiğim konuştuğum pek kimse yok. Gezeyim, arkadaşlarımla vakit geçirdiğim olmuyor.’ (Gülten Hanım)

Ekonomik sıkıntıların şehrin sunduğu sosyo-kültürel imkânlardan yararlanma ihtimalini düşürdüğü gözlenmiştir. Kişiler günlük temel ihtiyaçlarını ancak karşılayabildikleri için şehrin içerisinde kültürel, tarihi alanları gezmek ya da tiyatro, sinema, festivaller benzeri sosyal faaliyetlere katılma, vakit geçirebilme olanakları oldukça kısıtlı hale gelmiştir. Boş vakitlerin daha çok evde değerlendirildiği ya da yakındaki alışveriş merkezlerine ve parklara gitmeyi tercih ettikleri görülmüştür.

‘Gidemiyorum. Çocukların üstlerini, kıyafetlerini alamıyorum. Milletten istiyorum kıyafet. Bebek arabasına 2 çocuk sığmıyor. Arabanın ayağı kırık olduğu için zorlanıyorum.’ (Özge Hanım)

‘Yakındaki alışveriş merkezine götürüyorum. Lunaparka götürmüyorum orda her şeyi istiyorlar. Nadiren de olsa gidiyoruz. Her hafta değil. İki haftada bir, ayda bir gideriz. Öyle çok gezmiş değilim. Bana göre ters. Eşim

cezaevindeyken geziyor demesinler diye. Biraz içimize dönük yaşıyoruz. Çocuklarla gezmeye gitmek sadece 150 tl.’ (Gülten Hanım)

‘Eşim bir şey duyarsa çok kötü olur. Kıskançtır. Bence de iyi yapıyor. Zaman çok kötü.’ (Sema Hanım)

‘İnsanlarla samimi değilim, başıma bir şey gelmesinden korkuyorum. Cahil, kötü bir çevredir burası. Ayı olduğumu bilmiyor komşularım.’ (Türkan Hanım)

‘Param olursa çocukları dışarıya yemeğe götüreceğim. Onlara döner alacağım. Çok mutlu olurlar. Maddi destek olmadığı için genelde evdeyiz. Kimseye gitmiyorum. İnsanlara güvenmiyorum.’ (Nesrin Hanım)

Türkan Hanım eşinden gördüğü şiddetinde etkisiyle yaşadığı mekânla ve çevresindeki kişilerle güven ilişkisi geliştirmekte oldukça zorlanmaktadır. Benzer bir durumu Günnur ve Nesrin Hanım’larında deneyimlediği görülmüştür. Çevrenin ve zamanın güvenilir olmadığı yönündeki kabul ilişkilerini sınırlandırmıştır. Erkeğin cezaevinde olduğu yahut boşanmış, tek bir kadın olarak hayata devam edebilmenin toplumsal kaygıları da beraberinde getirdiği görülmüştür. Güven duygusunun gelişmediği bu durum için ilişkilerin ve şehirdeki hareketliliğin çok sınırlı olduğu görülmüştür.

Nesrin Hanım dışarıya çıkmaktan hiç hoşlanmadığını belirtmiştir. Dışarıyı aynı zamanda diğerleri ile de karşılaşma zemini olması bakımından kişilerde eksiklik, yetersizlik duygularına neden olabilmektedir. Göreli yoksulluk olarak da tanımlanan bu durum için diğerleri ile karşılaşmadan içe dönük bir yaşamın daha az zorlayıcı olduğu gözlenmiştir.

‘Dışarıya çıkmayı hiç sevmiyorum. Bana kalsa hiç dışarı çıkmam. Her çıkışımda artık bir şeylere özenmekten... Arkadaşlarımı görüyorum. Çocuklarını daha güzel şartlarda büyütüyorlar. Ben bir tane çocuğum yok ki. Onların en fazla üç çocukları var. Üç çocukla sekiz çocuk bir değil.’ (Nesrin Hanım)

‘Eşim hayattayken gidiyorduk, artık gidemiyoruz. Evimizin yanındaki parka gidiyoruz.’ (Reyhan Hanım)

‘Çocuklarla yakınlardaki parklara gidiyoruz. Çok uzaklaşmıyoruz. Şehir dışına da düğün, cenaze falan olduğunda çıkıyoruz.’ (Gülten Hanım)

Evlerin yakınındaki parklar ekonomik imkânları kısıtlı kişiler için önemli sosyalleşme mekânları olduğu görülmüştür. Dışarıda ihtiyaç duyulan yemek ve transfer masrafları bu yolla önlenebilmektedir. İhtiyaç halinde evin yakınında olmak güvenli olmayan dışarıya dair kaygıyı da yönetebilmeyi ve azaltabilmeyi de sağlamaktadır.

Görüşme yapılan birçok kadın eğitimlerini tamamlama fırsatı bulamamıştır. Ekonomik şartların zor olması da evdeki çocukların okula devam etmesini güçleştirmektedir. Bu çocukların erken yaşta çocuk işçi olarak piyasada çalışır duruma gelmesi anlamını da içermiştir. Bu bağlamda ailenin yoksulluk deneyimi eğitim imkânı bulamayan çocuk içinde kendi kaderi halini almıştır. Meryem Hanım hiç okula gitmemiş, okuma yazmayı sonradan kendisi öğrendiğini belirtmiştir. Erken yaştan itibaren ailenin maddi sıkıntıları sebebiyle çalışmaya başlamıştır. Anne babanın bakım veren rolünü Meryem Hanım’ın ailesinde çocukların ebeveynlere bakım vermesi şeklinde değiştiği görülmüştür.

‘Çalışma hayatını seviyordum. Aileme yardımcı olmayı severdim. Babam kalp hastasıydı. Biz 10 kardeşтик. Babam çalışamıyordu, biz hep çalıştık. Babamıza, annemize baktık. Onları emekli ettik.’ (Meryem Hanım)

‘Okuyamadım. Ailemin durumu yoktu. Tekstilde çalıştım.’ (Sema Hanım)

Özge Hanım da ailesinin yaşadığı maddi sıkıntılar sebebiyle eğitimine devam edememiştir. Aile ekonomisine destek olabilmek için kendisi ve kardeşleri erken yaşta çalışmaya başlamışlar.

‘Annem kız kardeşimin okula gitmesini istemedi. Ben okuttum. Hayatın ne göstereceği belli olmaz çünkü. Benim başıma geldi. Çok sıkıntı çektim. Okumuş olsaydım daha başka olurdu. Daha ileri görüşlü olurdum.’ (Melek Hanım)

Eğitim hayatında var olamamanın her kadın için farklı sebepleri olduğu görülmüştür. Bazı kadınlar için kız çocuklarının okumasının doğru olmadığına dair toplumsal bir kabulle karşılaşması ya da evin işlerini destekleme, çocuk bakımı sağlamaya yönelik ihtiyaçlar, toplumsal cinsiyet rolleri eğitim hayatını durdurma nedeni olmuştur.

‘Bir evim olurdu. Hayat daha kolay olurdu. Kız kardeşimin okumasını o yüzden çok istedim. Çocuklarını daha güzel yetiştirirsin, daha bilgili olursun dedim. Mesela çocuklara derslerinde yardım edemiyorum. Annem işe girmişti eve bakmak için. Kardeşlerim küçüktü. Beni de onlara bakmam için okuldan aldılar. Kardeşimi okuttum. Üniversiteyi bitirdi. Çalışmıyor, evlendi ama çocuklarıyla daha güzel ilgileniyor.’(Melek Hanım)

Eğitim hayatına devam edebilme ya da dışarıda erkeğin çalışmadığı kadının çalıştığı durumlar için kadının ev içi rollerinin çok değişmediği görülmüştür. Eğitim alabilmek daha iyi çocuklar yetiştirebilmek anlamını aşmadığı ve bu sürecin sadece kadının çabasına bağlı kılınması söz konusudur.

‘Okuyamadığım için pişmanım. Okuyan insan temiz iş bulur. Eşim 42 yaşındaydı. Hep tekstilde çalıştı. 60 yaşında gösteriyordu. Hep stresliydi.’(Nesrin Hanım)

Görüşme yaptığımız kişiler eğitim hayatlarına devam edemedikleri bazen de hiç eğitim alamadıkları için iş piyasasında ne kadar zorlandıkları dile getirmişlerdir. Reyhan Hanım da okuyamadığı için pişman olduğundan bahsetmiştir. Eğitim alamamış olma hali bazı durumlar için ‘öz yeterlilik’ duygusunu sarsmıştır. ‘Okuyamamış’, ‘okulu tamamlayamamış’, ‘bitirememiş’ olmak şartlardan bağımsız olarak dışsal değil, içsel bir yetersizlik şeklinde değerlendirilmiştir.

Ücretli işlerde çalışan kadınlar bu işlerin düzenli, sürekli ve güvenli işler olmadığından bahsetmişlerdir. Güngören bölgesinde tekstil atölyelerinin yoğun olarak bulunması, kolay ulaşılabilirliği, yakınlığı sebebiyle bu atölyelerden eve iş getirme şeklinde enformel çalışma söz konusudur.

‘Daha önce dışarıda değil evde çalıştım. Tekstil atölyelerinden eve tişört, pantolon vs, boncuk işlerini yaptım. Parça başına iş yaptım. Üç beş parça yapabildiği kadarıyla. Çocuklar vardı, kayınlarım vardı. Evden dışarıda çalışamadım. Akşama kadar boncuk yapıyordum. Çok vakit alıyordu. Bazen akşama kadar yemek yemeye fırsatım olmuyordu.’(Reyhan Hanım)

Ev içerisinde yapılması gereken işlerin çokluğu kadınların dışarıda çalışmasının önündeki en önemli engeli oluşturmaktadır. En başta çocukların ve hasta bakımının evdeki kadın tarafından sağlanması dışarıda bir şey yapma imkânını mümkün kılmamaktadır. Meryem Hanım eşinin hasta olması ve sürekli geçirdiği nöbetler sebebiyle ancak atölyelerden ev iş getirerek evde çalışabildiğini anlatıyor. Aynı şekilde Sema Hanım’da çocukları küçük olduğu ve onları bırakacak kimse bulunmadığı için merdiven işi dediği, apartman merdivenlerinin temizleyerek geçimine katkı sağlamaktadır. Bahsedilen işlerin sürekliliği olmadığı haftanın belli günlerinde ya da belirli dönemlerinde olduğu belirtilmiştir.

‘Çocuklarım daha küçük o yüzden kimseye emanet edemem. Kimseye güven yok bu zamanda. Evimin de kapısı tahta, sağlam değil. Onları evde yalnız bırakamam. Çalışmayı düşünmüyorum. Evde olan işleri yaparım.’(Gülten Hanım)

‘Mide rahatsızlığı ve çocuklarım sebebiyle çalışmıyorum. Evde iş yapıyordum eskiden. Ama eşim vefat edince yapamamaya başladım. Elbise düğmesi dikiyordum. 10 lira bir iş başına kazanıyordum. Kızım ve oğlum da evde aldıkları işlerde okula gitmedikleri zamanlarda yardım ediyordu.’(Reyhan Hanım)

‘Her gün çalışmıyorum. Düzenli değil günlük gittiği bir işim var. Bazen haftada 2-3 gün gidiyorum. Yenibosna’da tekstilde çalışıyorum. Paketleme yapıyorum. Her defasında farklı işyerlerine gittiğim için ücret de değişiyor. Bazen 50-55 lira bazen de 45 lira kazanıyorum günlük. Eşim bazen çocuklara bakıyor. Bazen de büyük kızım ilgileniyor.’(Nesrin Hanım)

‘Günlük konfeksiyon işlerine gideceğim artık. Temizlik işi daha düzensizdir.’(Sema Hanım)

‘Tekstili bırakınca, işe gitmeyince o gün hastaysan mesela maaşı direk kesiliyor.’ (Türkan Hanım)

Günlük olarak yapılan bu işlerin yorucu ve yoğun çalışma gerektirdiği aktarılmıştır. Emek yoğun işlerin maddi olarak da kişilerin hayat koşullarını iyileştirici etkileri bulunmamaktadır. İşlerin sigorta gibi herhangi bir güvenceyi içermemesi hastalık ya da çalışmaya engel diğer durumlarda ücretlerde kesintiye gidilmesine neden olmaktadır. Elde edilen gelir ile günlük ihtiyaçların ancak karşılanabildiği, çalışmadıkları günler için güvence oluşturabilecek, herhangi birikime karşılık gelmediği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra kişilerin yaptıkları işlerden yakın çevreleri ve komşuları vasıtasıyla haberdar oldukları öğrenilmiştir.

‘Diğer çalışanlar iş olduğunda haber veriyorlar. Orada aylıkçılar olduğu için günlük işçiler her zaman çağrılmıyor. İş sahibi yoğun teslimat zamanlarında işi teslim edebilmek için günlük işçi arıyor. İşe gittiğim günlerde akşam 8’de servisle işe gidiyorum. 9’da iş başı yapıyorum. Sabah altı yedi gibi eve geliyorum. İşten bazen paramı alamadığı da oluyor.’ (Nesrin Hanım)

Nesrin Hanım çalıştığı işten memnun olduğunu söylüyor. Çocuklarına hasta olduğu için eşinin sürekli bakamayacağı işin, bu şekilde eve, çocuklara daha fazla vakit ayırabildiğini belirtiyor. Mesai saatlerinin de akşam saatlerden sabaha kadar olması çocukların uyku saatine denk gelmesi bakımından iş çıktığında rahatça gidebildiğini anlatıyor.

Kadınların işgücü piyasasına katılımları yine evin içerisinde olmuştur. Ev temizliği işine gitmek, başka birisinin çocuğuna bakmak kadınların gelir elde etmek için en çok yaptıkları işler olmuştur.

‘Olduğu zaman ev işi, boncuk işi yapıyorum. Bazen kutu yapıyorum. Temizleme işi oluyor. Onlara gidiyorum.’ (Gülten Hanım)

‘Öğretmen çocuğu vardı bir tane ona bakmamı teklif ettiler. Çocuk baktım ben hep. Ama şimdi yeğenime bakıyorum. Onun okul saatlerine uymuyor. Oya yapıyorum evde. Görümcemin kızı siparişler verdi. Onları yapıyorum. Daha önce

konfeksiyonda bir buçuk sene kadar çalıştım. Kardeşlerimle ev taksiti ödedik. O borçlar bitince evde kaldım. İşe giden kardeşlerime yemek yaptım. Onların çocuklarına baktım. Ev işine döndüm sonra. Akrabalardan, onların tanıdıklarından isteyenler olunca oya yapıyorum. '(Melek Hanım)

'Ev temizliği yaptım hep. Merdiven temizliği yapıyorum. Bazen tekstil atölyelerinden aldığı askı işini yapıyorum. Günlük üç koli 8tl ücreti alıyorum. Günlük 25-30 tl ancak kazanıyorum. Çocuklarında yardım etmesi gerek bu işlere. Tek başıma yetişmesi mümkün değil. Bu işleri yaparken çok yıprandım. '(Reyhan Hanım)

'Çevredeki tekstil yerleriyle konuştum. Aylık 600lira verdiler. Hiç tecrüben yok dediler. Bundan faydalanmak istediler. Merdiven silmek daha iyidir. Aylık 150 lira ama çocuklarıma vakit ayırabiliyorum. Tekstilde kardeşim de çalıştığı için biliyorum. Kardeşim sabah 8 akşam 8 çalışıyor. Bazen de mesaiye kalması gerekiyor. '(Sema Hanım)

Çalışılan işlerden elde edilen gelirin düşük olması kişilerin yoksulluk durumunu geçici değil kalıcılaştırdığı söylenebilir. İşin yoğun emek içermesi ücretin artışını da beraberinde getirmemiştir. Ailenin diğer üyelerinin de evde yapılan bu işleri desteklemekte olduğu görülmüştür. Ev içerisinde yapılan işlerin çocukların, hastaların bakımını sağlamayı aksatmama ve kişilerin sağlık sorunları gibi nedenlerle tercih edildiği gözlenmiştir. Yapılan işlerden alınan ücretlerin yaşam koşullarında büyük değişiklik oluşturmamasına karşın kadınların öz güvenlerini destekleyici olduğu söylenebilir. Türkan Hanım evde düşük ücretlerle, güvencesiz de olsa çalışmayı özgürlük olarak tarif etmiştir.

'Ayrılmayı çok istedim. Bana bakmıyor, şiddet görüyordum. Ailem ayrılmamı istemedi. Anlatamadım kendimi onlara. Ekonomim müsait değildi. Tek başıma ev tutamam, geçindiremem, çocuklara bakamam gibi düşündüm. Özgüvenim yoktu. Devletinde imkânları olduğunu bilmiyordum. '(Türkan Hanım)

‘Eşim beni daha şimdi takdir ediyor. Şimdi kendimi kanıtlamış oldum. Bende bir şeyler yapabiliyor muşum dedim. Herkese kanıtladım kendimi.’(Gülten Hanım)

Görüşme yapılan kişilerin tamamı yaptıkları işlere ek olarak sosyal yardım almaktaydı. Yaptıkları işlere kıyasla bu yardımın her ayın belli tarihlerinde alınıyor olması yardımları temel ve düzenli gelir olarak tarif etmelerini sağladığı düşünülmektedir. Yardımların Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, kaymakamlıklar, belediyeler aracılığıyla sağlandığı öğrenilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın hasta ve çocuk bakım ücreti, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardımlar ve sosyal ekonomik destek (SED) hizmetinden yararlandıkları görülmüştür. Bahsedilen yardımların nakdi olarak yapılması kişilerin bu yardımlardan olan faydasını artırdığı düşünülmektedir. Belediye ve kaymakamlık yardımlarının ise gıda, erzak kolisi, temizlik ürünü, çocuk bezi, kıyafet gibi nakdi olmayan yardımlar olduğu görüşme yapılan kişiler tarafından iletilmiştir.

Özge Hanım çocukları için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ndan çocuk yardımı aldığını ve ev kredisi ödediği için bu paranın yeterli gelmediğini aktarmıştır. Çocuklar için aldığı parayı bankaya kredi için yatırdığını, kalan erzak yardımları ile de geçimlerini sağladığını anlatmıştır. 0-2 yaş aralığındaki iki çocuğu için bez masrafının yüksek olması, bez yardımına ihtiyaç duyduğundan bahsetmiştir. Belediyelerin ve kaymakamlığın yaptığı yardımların da bu masrafı karşılamadığı görülmüştür. Belediyeden nakdi yardım almış fakat bu da birkaç ay devam etmiştir. Bu kurumların yaptığı yardımların daha çok erzak içermesi özel durumları ve ihtiyaçları karşılamaması durumu söz konusudur.

Bunun yanı sıra Özlem Hanım çocuklarının bakımlarını sağlamak konusunda ekonomik olarak yetersiz hissetmesi sebebiyle yuvaya vermeyi düşündüğünü aktarıyor. Sonrasında çocuklar için Bakanlık tarafından bağlanan maaş ile bu fikrinden vazgeçiyor.

‘Çocuklarla birlikte devlet beni de alsa yuvaya diye düşündüm. Evimin taksitini öderdim. Bende çocuklarla yuvada kalmayı isterdim.’ (Özge Hanım)

Nesrin Hanım’ın ise en büyüğü 16 yaşında en küçüğü ise 2 yaşında olmak üzere sekiz çocuğu var. Çocuklarından iki tanesi için sosyal yardım aldığını, Sağlık Bakanlığından üç ayda bir 30 lira, Milli Eğitim Bakanlığından ise okula giden çocukları için ayda 60 lira aldığını ifade etmiştir. Kaymakamlık ve diğer kurumlara yaptığı yardım başvurularının sonucunun şansa bağılı olduğuna dair inancını belirtmiştir.

‘Bu şans, bazılarına çıkıyor. Bazılarına çıkmıyor.’ diyor. ‘Kaymakamlığa gidiyorum. Yapacak bir şey yok diyorlar. Ben istemiyorum çocuklarımı evde böyle bırakıp çalışmak.’ (Nesrin Hanım)

Yapılan görüşmelerde belediyelerin daha çok market çeki, erzak kolisi dağıttıkları bilgisine ulaşılmıştır. Verilen market kartları sadece belirli marketlerden alışverişi sağladığı için kişilerin evlerine uzak olduğu durumlarda ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandıkları bilgisi edinilmiştir. Çocuklar için alınan nakdi yardımlar ise öncelikli olarak evin kirası, varsa kredisi ve fatura giderlerini karşılamaya yetmektedir.

Gülten Hanım sosyal hizmetlerden aldığı yardımla evin kirasını ve faturalarını ödeyebildiğini belirtmiştir. Düzenli yardım almaya başlamadan öncesinde iki yıllık birikmiş su ve elektrik faturası olduğunu, evde elektrik ve su kullanamadıklarından bahsetmiştir. Aldığı yardımlarla önce bu borcu bitirmeye çalıştığını aktarmıştır. Görüşme süresince bu yardımın ne kadar süreceğini, ne zaman biteceğini bilmemenin verdiği derin kaygı hali gözlenmiştir.

‘Sosyal hizmetlerden aldığım yardım bir yıllık. Haziran’da bitecek. Yoksa biteriz biz. Tekrar başvuru yapacağım’ (Gülten Hanım)

Türkan Hanım ise eşinden gördüğü şiddet öyküsü sebebiyle belirli aralıklarla adres değişikliği yapmaktadır. Taşınma masraflarının ve kirasının belediye tarafından karşılandığını söylemiştir. Bir dönem ekonomik ve ruhsal

dayanıklılığını yitirdiğini, çocuklarına bakım veremememe endişesi ile korunma altına alınması için kuruma başvurduğunu anlatıyor. Başvurusunu yaparken de çevresindeki yakınlarının bu durumu nasıl karşılayacağına dair korkularını aktarıyor.

‘Hiçbir anneyi kınamayın. Anneler çaresi kaldıkları, tutacak dalları olmadığı için veriyorlar çocuklarını.’ (Türkan Hanım)

Türkan Hanım aldığı yardımlara rağmen evin mutfak masraflarını karşılamakta, çocuklara harçlık vermekte çok zorlandığını anlatıyor. Semt pazarlarına daha ucuz olduğu için akşam saatlerinde gitmek, evde elektrikli aletleri kullanmamak gibi tasarrufları uygulamak evin masraflarını küçültme çabasını konuşuruz. Faturaların yüksek gelebilme çok endişelendiriyor. Evde televizyonu, fırını, ütüyü ve diğer elektrikli aletleri olabildiğince kullanmamaya gayret ettiklerini söylüyor. Buna ek olarak, Türkan Hanım ani gelişen, beklenmedik ihtiyaç durumlarında çözüm üretmenin çok zor olduğunu aktarıyor.

‘Kaymakamlıktan para alıyorum. Belediyeden gıda, erzak yarımı alıyorum. Ama elimde nakit param olmuyor. Bir hafta olsa diğer hafta olmuyor.’ (Türkan Hanım)

Türkan Hanım ile aldığı sosyal yardımlara ilişkin yeterli gelip gelmediğini, beklentilerini konuşurken yardımların devletten ödünç alındığını, geri ödeneceğine dair düşünceleri gözlenmiştir. Sosyal yardımlarla ilgili hak temelli bir anlayıştan ziyade borçlu hissetme halinin olduğu görülmüştür. Devletin sağladığı imkânların çocuklar üzerinden geri ödenmesi, tekrar bağışlanması anlayışına rastlanılmıştır. Bu görüşün aksine Nesrin Hanım’ın ise sosyal yardımın hak temelli olduğuna inandığı görülmüştür.

‘Ben çocuklarımı devlet için okutacağım. Bu devlete çok yararlı çocuklar olsunlar. Çünkü onlar bu devletten aldılar da bakıldılar. Çocuklarda devletin olacak. Çocuklarımı bu devlete yetiştiriyorum. Devlete söz verdim. Çocuklarım çalışıp kazanıp o paraları ödeyecek size.’ (Türkan Hanım)

‘Hakareti asla sevmem. Hakkım neyse onu alırım. Beni isterlerse savcılığa götürsünler, hakkımı alırım.’(Nesrin Hanım)

‘Aldığınız yardımlar yeterli geliyor mu?’ sorusuna farklı cevapların verildiği görülmüştür. Yapılan görüşmelerin birçoğunda yardımların kişilerin yaşam koşullarında kalıcı iyileşmeler, değişimler sağlamadığı gözlenmiştir. Akut ihtiyaçları karşılamaya yönelik sosyal yardımların sürekliliği söz konusu olmamaktadır. Bu durum belirsizlik ve buna bağlı kaygı halinin artışı desteklemektedir.

‘Mecbur geçiniyoruz geçinmeyip ne yapacağız’(Sema Hanım)

‘Çocuk parası alıyorum ama geçinemiyorum. Yetmiyor.’(Özge Hanım)

‘Yetse de yetmese de idare edeceğim. Başka bir şey yok yapacak. Şükrediyorum. Yetimlere bakanların yeri cennetmiş. Benimki de öyledir inşallah.’(Reyhan Hanım)

‘Beterin beteri var. Buna da şükrediyorum.’(Gülten Hanım)

Kişilerin yardım için başvuru yaptıkları bakanlıklar, belediyeler, sosyal hizmetler ve hastaneler gibi kurumlarda nasıl muamele gördükleri görüşmelerin odaklanmak istediği noktalardan bir diğeri olmuştur. Konuya ilişkin olumlu olduğu kadar olumsuz davranımlara maruz kalan kişilerin de olduğu görülmüştür.

‘Olumsuz davranışları olmadı çok ama ilgilenmek istemeyen olabiliyor. O zamanda insan kendini ifade etmekte zorlanıyor.’(Nesrin Hanım)

‘Derdini anlatabilirsen iyi davranıyorlar. Derdini anlatamazsan, kendini ifade edemezsen hiç iyi muamele görmüyorsun. Herkesin durumu aynı diyorlar. Ama herkesin durumu aynı değil, herkesin durumu çok farklı.’(Meryem Hanım)

Çeşitli kurumlarda çalışan kişilerin bazı durumlarda çok kötü davranmadıklarını ama ilgili de olmadıklarını aktarılmıştır. Meryem Hanım yapılan sosyal yardımların içerikleri, yardım alabilmek için belirtilen kıstasların herkese aynı prosedürle uygulanması durumunu eleştirmektedir. Farklı ihtiyaçlara

yönelik aynı paket programların sunulması sorun için çözüm odaklı olabilmekte, kalıcı değişime dair iyileşmeyi sağlamadığı görülmüştür. Bahsedilen çözüm odaklı yaklaşım da bazı durumlarda oldukça gecikebilmekte ya da uygulandığında fayda sağlayamamaktadır.

Reyhan Hanım ise hastanelerde muayene için randevu almakta oldukça zorlandıklarını, gittiklerinde olumsuz davranımları olabilen personellerle karşılaştıklarını anlatıyor. Nesrin Hanım evine sosyal inceleme yapmak üzere gelen personelin kaba davranışlarından şikâyetçi olduğunu belirtiyor.

‘Kalemlerini yanlış kullanıyorlar. O mesleği hiç hak etmiyor. Çok kötü davrandılar. Üç ay ağladım o kişi yüzünden. Evime gelip bir baktılar. Sonra iki, üç defa daha geldi bakmaya. Zaten bir defa gelmeye hakkın var. Neden tekrar tekrar geliyorsun evime. En son çocuklarımı elimden almakla tehdit ettiler.’
(Nesrin Hanım)

‘Rabbim o kalemi onun eline vermiş ama insanlara böyle davranması için değil. Seni savcılığa veririm diye bende onu tehdit ettim. Sorular sordu bana. Ona verilecek hiçbir cevabım olmadığını söyledim. Onun yüzünden çok kötü şeyler atlattım. Çok ağladım. Yardımı bana o vermiyor ki. O yazacak sadece o kadar. Devlet ona o kalemi yardımcı olsun diye vermiş. Ona sen git, bu mesleği sana veren kişi karşıma gelsin dedim. Evime hakaret etti. ‘Çocuklarını nasıl burada yaşıyorsun. Hayvan bağlasan burada yaşamaz’ dedi. ‘Siz de bana destek verin ki bu durumdan çıkayım dedim.’(Nesrin Hanım)

Kişilerin özel alanlarında yapılan sosyal incelemelerin tekrarlanması, incelemeler sırasında tehdit edici, kaba bir dilin kullanımı rencide edici olmuştur. Bu durumun kişinin öz yeterliliğini, öz güvenine zarar verdiği, ruh sağlığını olumsuz etkilediği görülmüştür. Görüşme esnasında Nesrin Hanım bu olayları aktarırken kuvvetli bir duygu değişimi yaşadığı, olayın kişide travma etkisi oluşturduğu gözlenmiştir. Ayrıca devlet yardım verirken de adil olmadığını bazı gruplara ve kişilere daha geniş haklar tanındığını söylüyor.

‘Gerçekten o kişinin yardıma ihtiyacı varsa. Hastanelerde bile adaletsizlik var. Yardımlar dört beş yıl önce daha iyiydi. Dört çocuğum varken daha fazla yardım alıyordum. Şuan 8 çocuğum var yardımım daha az.’ (Nesrin Hanım)

‘Faturalar herkese adil gelmiyor. Ütüm yok, fırın kullanmıyorum. Televizyonum kırıldı, kullanmıyoruz Fatura yine de çok geliyor. Vergiler çok fazla.’ (Nesrin Hanım)

‘Düştükçe etraftakiler, devlet de bir tekme vurunca kalkamıyorsun da.’ (Özge Hanım)

‘Bazılarını sigortaları olduğu halde yardım alıyorlar, bana bağlamayı istemediler. Hakaret ettiler, acıyorum dediler, yine yardım bağlamadılar.’ (Nesrin Hanım)

Sosyal yardımların adil olmadığı, adaletsiz dağıtımın bulunduğu görüşüne rastlanılmıştır. Devletten beklenen destekleyici yaklaşımın karşılığını bulmamak kişilerin öfke duygusunu yükseltmiştir. Nesrin Hanım herkese eşit davranılmadığını, kaymakamlıktan eve incelemeye gelince çok çocuğu olduğu ve evin durumu kötü olduğu için ona acıdığını söylüyor. Öteleyici, küçümseyici söylemlerin ise kişilerin öz saygısını zedelediği söylenebilir.

‘Orda dur dedim. Kim oluyorsun da acıyorsun.’ (Nesrin Hanım)

Yardım talebinin reddedildiği durumlarında olduğundan bahsedilmiştir. Yardıma ihtiyacı olduğunu belgeleyen kişilerin yardım alamadıkları durumların olduğu aktarılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin şikâyetçi oldukları ortak nokta ise yardım müracaatlarının olumlu sonuçlanması konusunda eve gelen ekibin veya başvuru alan personelin vicdanına kaldığına dair yaygın kanaat olmuştur. İnceleme ekibinin kişisel raporlarının güvenilir olmadığı, bazı durumlarda gerçekçi olmayan raporların tutulabildiği düşüncesi ile karşılaşılmıştır.

Kişilerin yaşadıkları ekonomik sıkıntılar üzerine neler düşündükleri bu durumları nasıl açıkladıkları araştırmanın üzerinde durmak istediği diğer önemli

noktayı oluşturmaktadır. Bu çalışma da yoksulluğun kader veya sınav olduğuna dair yaygın kabul ile karşılaşmıştır.

‘Allah çok sevdiği kulunu imtihan edermiş. Ben mi bir hata mı yaptım ki Allah bana bunu veriyor. Ya da Allah beni çok sevdiğinden bunu bana sınav için veriyor. Ben kimseye bir şey yapmadım. O yüzden beni çok seviyor, sınav için verdi. Bazıları var hataları yüzünden oluyor, bazılarının sınav olduğu için.’
(Meryem Hanım)

‘Hiçbir zaman isyan etmiyorum. Ama inşallah bu sınavları kazanabilirim.’
(Reyhan Hanım)

‘Kader diyorum. Ben kimseyi kıskanmam. Çünkü herkes hak ettiğini yaşar. Demek ki bende bunu hak edecek bir şey yaptım. Bir hatam oldu ki böyle biriyle evlendim, okuyamadım. Kaderdir demek ki bu.’
(Türkan Hanım)

‘Niye bu yaşta benim başıma bunlar geldi diye düşünüyorum. Kaderim benim bu.’
(Özge Hanım)

Araştırma süresince kadınların yoksulluğu daha derin deneyimlediği varsayımını doğrulayan durumlar görülmüştür. Kadınların ve erkeklerin günlük yaşam alışkanlıklarındaki farklılıklar maddi sorunlarını anlamlandırma, deneyimleme ve baş etme şekillerinde de farklılara yol açmaktadır. Bahsedilen farkların sebebi her kadın için başka bir anlama tekabül etmektedir.

‘Erken evleniyorsun. Zamanında sevdiğim için, cahillikle de ezdirdim kendimi. Çevremde böyle kadınları görüyorum çok. Şuan benim için böyle bir durum yok. Bizim oralarda kadın daha çok hor görülüyor. Ben İstanbul’da gelince buradaki hayatı görünce çok değişik geldi.’
(Özge Hanım)

‘Erkek hep aynıdır. Hep benim dediğim olsun der. Bilmiyorlar ki evi idare eden kadındır. Erkekler hep daha bencil, kadınlar fedakâr. Erkeklerin özgüveni var. Çevremde çalışabilecek ama çalışmayan kadınlar var. Erkekler çalışıyor. Hep benim diyor. Kadınlarda susuyor.’
(Gülten Hanım)

‘Evin yükü aslında erkeklerin üzerinde, çalışmak kolay değil. Biz kadınlar bunun farkında değiliz. Biz bir şeyler yapıyoruz ama bizi zorlayan, emir veren biri yok evde.’ (Meryem Hanım)

Gülten Hanım erkeklerin kendilerine dönük kadınların ise çevreleriyle ilgili kaygıları olduğundan ve erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünden bahsetmiştir. Meryem Hanım ise erkeklere kıyasla kadınların ev içerisindeki işlerini düzenlemek bakımından özgür oldukları düşüncesiyle daha rahat olduklarını vurgulamıştır.

Kendi durumlarını ve diğer kadınların durumlarını nasıl gördükleri sorulduğunda yakın çevredeki kadınların da benzer hayatlar sürdüklerine yönelik cevaplar alınmıştır. Daha farklı yaşayan kadınlara gerçekte değil, televizyonda, dizilerde, filmlerde rastlanılabileceği inancı söz konusudur.

‘Benim tanıdığım bütün kadınlar böyle koşuyor. Komşularım merdiven siliyor. Eve bakıyorlar, çocuklarına bakıyorlar. Kiminle konuşsam herkes aynı şeyleri yapıyor. Kadınların ki çok zor bir hayattır.’ (Reyhan Hanım)

Daha farklı yaşayan kadınlar hakkında ne düşündükleri sorulduğunda bu durumun bir kader olduğu, şans ve şanssızlıkla ilgisi olabileceği şeklinde açıklamalarla karşılaşılmıştır.

‘Kendimi onların yerine koymadım. (Ağlıyor) Eşim hasta olmadan da bütün işlerle ben ilgilenirdim. Evin taksitini öderdim. Faturaları öderdim. Her şeyi ben yapardım. Eşim sadece işe giderdi, işten gelirdi. Parayı verirdi. Ne yapmam gerektiğini söylerdi. Ben rahata alışmadım. Öyle yaşayamam. Çocuk yaşta çalışmaya başladık. Evlendik yine rahat olmadı. Demek ki genimizde varmış. Evlenince de bir şey değişmedi. Ev de üç tane erkek vardı, musluk, ampul bozulurdu ben takardım. Ben de eşime bir şey bırakmadım. İlk evlendiğimiz de eşim sorardı gelirken ne lazım diye, ben de şaşırırdım. ‘Yağ, şeker, un hiç mi bir şeye ihtiyaç yok?’ diye sorardı. Ben alır, yapardım her şeyi ona bırakmazdım. Yok derdim. Eşim benden çok memnundu. ‘Benim evden hiç haberim yok. Her şeyi karım yapar, ben otururum yerime’ derdi. (Meryem Hanım)

‘Niye onların var, niye benim yok diye düşünüyorum. Acımasızlık olduğu için. Var olan niye destek vermediği için. İnsanlık olmadığı için. Karşıdaki açken, tok yatılmazdı insanlık olsaydı.’ (Nesrin Hanım)

‘İnsanları evleri, arabaları var. Parka gidiyor, başka yerlere de. İnsanlar birbirine yardım etmediği için böyle. Ama benim ilk önceliğim sağlık ve çocuklarımın büyümesi. İmkânım oldukça çocuklarımı okutacağım. Gerekirse televizyonlara çıkacağım.’ (Türkan Hanım)

‘Anne, babada da olmadığı içindir. Her durumda anne babada olsa destek verir. Olmayınca böyle durumlarda ortada kalıyorsun.’ (Gülten Hanım)

‘Herkesin eşi varken neden benim ki yok diyorum. Ya da imkânları iki üç kat fazla bende ama bunu değiştiremiyoruz. Herkesin kendine göre bir yaşamı var. İsterdim ama onların seviyesinde, çocuklarıma daha güzeli imkânlar verebilmeyi. Güzel bir aylık alıp, güzel bir yaşam sürebilmeyi isterdim. Özenmediğim olmuyor değil. Özeniyorum. Ama yapacak bir şey yok. Bazı kadınlar var her şeye karşı dimdik duruyorlar. Eşlerini bile onlar yönetiyorlar. Öyle hayatlara daha çok özeniyorum.’ (Özge Hanım)

‘Ben kendimi şanslı hissediyorum. Bazen para bulursun ama huzuru, eşini, çocuklarını bulamazsın. Çocuklarımda olmayınca bir şey demezler. Ben aç, siz aç, yapacak bir şeyimiz yok diyorum onlara. Allah büyük. Ya evde iş yapacağım para gelecek. Çocuklarımı her şeye hazırlıyorum. Bazen beş lirada veremiyorum. Bazen param olduğunda 200 liralık ayakkabı da alıyorum.’ (Reyhan Hanım)

‘İstanbul’a gelince başörtümü çıkarmamı istedi eşim. Ben de bu ona daha iyi geliyor diye düşündüm. Eşimin istediklerine göre hareket ettim. Zamanla onun istekleriyle değil de kendi isteklerimle yaşamayı öğrendim. Şu an burada yaşadıkça ne istiyorsam onu yapma özgürlüğüm olduğunu anladım. Eşim cezaevine girince ailesi memlekete yanlarına gelmemi istediler. Ben istemedim. Artık kendime güveniyorum. Orada kendime güvenmiyordum. Burada kendi ayaklarım üzerinde durabiliyorum.’ (Sema Hanım)

Kadınların birbirlerinden farklı yaşam alışkanlıkları olması, sosyo-ekonomik seviyelerinin ve kaynaklara ulaşım kolaylığının çok farklı olması konusunda birbiri ile uyuşmayan düşüncelere rastlanılmıştır. Bu durumun sebebini Gülten Hanım ailenin sosyal desteğinin olmayışı ile açıklamıştır. Aile büyüklerinin ekonomik olarak güçlü olamadığı durumlarda herhangi bir risk ile karşılaşıldığında çocuğunu desteleyemediği, ailenin koruyucu işlevi olamadığını düşünülmektedir. Türkan Hanım ise kendilerinden farklı yaşam şekillerini deneyimleyen kadınların gücü elinde bulundurmaları ve bunu kötüye kullanmaları ile ilişkilendirmiştir. Güçlünün güçsüzü desteklemediği sistemde birbirinden çok farklı, tamamen ayrılmış yaşamlar olacağını savunmuştur.

Kadın olmanın, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl anlaşıldığı, içselleştirildiği ve günlük hayata etkileri bu çalışma kapsamında anlaşılmaya çalışılmıştır. ‘Kadın olmak ne demektir?’ sorusu görüşmelerde diğer sorularla birlikte sorulmuştur. Kadın olmanın dayanaklı, sorun çözen, düzenleyen bir deneyim olduğu ortak kanaatiyle cevaplandığı görülmüştür.

‘Güzel bir şeydir. Çocuk doğuruyorsun, bir eşin var. Bir ailen oluyor, onu bir arada tutuyorsun. Düşünüyorum eşimin yerine ben hasta olsaydım böyle olmazdı herhalde. Çocuklar bir yerlere savrulurdu. Eşim bakamazdı. Yuveyı toplayan kadındır. Erkek ölse eve bir şey olmaz. Örneğin halamın eşi öldü. Halamın düzeni bozulmadı. Çocuklarını evlendirdi, düzeni bozulmadı. Ama küçük halam vefat etti, çocukları okuyamadı. Üniversiteyi bıraktılar. Yuva dağıldı. Kadın yuvayı toplar ama erkek toplayamaz. Erkek yemek yapamaz, çocukları okula getirip, götüremez. Tüm işleri halledemez. Bir kadın her şeyi yapabilir. Ben her şeyimi yapabiliyorum kendim.’ (Meryem Hanım)

‘Erkek olsam nasıl olurdu diye düşünüyorum bazen. Ailedeki diğer erkeklerin yaptığını mı yapardım acaba diyorum. Erkek kardeşlerim madde ve alkol bağımlısı. Aklım olmazdı herhalde. Onlar gibi düşünürdüm belki de. Demek ki kaderimiz böyleymiş, böyle olmuş.’ (Özge Hanım)

‘Erkeklerin daha çok imkânı var sanki. Kadınlar daha kısıtlı. Erkekler daha çok özgür. Belki de erkek olsam bu aklım olmazdı. Daha kötü olurdu belki.’ (Reyhan Hanım)

Kadınların bahsedilen şartlarının bazen zorlayıcı olabildiği fakat daha iyi bir duruma gelebilmesi için en başta eğitim alabilme ve meslek yapabilme konusunda yeterli hissedebilecek koşulların oluşturulmasını gereğine değinilmiştir.

‘Bir meslekleri olsa tabii daha iyidir. Teyzemin kızının eşi vefat edince o okumuştı. Kendi ayakları üzerinde durabiliyor. Kimse karışmıyor. Özgürlüğün elinde. Kimseye sığınmayacaksın. Ama ben kardeşlerime sığındım, oturdum. Tekrar evlenemedim de. Çocuk yaşta evlenince onun etkisi herhalde. Anne, baba verince, evet deyince senin bir şeye hakkın olmuyor. Yeğenlerime de hep söylüyorum. Okumadan sakın evlenmeyin. Önce mesleğiniz elinizde olsun. Erken evlenince zor oluyor. Şimdi olsa asla tekrar yapamam.’ (Melek Hanım)

‘Kadınlarda isterlerse kendilerini ifade edebilirler. Çalışabilirler. Ama kocalarıyla ortak karar vermeliler. Çalışıyorum diye onlara zıt gitmeliler. Kocasının yaptığı her şeyi yapmaya çalışarak bir yerlere gelemez kadınlar.’ (Meryem Hanım)

Meryem Hanım kadınların erkekler ile rakip ilişkisi geliştirmemesi gerektiğinden bahsetmiştir. Kadınların iş hayatına katılımları onların eril otoriteden bağımsızlaştırması, eşit olma halini sağlamadığını ileri sürmektedir.

Görüşme yapılan kişilerin yoksulluk deneyimlerini daha çok geçici olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Var olan yoksulluğun ağırlıklı olarak kadının ev içi sorumlulukları ve dışarıda çalışamama sebebiyle derinleşebildiği gözlenmiştir. Kadınların eğitimlerini tamamlayamamaları ve buna bağlı meslek edinmemesi durumu kadın yoksulluğunun beslendiği diğer önemli kaynak olduğu düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan kadınların geleceği nasıl gördükleri mevcut psiko-sosyal gelişimlerini anlayabilmek için oldukça önemlidir. Kişilerin gelecek tahayyülleri

daha çok çocukları ve onların eğitimlerini tamamlayabilmesi üzerinden gelişmiştir. Çocukların eğitimlerini tamamlaması durumunda kendi ailelerinden gelen yoksulluk öyküsünün dönüşebileceğine dair yaygın inanç gözlenmiştir.

'Yoksulluk bana zor gelmiyor. En azından huzurum var. Ekonomik sıkıntı çekiyorum ama bu günlerde gelip geçecek. Çocuklar büyüyecek. Sıkıntılarımız bitecek. Kadınlara da diyorum şimdi. Çekmeyin bu adamları. On yıl önce korkmayıp boşanmasaydım böyle çökmezdim. Şu an sinir hastasıyım. İnsanlara güvenmiyorum, sevmiyorum.' (Türkan Hanım)

'Daha iyi oluruz herhalde. Çocuklar büyüyünce daha rahata ererim diye düşünüyorum. Kalabalık büyük bir aile oluruz. Annemde biz küçükken çok zorluklar çekmiş. Fakirlik yaşamış. Çok fakirdik. Başka çocukların her şeyi vardı. Biz çok zorlandık. Ama İstanbul'a geldik daha iyi oldu. İleride biz de daha iyi oluruz herhalde. Çocuklar büyür, okur, bir yerlere gelirse daha iyi oluruz.' (Meryem Hanım)

'Çocuklarım için çabalıyorum sadece. Bu durumdan kurtulmak için. Çocuklarımı okutacağım. Okusunlar, cahil kalmasınlar.' (Nesrin Hanım)

Çocuklar ve çocukların eğitimlerini tamamlamaları kişilerin yoksulluk durumu ile baş etmeleri konusunda motivasyonlarını destekleyen en önemli unsur olmuşlardır. Yoksulluk daha çok eğitim alamama, çalışma hayatına çocuk, hasta bakımı, ev içi işlerin sorumluluğu dolayısıyla katılamama sonucu oluşan hal olarak tarif edilmiştir.

Görüşme yapılan kişilere yoksulluk konusunda baş edebilmek için beklentilerinin ne olduğu, kendileri ve diğer kadınlar için ne yapılırsa daha iyi olabileceğini düşündükleri sorulmuştur.

'Tüm kadınlar başının çaresine bakabilsin isterdim. İş kadını olsaydım ya da iş adamıyla evli olsaydım kadınlara destek verirdim. Erkek mutluysen kadın mutsuz olmasın. Kadın evin dört duvarıdır. Erkek bir

duvardır. Kadın kendine vakit ayıramıyor. Evin, çocukların işlerinden bir şey yapamıyor.’(Melek Hanım)

‘Kadınların hiçbir ortamda ezilmemesini isterim. İşyerlerinde geçim sıkıntısı olan, eşi tarafından ezilen çok insan biliyorum. Kadınlar eziliyor. Bu zamanda özellikle daha fazla eziliyorlar. Güçlü olanlarda var ama bilerek kendini ezdirenlerde var. Bir erkeğe mahkûm olup da kendini ezdirenler var.’(Sema Hanım)

Yardımların geçici değil sürekli hal alması, sosyal desteğin gelişmesi risk durumlarında kadınlar için iyileştirici olabileceği iletilmiştir. Buna ek olarak kadınların iş hayatına dâhil oldukları durumlarda daha az ücrete, güvencesiz, süreksiz ve uzun saatler çalışmaları yoksullukla mücadeleyi zorlaştırmakta olduğu görüşme yapılan kişilerce aktarılmıştır.

Kişilerin yoksulluğu geçici (çocuklar büyüyene kadar) olduğu inancını besledikleri görülmüştür. Kendi kendine yeterli hale gelmek, sosyal yardımlardan bağımsız yaşamlarını sürdürebilmek hayalini kurdukları durumlar olmuştur.

BÖLÜM 7.SONUÇ VE TARTIŞMA

Yoksulluğa dair öncelikle kendimin ve sonrasında çevremdeki yaygın kabulleri, önyargıları ve kalıp yargıları fark etmem bu alanda çalışmak için motivasyonumu oluşturmuştur. Günlük yaşamlarını çoğunlukla temel ihtiyaçlarını karşılamak kaygısı ile sürdüren kişilerin benzer yönleri bulunmasına karşın aslında her birinin farklı bir öyküsü olduğunu görülmüştür. Bir sosyal sorun olarak yoksulluktan her bireyin farklı şekilde etkilendiğine tanık olmak konuya dair detaylı çalışabilmek için bireysel motivasyonumu sağlamıştır. Kadınların yoksulluk öykülerinin net bir şekilde erkeklerinkinden ayrıştığı gözlemim ise çalışmamı kadın yoksulluğunu ve onların baş etme stratejilerini incelemeye yönlendirmiştir.

Yoksulluğun kişinin eğitim, sağlık, ulaşım, toplumsal cinsiyet eşitliği hakları gibi, ‘onurlu bir yaşam sürme’ halini engellediği ile ilgili ortak toplumsal kabullerimiz bulunmaktadır. Yoksulluk toplumun birçok kesimi tarafından farklı gerekçelerle de olsa yok edilmesi gereken, çözülmesi gereken bir sorun olagelmıştır. Diğer yandan yoksulluk durumunu oluşturan, ortaya çıkaran, besleyen koşullara ilişkin kuvvetli fikir ayrılıkları bulunmaktadır.

Yoksulluk durumunu oluşturan nedenleri açıklayan yaygın söylemlerden biri kişilerin kendilerinin bu duruma katkı sağladıkları yönündedir. Toplumda yoksulların bulundukları durumlardan kendilerinin sorumlu oldukları ile ilgili suçlayıcı bir dil söz konusudur. Mevcut yoksulluk halinin hak edildiğine yönelik bu dil yoksulluğu deneyimleyen bireylerin öz yeterlilik duygularının zedelenmesine neden olabildiği düşünülmektedir. Yoksulluğun makro sebeplerini göz ardı edilmekte, kişilerin geçimlerini sağlamak konusundaki bireysel performanslarını yetersiz görülmektedir. Yapılan görüşmelerde bu konuyla ilgili kişilerin yaşadıkları ekonomik sıkıntıları kendi hataları yüzünden yaşadıkları algısı görülmüştür. Kişilerin toplumda yaygın olan ‘hak edilmiş yoksulluk’ algısını içselleştirdikleri gözlenmiştir.

Bir tarafta yoksulluğun diğer tarafta refahın var olduğu birçok toplumda yoksulluğun ne olduğu ve nasıl oluştuğunu açıklama ihtiyacı oluşmaktadır. Var olan toplumsal eşitsizliğin kutuplaşmış iki zıt ucu olan refahı ve yoksulluğu deneyimleyen gruplar için bir ikna aracı gereklidir. Varlıklarını sağlıklı devam ettirebilmek için her iki grubunda mantıksallaştırma, rasyonelleştirme denen savunma mekanizmasını kullanabildiği görülmektedir. Bir yanda ‘tembel, gayretsiz, aylak’ olarak tanımlanan yoksullar yer alırken diğer yanda ‘çalışkan, atılgan’ oldukları şeklinde mantıksallaştırılan zenginler yer almaktadır. Böylece her iki grup içinde adaletsiz yaşamlara ikna olabilmek kolaylaşmaktadır. Kişilerin yaşadıkları ekonomik güçlüğü yeterince çabalamadıkları için yenemedikleri inancı söz konusudur. Kadınların gözünden yoksulluğu ele alan bu araştırma da ise yoksulluğun çoğunlukla eğitim hayatına devam etmemekle, olumsuz özellikleri

öne çıkan evlilik modeli ve kadının hane reisi olmak zorunda kalışı ile ilişkilendirildiği görülmüştür.

Görüşme yapılan kadınların ailelerinin kendilerini eğitimleri konusunda ‘okutmadılar, okula göndermediler’ gibi ifadeler ile belirtirken ‘okumadım, yapamadım’ söylemi ile de sıklıkla karşılaşmıştır. İlk söylemde kişilerin hayatlarını yönlendiren dışsal faktörlere atıfta bulunurken ikincisinde mevcut durumun nedeninin kendileri olduğuna dair geliştirilen inanç, iç kontrol odağı söz konusudur. Görüşme yapılan kişilerde içsel ve dışsal kontrol inançlarının her ikisine de rastlanılmıştır. Bazı kadınların yoksulluk konusunda ebeveynleri kendilerine eğitim imkânı sunmadıkları, eşleri çalışkan olmadığı ya da sağlıklı olmadığı için yaşadıklarına, ‘kader’lerine kızgın olduğu görülmüştür. Bazı kadınlar için ise yanlış eş seçimi, okuyamamak, iyi bir iş bulma da yetersiz olmak gibi sebeplerle bu öfkeyi kendilerine dönük yaşamaktadırlar. Yoksulluğun neden olduğu anlaşılmaya çalışılırken sıklıkla adil dünya inancı ile de karşılaşmıştır.

Adil dünya inancı insanların davranışları (yaptıkları) ve bunların sonuçları arasındaki bağlantıya dair inançlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Adil dünya inancı kuramı (just world theory) insanların dünyanın eşitlik üzerine kurulduğuna, adil bir dünya olduğuna dair inanca motive olduklarından bahseder. Kurama göre insanlar kendileri ve diğerleriyle ilgili yaşantılarını, deneyimlerini hak ettikleri ve sadece hak edilenin yaşadığına inanmaya dair güdülenirler. Lerner ise adil dünya inancının bir yanılgı olduğunu söylemektedir. Bu inancı sürdürebilmek için çoğu zaman madun, kurban özne tembelliği, yeteneksizliği ile suçlanır (Kılınç ve Torun, 2011, ss. 5-6). Bu araştırmada ise kadınların yoksulluğu açıklarken adil dünya inancını da taşıdıkları görülmüştür. Kişilerin yoksulluk durumlarında kendi rolünün de bulunduğu inancı, kurbanın kendisini suçlayan bir dili kullanmaya ve bunun içselleştirilmesi durumu söz konusudur. Bazı durumlarda kız çocuklarının okumasının ayıp olması, bazen aile bütçesine katkı sağlamak zorunda kalarak çalışması veya ev işlerine yardım etmesi beklentisi ile eğitimlerine de devam edemedikleri öğrenilmiştir. Bahsedilen tüm bu faktörlerin dışarıda bırakılarak yoksulluğun tekil bir ‘suç’ ve maruz kalınması gereken bir sonuç olarak

düşünüldüğü görülmüştür. Bu inancın kadınların yoksulluk durumlarını anlamlandırmada önemli bir yere sahip olduğu gözlenmiştir.

Kişilerin eğitim hayatlarına devam edememeleri yoksulluğun yeniden üretimine de katkı sağlamaktadır. Ekonomik sıkıntıları bulunan ailelerin çocuklarıyla ilgili onları çalıştırıp ev bütçesine katkı sağlamak gibi bir toplumsal kanaatin aksi yönde hedefleri bulunduğu görülmüştür. Görüşme yapılan ailelerin hepsi çocuklarının eğitimlerini oldukça önemsedikleri gözlenmiştir. Kadınların birçoğu aile bütçesini desteklemek için tekstilden aldıkları küçük ev işlerini (boncuk, askı işleri gibi) tamamlamakta çocuklarının iş gücüne destek duysalar da bu durumları onların eğitimlerinin önünde tutmadıkları anlaşılmaktadır. Çocuklarının eğitimlerini tamamlamasının hayalini kuran kadınlar eğitim alanında karşılaştıkları dezavantajları dile getirmişlerdir. Okullarda verilen eğitimin kalabalık sınıf ortamında olması, bu eğitimin bazı durumlarda yetersiz kalışı ve özel ders, kurs gibi destekleyici unsurları sağlayacak ekonomik destek konusunda sıkıntı yaşamaları söz konusudur. Bu durum yoksul ailelerde yaşayan çocukların orta ve üst gelir grubundaki ailelerin kolejlere, kurslara, çeşitli dil okullarına gitme imkânlarına sahip çocuklarına kıyasla dezavantajlı kılabilmektedir.

Eğitim anlamında fırsat eşitliğinin sağlanmadığı bu durum için yoksulluk kültürünün kuşaklar arası aileden aktarılacağı söylenebilir. Yapılan görüşmelerde kişilerin ebeveynlerin de çoğunlukla yoksul bir aile öyküsünden geldiği, şuan ki mevcut koşullarına benzeyen, geçinme mücadelesi verdikleri öğrenilmiştir. Yoksulluğun anne babalarından başlayarak çocuklarına ve sonraki kuşaklara aktarımının olabileceği söylenebilir.

Ek olarak, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yoksul ailelere çocuklarının eğitimleri için verilen eğitim destek burslarının yukarıda bahsedilen dezavantajların aşılması için yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Belediyeler, kaymakamlık gibi kurumlar aracılığıyla bursların eğitim dönemlerinin başlarında veya iki üç aylık aralıklarla yapılması çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Okullarda eğitim dönemi başında kırtasiye seti, kıyafet

yardımları türevinden yapılan sosyal yardımın içeriklerinin değiştirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Güncel ihtiyaçların araştırılmadan, standart paketlerin yollanması kişiye özel ihtiyaçları görünmez kılabilir. Bunun yanı sıra kurumların logolarını içeren defter, kitap gibi standart şekilde düzenlenen kıyafet, ayakkabı, mont yardımlarının bulunması okul ortamında sosyal yardım alan çocukları ve aileleri ayırıştırabilir.

Meslek eğitimi bulunmayan kadınların iş bulurken oldukça zorlandıkları, güvencesiz, yorucu işlerde çalıştıkları görülmüştür. Uzun çalışma saatlerini içeren, emek yoğun bu işler kişilerin hayatlarında kalıcı değişimleri sağlamamaktadır. Yapılan işlerin çoğu günlük ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir. Kişilerin birikim yapamadıkları ve ertesi günkü içeriklerini bilmedikleri işlerin değişken yapısı sabit, düzenli bir gelir de sağlamamaktadır. Kadınlara ekonomik olarak kendini güvende hissettirmeyen bu işler kişilerin geleceğe değil, sadece şimdiye odaklanan yapısını desteklemiştir. Görüşmelerde sorulan ‘gelecekte ne bekliyorsunuz’ ya da ‘hayaliniz nedir’ soruları bu anlamda net cevaplar alınamamıştır. Bunun yanı sıra düzensiz, süreksiz, güvencesiz ve değişken işlerin yoksulluk ile mücadele ederken kadınların kronik kaygı seviyelerini yükselttiği gözlemlenmiştir.

Yoksullukla baş ederken kadınların başvurduğu yollardan biri de sosyal yardımlar olmuştur. Görüşme yapılan kadınların tamamı başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı başta olmak üzere çeşitli kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarından sosyal yardım almaktaydı. Yardım içerikleri ile ilgili memnun olduğunu belirten kişiler kadar yardımların kapsamının ve süresinin genişletilmesi gerektiği ile ilgili taleplerini ileten kadınlar da olmuştur. Özellikle büyükşehir belediyelerinin ve yerel belediyelerin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yardım içerikleri kişilerin özel ihtiyaçlarını göz ardı eden yapısı göz ardı edilmiştir. Kadınların ev içinde yapması beklenen çocuk ve hasta bakımı, temizlik yemek gibi işlerin çalışabilir hale gelmesi açısından önemli bir engeli teşkil ettiği görülmüştür.

Sosyal yardım içeriklerinin kadınlar açısından pozitif ayrımcılık oluşturabilecek şekilde düzenleniyor olmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Kadınların ev içindeki yapması beklenen işler konusunda kreş yardımı, hasta bakımı gibi hizmet içerikli yardımların da eklenecek şekilde sosyal yardım içeriklerinin yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanı sıra kadınların meslek edindirme eğitimleri ve kurslarının yaygınlaştırılması kendilerini güçlendirebilmek ve yoksulluktan kurtulmayı sağlayacak bir araç olabileceği düşünülmektedir.

Sosyal yardımların içerikleri ve bu sosyal yardım konusundaki beklentilerini anlayabilmek için sorulan soruların birçok durumda kişileri tedirgin ettiği gözlenmiştir. Aldıkları sosyal yardımların yeterli olup olmadığı, yardım içeriklerine dair memnuniyetleri ve ihtiyaç duydukları şeyler sorulduğunda kadınların yardımları nasıl değerlendirdiklerini aktardıkları görülmüştür. Bu durum alınan sosyal yardımları en verimli şekilde değerlendirdiklerini kanıtlama ihtiyacı hissettiklerini düşündürmüştür.

Kadınların yaşadıkları yoksulluğu iki temel şekilde açıkladıkları görülmüştür. İlki yoksulluğun bir sınav olarak görüldüğü kaderci yaklaşım ikincisi yukarıda bahsedildiği şekilde yoksulluğun kendi hatalarının bir sonucu olabileceği yönündedir. Adil dünya inancı olarak da açıklanan bu durum yoksulluğun makro belirleyenlerini dışarıda bırakmaktadır. Yoksulluğu açıklarken bu inanç kişilerde gözlenen depresif duygulanımları da anlamlandırmak için tarafıma yardımcı olmuştur.

Adil dünya inancı ile depresyon arasındaki negatif korelasyon bulunduğu gözlenmektedir. Adil dünya inancı arttığında depresyon belirtileri azalmaktadır. Fakat akut stres dönemlerinde bu ilişki tam tersine dönebilmektedir. Akut stres durumları (travmatik bir stres kaynağı, ölüm, yaralanmalar gibi) için adil dünya inancı depresif belirtileri derinleştirmektedir (Uğur ve Akgün, 2005). Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde kadınlar için akut stres faktörleri gözlenmiştir.

Hane reisi erkeğin vefatı veya aniden hastalanmaları da kadınlar için akut stres kaynağını oluşturmuştur.

Yapılan bu araştırmada yoksulluğu deneyimleyen kadınların depresif eğilimlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu konuda herhangi bir psikometrik test kullanılmamış olup kişilerin aktarımlarından yola çıkılmıştır. Sosyal ilişkilerden kaçınma, umutsuzluk, düşük benlik saygısı, somatik yakınmalar, suçluluk duyguları gibi belirtiler bu kanıyı beslemiştir. Depresyon, kaygı bozuklukları gibi birçok psikopatolojinin belirleyenleri arasında düşük sosyoekonomik düzey bulunduğu bilgisi de göz önünde bulundurulduğunda kişilerin bu belirtileri anlam kazanmış olmaktadır.

Ek olarak, yoksulluğa dair dışlayıcı dilin yanı sıra ayrımcı davranışların varlığı da kişilerin kendi içlerinde kapalı bir yaşam sürmelerine neden olabileceği düşünülmüştür. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların yoksulluk durumlarının hane reisi erkeğin hastalanması, cezaevine girmesi ya da vefat etmesi sonucu oluşmuştur. Kişilerin daha öncesinde var olan sosyal ilişkileri konusunda devam etmekte zorlandıkları, ciddi kopuşlar yaşadıkları gözlenmiştir. Hane reisi erkeğin vefat etmesi, hastalanması ya da ceza alması durumlarında kadınlarında sosyal olarak dışlanmalarına neden olmuştur. Bu durumlarda kadınların ilişki ağlarının daraldığı, sosyal desteklerinin neredeyse tamamen ortadan kalkabildiği görülmüştür. Bu doğrultuda kişilerin mekanla kurdukları ilişkilerin de şekillenmesi konusunda belirleyici olmuştur. Kişilerin güven duyguları zayıflamış, yaşadığı kentte oturduğu semtin dışarısına dair tehlikeli olduğu algısının oluşmasına da katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak, kadınların yoksullukla baş ederken toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği sorumluluklarında var olan ekonomik zorluğu perçinlediği görülmüştür. Kadınların kendi ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılama konusunda duydukları endişeler psikolojik dayanıklılıklarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Sağlık sorunları, ölümler gibi koşullardaki ani değişimler sonucunda kadınların yaşamlarının daha kırılgan hale geldiği görülmüştür. Risk durumlarında

başvurulan sosyal yardımlarında yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmadığı görülmüştür. Bu bağlamda sosyal yardım içerikleri saha incelemeleri yapılarak zenginleştirilmesi ve devletin risk durumlarında koruyucu işlevinin genişletilmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Adams, Lisa V. ve Butterly, John R., (2015) *Disease of poverty Epidemiology, Infectious Diseases and Modern Plagues*, Dartmouth: Geisel Series in Global Health and Medicine.

Akder, H. ve Güvenç, M. (2000). Yoksulluk; bölgesel gelişme ve kırsal yoksulluk kent yoksulluğu ve devlet reformu. İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı.

AKTEL, Mehmet; Hakan EVİN ve Berkan DEMİRAL (2007) “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü”, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, Çanakkale.

Angeles, L. C. (2009). Rethinking the ‘feminisation of poverty’ thesis. *Sex Roles*. 61(1). 293-296.

Bauman, Z. (2004). *Work, consumerism and the new poor*. McGraw-Hill Education (UK).

Bauman, Z. (2013). *Does the richness of the few benefit us all?* Polity, Cambridge.

Bauman, Z. (2014). *Modernite, kapitalizm, sosyalizm: küresel çağda sosyal eşitsizlik*. İstanbul, Say Yayınları.

Bilgin N., Göregenli M., (1996) “Kentsel Katılım ve Çoğulculuk”, F. Bayramoğlu Yıldırım (ed.), *Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne*, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi. İstanbul, WALD Yayınları, 63-71.

Bozkulak, S. (2005). Gecekonudan varoşa gülsuyu mahallesi, İstanbul’da kentsel ayrışma. İstanbul, Bağlam Yayıncılık.

Buğra, A. (2005). Yoksulluk ve sosyal haklar. In *Poverty and Social Right. Unpublished paper. Boğaziçi University Social Policy Forum*.

Buğra, A., ve Keyder, Ç. (2005). Poverty and social policy in contemporary Turkey. In *Boğaziçi University Social Policy Forum*.

Chant, S. (2008). The ‘feminisation of poverty’ and the ‘feminisation’ of anti-poverty programmes: room for revision? *Journal of development studies*. 44(29). 165-197.

Chossudovsky, M. (1999). Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü. Çev.: *Neşenur Domaniç, Çivi Yazıları, İstanbul*.

Demiral, N., Evin, H. ve Demiral, B. (2007), Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale.

Dünya yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele yılı. Erişim: 08.06.2018, <http://www.psikiyatri.org.tr/presses.aspxpress=301&type=23>, TPD Basın Bülteni 2010.

Ecevit, M., & Ecevit, Y. (2002). Kırsal yoksullukla mücadele: tarımda mülksüzleşme ve aile emeğinin metalaşması, yoksulluk, şiddet ve insan hakları konferansı, Ed. *Yasemin Özdek, Ankara: TODAE Yayını*.

Erder, S. (1996). İstanbul’a Bir Kent Kondu Ümraniye, *İstanbul: İletişim Yayınları*.

Erdoğan, N. (2002). *Yoksulluk halleri: Türkiye’de kent yoksulluğunun toplumsal görünümüleri*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi.

Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of post industrial economies*. OUP: Oxford.

Florida, R. (2018). Yeni Kentsel Kriz. (D. N. Özer, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.

Fukuda-Parr, S. (1999). What does feminization of poverty mean? It isn’t just lack of income. *Feminist Economics*, 5(2), 99-103.

Giray, S., Yorulmaz, Ö., Ergüt, Ö. (2016). Ülkelerin gini katsayısı, göç, suçluluk ve mutluluk değişkenleri açısından bulanık ve dayanıklı kümeleme metotları ile sınıflandırılması. *Journal of Awareness* 1(2) 2-16.

Göregenli M. (2012). Ayrımcılığın meşrulaştırılması. Çayır K., Ceyhan, M.A. (Ed.) *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar*. 61-73. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Grusky B.D. (2014). *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*. Routledge, Westview Yayınevi.

Gül, H., 2008, “Keynesçi Refah Devletinin Temeli Olarak Sosyal Demokrasi ve Yeni Liberal Dönüşümün Yansımaları”, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (2), Ocak-Nisan, s. 107–132.

Güneş, S. (2010). Sosyal yardım algısı ve yoksulluk kültürü. *Başbakanlık ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara*.

Harvey, D. (2003). Sosyal adalet ve şehir. İstanbul, Metis Yayınları.

Harvey, D. (2013). Asi şehirler. İstanbul, Metis Yayınları.

Işık, O., Pınarcıoğlu, M. M. (2001). Nöbetleşe yoksulluk. İstanbul, İletişim Yayınları.

İNSEL, A. (2004). Neo-Liberalizm Hegomanyanın Yeni Dili. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kazgan, G. (1999). Kuştepe araştırması, 1999 (Vol. 1). İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Kılınç, S., & Torun, F. (2011). Adil Dünya İnancı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1).

Kim, J. W., & Choi, Y. J. (2013). Feminisation of poverty in 12 welfare states: consolidating cross-regime variations?. *International Journal of Social Welfare*, 22(4), 347-359.

- Kurtuluş, H. (2005). *İstanbul'da kentsel ayrışma*. İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- Kurulu, B. M. G. (1948). İnsan hakları evrensel beyannamesi. *İnsan&İnsan*, 61.
- Lewis, O. (1959). *Five families: Mexican case studies in the culture of poverty*. New York: New American Library.
- Lewis, O. (1966). The culture of poverty. In *Poor Jews*.215(4). 9-25.
- McLuhan, M. (1989). The global village: transformations in world life and media in the 21st century / Marshall McLuhan and Bruce R. Powers. New York: Oxford University Press.
- Medeiros, M. ve Costa, J. (2006). Poverty among women in Latin America: feminization or over representation? *International poverty centre United nations development programme*.20(1). 1-21.
- OECD (2008). “Growing unequal? Income distribution and poverty in OECD countries.
- OECD (2015). Distribution of employment by aggregate sector and ex. Paris: OECD Publications.
- Owusu-Afriyie, J., ve Nketiah-Amponsah, E. (2014). An Individual Level Test of the “Feminization of Poverty” Hypothesis: Evidence from Ghana. *Journal of Developing Societies*, 30(1), 25-43.
- Özdek, Y. (Ed) (2002). *Yoksulluk, şiddet ve insan hakları*. Ankara, TODAİE.
- Peterson, J. (1987). The feminization of poverty. *Journal of economic issues* 21(1). 329-337.
- Petring, A. (2013). Sosyal devlet ve sosyal demokrasi. (Hallaç R., Çev.) *Friedrich Ebert Stiftung*
- Pogge, T. (2006). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Ritzer, G. (1998). *Toplumun mcdonaldlaştırılması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rodenberg, B. (2004). Gender and poverty reduction New conceptual approaches in international development cooperation. *German development institute*. 1-73.
- Semerci, P. U. (2010). *İnsan hakları ihlali olarak yoksulluk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin Zenginliği*, çev. Haldun Derim, Sunuş: Gülten Kazgan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sönmez, M. (2001). *Gelir uçurumu: Türkiye’de gelirin adaletsiz bölüşümü*. İstanbul: Om.
- Stiglitz, E. J. (2002). *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı*. Çev: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B yayınları, İstanbul.
- Sunar, D., ve Fişek, G. (2005). Contemporary Turkish families. *Families in global perspective*, 169-183.
- Şengül, H. T. (2001). *Kentsel çelişki ve siyaset*. İstanbul, Demokrasi Kitaplığı.
- Şenyapılı, T. (1982). Economic change and the gecekondu family. *Sex Roles, Family and Community in Turkey, Bloomington, Indiana University Turkish Studies*, 3, 237-248.
- Tekeli, İ. (1996). “Türkiye’de çoğulculuk arayışları ve kent yönetimi üzerine” *kentte birlikte yaşamak üstüne* (Ed.), İstanbul, Wald Yayınları.
- Townsend, P. (1962). The meaning of poverty. *The British Journal of Sociology*, 13(3), 210-227.
- TÜİK (2008), Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi–6, Ankara. www.tuik.gov.tr
- TÜİK, (2012). Gelir ve yaşam koşulları araştırması. www.tuik.gov.tr

Uğur, D. ve Akgün, S. (2017). Bireysel ve genel adil dünya inancının depresyon ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1).

UNDP, (1997). *Human Development Report 1997*. Oxford University Press, New York.

UNDP, (1998). *Human Development Report 1998*. Oxford University Press, New York.

UNDP, (2009). *Human Development Report 2016*. Oxford University Press, New York.

UNDP, (2016). *Human Development Report 2016*. Oxford University Press, New York.

United Nations Children's Fund (UNICEF). (2016). The State of the World's Children 2016: A fair chance for every child.

Yarar, B. (2015). Küresel yoksulluk içinde kadın yoksulluğu, küresel kadın hareketi içinde yoksulluk odaklı STK'lar. *Fe Journal: Feminist Critique/Fe Dergi: Feminist Elestiri*.

EKLER

EK- A

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans programı öğrencisi Derya Büşra Çiçek tarafından yürütülmektedir. ‘Kadınların yoksulluk deneyimi ve baş etme stratejileri’ üzerine yapılan alan çalışmasına bilgi toplamak amacıyla düzenlenmiştir.

Bu tez çalışmasında Türkiye’de yoksulluk kavramının yaygın anlamına, yoksullukla ilintili toplumsal algı ve anlayışa ve söylemlerin neler olduğu üzerinde durulacaktır. ‘Kadın ve erkeklerin yoksulluk deneyimleri arasında ne gibi farklılıklar vardır?’ sorusu çalışmanın çerçevesini oluşturması planlanmaktadır.

Bu çalışmaya katılımınız tamamen isteğe bağlıdır; katılmayabilirsiniz veya herhangi bir noktada bırakabilirsiniz.

Size yöneltilen sorular ile çeşitli konularda görüşleriniz sorulacaktır. Soruların doğru veya yanlış cevapları yoktur. Görüşmelerin sağlıklı değerlendirilebilirliği açısından ses kaydı alınacaktır. Görüşme içerikleri tez çalışması dışında kullanılmayacaktır. Bu nedenle sizden bütün içtenliğinizle bu çabaya katkıda bulunmanızı önemle rica ediyoruz.

Sorularınız olursa, deryacicekk@gmail.com adresiyle iletişime geçebilirsiniz.

Katılımınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Araştırmacı: Derya Büşra Çiçek

Tez danışmanı: Doç. Dr. Gülhan Balsoy

EK-B

	Özge Hanım	Nesrin Hanım	Meryem Hanım	Reyhane Hanım	Sema Hanım	Gülten Hanım	Türkan Hanım	Melek Hanım
Yaş	26	32	32	39	28	40	37	55
Memleketi	Adıyaman	Manisa	Diyarbakır	Giresun	Adıyaman	Tekirdağ	Mardin	Edirne
Medeni durumu	Evli	Evli	Evli	Bekar/ Eşi vefat etmiş	Evli	Evli	Evli/ Eşi Kayıp	Bekar/ Eşi vefat etmiş
Eğitim durumu	İlkokul mezun u	İlkokul mezun u	İlkokul mezun u	İlkokul mezun u	Lise mezun u	Lise mezun u	İlkokul mezu nu	İlkokul mezu nu
Çocuk sayısı	2	8	3	4	2	3	3	yok
Eş durumu	Eşi cezaevinde	Eşi hasta çalışıyor	Eşi hasta çalışıyor	Eşi vefat etmiş	Eşi cezaevinde	Eşi cezaevinde	Eşi kayıp	Eşi vefat etmiş
Çalışma durumu	Çalışıyor.	Günlük işlerde çalışıyor.	Çalışıyor.	Çalışıyor	Günlük işlerde çalışıyor.	Çalışıyor	Günlük işlerde çalışıyor.	Günlük işlerde çalışıyor.

EK-C

Görüşme Soruları

- 1) Demografik bilgileri içeren sorular?
 - Kaç yaşındasınız?
 - Evli misiniz?
 - Tahsil durumunuz nedir? (Okumamış ise) Okumadığınız için kendinizi pişman hissediyor musunuz?
 - Eviniz kira mı, size mi ait?
- 2) Ne kadar süredir burada yaşıyorsunuz, nasıl karar verdiniz burada yaşanmaya?
- 3) Kimlerle birlikte yaşıyorsunuz?
- 4) Çalışıyor musunuz?
- 5) (çalışıyorsa) Çalışma ortamınız nasıl?
(çalışıp bırakmışsa) Tekrar çalışmayı düşündünüz mü?
(çalışmıyorsa) Hiç çalışmayı düşündünüz mü?
- 6) Kazandığınız parayla ne yapıyorsunuz? (Kendiniz için bir şeyler yapıyor musunuz?)
- 7) Herhangi ek bir geliriniz var mı?
- 8) Çevrenizden akrabalarınızdan destek alıyor musunuz?
- 9) Herhangi bir kurumdan yardım alıyor musunuz?
(Alıyorsa) Gittiğiniz kurumlarda size nasıl davranıyorlar?
- 10) Çevrenizde düzenli olarak görüştüğünüz kimseler, komşularınız, akrabalarınız var mı?
- 11) Yakın çevrenizle ilişkileriniz nasıl?
- 12) Evde bir gününüz nasıl geçiyor, neler yapıyorsunuz?
- 13) Nasıl besleniyorsunuz, genelde nasıl yemekler pişer evinizde?
- 14) Yaşadığınız şehri, mahalleyi seviyor musunuz?
- 15) Şehirde, dışarıda vakit geçiriyor musunuz?
- 16) Başka bir yerde oturmayı ister miydiniz?
- 17) Memlekete gittiniz mi hiç, dönsem daha iyi olur diye düşündünüz mü?

- 18) Kadınlar ve günlük işleri, yapması gerekenler hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 19) Herhangi bir sağlık sorunuz var mı?
- 20) Nasıl tedavi alıyorsunuz? (Gittiğiniz kurumlarda size nasıl davranıyorlar?)
- 21) Sizden farklı yaşayan kadınlarda var. Ne düşünüyorsunuz onları görünce, nasıl hissediyorsunuz?
- 22) Kadın olmak ne demektir sizce?
- 23) Kadınlar ve erkekler arasında ne gibi farklılıklar var sizce?
- 24) Çevrenizdeki diğer kadınların durumları nasıl sizce?
- 25) Kadınların durumu neden böyle sizce? (Kendilerin mi kaynaklanıyor, başka bir sebebi mi var?)
- 26) Kendi hayatınızı diğer kadınlarınkiyle kıyaslıyor musunuz?
- 27) Durumu sizden daha farklı olan kadınlar hakkında ne hissediyorsunuz, ne düşünüyorsunuz?
- 28) Diğer kadınların (onların) ki mi daha iyi sizin ki mi?
- 29) Tanımadığınız, sokakta, televizyonda gördüğünüz diğer kadınlar hakkında neler düşünüyorsunuz?
- 30) Başkalarının hayatlarına bakınca ne düşünüyorsunuz?
- 31) Sizce kadınlar daha iyi bir duruma gelebilirler mi?
- 32) Anlattıklarınızın, hikâyeniz neden böyle yaşanıyor sizce? Yaşadıklarınızı, deneyimlerinizi nasıl açıklıyorsunuz. Sebebi ya da herhangi bir suçlusu var mı sizce? Sizce neden yaşıyorsunuz bu durumu?
- 33) Zengin ya da fakir olmanın bir sebebi var mı sizce?
- 34) Ne yapılırsa siz ve diğer kadınlar daha iyi hissedersiniz?
- 35) Hayatınızı nasıl sürdürmek isterdiniz? Hangi şartlara sahip olmak isterdiniz? Nasıl yaşamak istersiniz?
- 36) Ne yapmak istersiniz ileride? Ne yapmayı planlıyorsunuz?
- 37) Gelecekle ilgili ne düşünüyorsunuz?
- 38) Bir hayaliniz var mı?
- 39) İmkânınız olsa hayatınızda neleri değiştirmek isterdiniz?